

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

-ΣΤΟ ΧΡΙΣΤΟ, ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ-

ΔΙΗΓΗΜΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΟΝ

Ἐπιμέλεια - Φιλολογικά σχόλια:
ΖΑΡΒΑΝΟΣ Σ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ

©2017 by www.odeiosibelius.gr

odeiosibelius
www.odeiosibelius.gr
www.odeiosibelius.gr
www.odeiosibelius.gr
www.odeiosibelius.gr

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

-ΣΤΟ ΧΡΙΣΤΟ, ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ-

Επιμέλεια έκδόσεως e-book, δακτυλογράφησης-σελιδοποίησης,
σχεδιασμός εξωφύλλου:

Γεώργιος Σ. Ζάρβανος

Πρώτη έκδοσις: Απρίλιος 2017

Δευτέρα έκδοσις: Δεκέμβριος 2018

Copyright ©: www.odeiosibelius.gr

■ Απαγορεύεται ή αναδημοσίευσις εν όλω ή εν μέρει του περιεχομένου του παρόντος
συγγραφικού πονήματος άνευ της προγενεστέρας έγκρίσεως του άνωτέρω ίστοτόπου.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

-ΣΤΟ ΧΡΙΣΤΟ, ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ-

ΔΙΗΓΗΜΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΟΝ

Ἑκδόσις ἐπιμελεία καὶ φιλολογικῶν σχολιασμῶν

ΖΑΡΒΑΝΟΥ Σ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

www.odeiosibelius.gr

Ἐν Ἀθήναις
2017

odeiosibelius
www.odeiosibelius.gr
www.odeiosibelius.gr
www.odeiosibelius.gr
www.odeiosibelius.gr

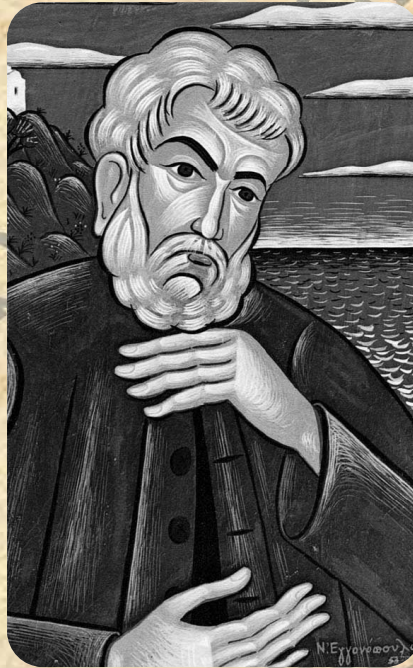

Αὐτοβιογραφικὸν σημεῖωμα

Ἐγεννήθην ἐν Σκιάθῳ τῇ 4ῃ Μαρτίου 1851. Ἐβγῆκα ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον εἰς τὰ 1863, ἀλλὰ μόνον τῷ 1867 ἐστάλην εἰς τὸ Γυμνάσιον Χαλκίδος, ὅπου ἤκουσα τὴν Α' καὶ Β' τάξιν. Τῇ Γ' ἐμαθήτευσα εἰς Πειραιᾶ, εἶτα διέκοψα τὰς σπουδὰς μου καὶ ἔμεινα εἰς τὴν πατρίδα. Κατὰ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1872 ἐπῆγα εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος χάριν προσκυνήσεως, ὅπου ἔμεινα ὀλίγους μῆνας. Τῷ 1873 ἦλθα εἰς Ἀθήνας καὶ ἐφοίτησα εἰς τὴν Δ' τοῦ Βαρβακείου. Τῷ 1874 ἐνεγράφην εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν ὅπου ἤκουσα κατ' ἐκλογὴν ὀλίγα μαθήματα φιλολογικά, κατ' ἰδίαν δὲ ἡσχολούμην εἰς τὰς ξένας γλώσσας.

Μικρὸς ἐξωγράφιζα Ἅγιους, εἶτα ἔγραφα στίχους, κι ἐδοκίμαζα νὰ συντάξω κωμωδίας. Τῷ 1868 ἐπεχείρησα νὰ γράψω μυθιστόρημα. Τῷ 1879 ἐδημοσιεύθη ἡ «Μετανάστις», ἔργον μου, εἰς τὸν «Νεολόγον» Κωνσταντινουπόλεως. Τῷ 1881 ἐν Δρησκευτικὸν ποιημάτιον εἰς τὸ περιοδικὸν «Σωτῆρα». Τῷ 1882 ἐδημοσιεύθησαν «Οἱ Ἐμποροὶ τῶν ἔθνῶν» εἰς τὸ «Μὴ χάνεσαι». Ἀργότερα ἔγραψα περὶ τὰ ἑκατὸν διηγήματα, δημοσιευθέντα εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας.

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ὡς οὗτος εἰκονίζεται εἰς πίνακα τοῦ περιφήμου Ἑλληνος ζωγράφου Νικολάου Ἐγγονοπούλου (1910-1985), ἐν ἔτει 1953.

ΣΤΟ ΧΡΙΣΤΟ, ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

ΛΙΗΓΗΜΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΟΝ

— **Τ**ὸ Γιάννη τὸ Νυφιώτη καὶ τὸν Ἀργύρη τῆς Μυλωνοῦς, τοὺς ἔκλεισε τὸ χιόνι ἀπὸ τὸ Κάστρο, τ'μ πέρα πάντα, στὸ Στοιβωτὸ τὸν ἀνήφορο· τ' ἀκούσατε;

Οὕτως ὠμίλησεν ὁ παπα-Φραγκούλης ὁ Σακελλάριος, ἀφοῦ ἔκαμε τὴν εὐχαριστίαν τοῦ ἐξ ὀσπρίων κ' ἐλαιῶν οἰκογενειακοῦ δείπνου, τὴν ἐσπέραν τῆς 23 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 186... Παρόντες ἦσαν, πλὴν τῆς παπαδιᾶς, τῶν δύο ἀγάμων θυγατέρων καὶ τοῦ δωδεκαετοῦς υἱοῦ, ὁ γείτονας ὁ Πανάγος ὁ μαραγκός, πεντηκοντούτης, οἰκογενειάρχης,

ἀναβὰς διὰ νὰ εἶπη μίαν καλησπέραν καὶ νὰ πῖη μίαν ρακιά, κατὰ τὸ σύνηθες, εἰς τὸ παπαδόσπιτο· κ' ἡ θειὰ τὸ Μαλαμὼ ἢ Καναλάκαινα, μεμακρυσμένη συγγενής, ἐλθοῦσα διὰ νὰ φέρῃ τὴν προσφορὰν τῆς, χήρα ἑξηκοντοῦτις, εὐλαβής, πρόθυμος νὰ τρέχῃ εἰς ὅλας τὰς λειτουργίας καὶ νὰ ὑπηρετῇ δωρεὰν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἐξωκκλήσια.

— Τ' ἀκούσαμε κ' ἡμεῖς, παπά, ἀπήντησεν ὁ γείτονας ὁ Πανάγος· ἔτσ' εἶπανε.

— Τί, εἶπανε; Εἶναι σίγουρο, σὰς λέω, ἐπανελάβεν ὁ παπα-Φραγκούλης. Οἱ βλοημένοι, δὲ θὰ βάλουν ποτὲ γνώση. Ἐπῆγαν μὲ τέτοιον καιρὸ νὰ κατεβάσουν ξύλα, ἀπὸν' ἀπ' τοῦ Κουρούπη τὰ κατσάβραχα, στὸ Στοιβωτό, ἐκεῖ ποὺ δὲν μπορεῖ γίδι νὰ πατήσῃ. Καλὰ νὰ τὰ παθαίνουν!

— Μυαλὸ δὲν ἔχουν, αὐτὸς οὐ κόσμους, θὰ πῶ, εἶπεν ἡ θειὰ τὸ Μαλαμὼ. Τώρα οἱ ἀθρῶποι γινῆκαν ἀπόκοτοι.

— Νὰ εἶχανε τάχα τίποτα κ' μπάνια¹ μαζί τς; εἶπεν ἡ παπαδιά.

— Ποιὸς τοῦ ξέρ'; εἶπεν ἡ θειὰ τὸ Μαλαμὼ.

— Θὰ εἶχανε, θὰ εἶχανε κουμπάνια, ὑπέλαβεν² ὁ Πανάγος ὁ μαραγκός. Ἀλλιῶς δὲ γένεται. Πῆγανε μὲ τὰ ζεμπίλια τους γεμᾶτα. Καὶ τουφέκι θὰ εἶχαν, καὶ θηλειὲς σταίνουν γιὰ τὰ κοτσύφια. Εἶχαν πάρει κι ἀλάτι μπόλικο μαζί τους, γιὰ νὰ τ' ἀλατίσουν γιὰ τὰ Χριστούγεννα.

— Τώρα Χριστούγεννα θὰ κάμουν ἀπὸν' στὸ Στοιβωτὸ τάχα[ἄραγε]³; εἶπε μετ' οἴκτου ἡ παπαδιά.

— Νὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τοὺς ἔφερνε βοήθεια; ἐψιθύρισεν ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐφαίνετο κάτι μελετῶν[ἐφαίνετο ὅτι κάτι ἐμελέτα] μέσα του.

¹ **κουμπάνια** (ἢ) [οὐσ. ἐκ τῆς ἰταλικῆς λέξεως **compagna**]. τὸ ἐφοδιάζεσθαι ταῖς ἀναγκαίαις πρὸς θρέψιν καὶ θεραπείαν τοῦ σώματος τροφαῖς, ἢ παροχή, ἢ προμήθεια τῶν ἀναγκαίων τροφῶν, ὁ ἐφοδιασμός· ὡσαύτως καὶ τὰ ἴδια τὰ *τροφίμα*, τὰ *ἐφόδια*. «**Κουμπάνια**» λέγονται παρὰ τοῖς Κρησὶν τὰ νησιτίσιμα γλυκά, τὰ λουκούμια, τὰ «**κουμπανάκια**».

² **ὑπολαμβάνω** ἀποκρίνομαι (κατὰ δὲ τὸν ἀόριστον τὸ ἐν λόγῳ ῥῆμα σχηματίζεται οὕτως: *ἀπεκρίνατο*, ἢ καὶ *ἀπεκρίθη*), ἀπαντῶ (ὡσαύτως· *ἀπήντησε*). Περὶ τῆς συντάξεως τοῦ ῥήματος «ἀποκρίνομαι» ἰδὲ καὶ τὸ χωρίον 1.28.4 εἰς τὸ Α' κεφάλαιον τῆς *Θουκυδίδου Ἱστορίας* «[...] οἱ δὲ Κορίνθιοι *ἀπεκρίναντο αὐτοῖς, ἦν τὰς τε ναῦς καὶ τοὺς βαρβάρους ἀπὸ Ἐπιδαύρου ἀπαγάγωσι, βουλευέσθαι [...]*».

³ Λαμβανόμενον ἐνταῦθα ὡς ἐρωτηματικὸν μόριον, τὸ **τάχα** σημαίνει «ἄραγε», «ποῖος ἐξεύρει ἄν...».

Ἦτον ἕως πενήνταπέντε ἐτῶν ὁ ἱερεὺς, μεσαιπόλιος⁴, ὑψηλός, ἀκμαῖος καὶ μὲ ἀγαθωτάτην φυσιογνωμίαν. Εἰς τὴν νεότητά του ὑπῆρξε ναυτικός, κ' ἐφαίνετο διατηρῶν ἀκόμη λανθανούσας δυνάμεις, ἦτο δὲ τολμηρὸς καὶ ἀκάματος.

— Τί βοήθεια νὰ τοὺς κάμουνε; εἶπεν ὁ Πανάγος ὁ μαραγκός. Ἀπ' τὴ στεριά ὁ τόπος δὲν πατιέται. Ἐρριξε, ἔρριξε χιόνι κι ἀκόμα ρίχνει. Χρόνια εἶχε νὰ κάμῃ τέτοια βαρυχειμωνιά. Ὁ Ἄις Θανάσης ἔγιν' ἓνα μὲ τὰ Καμπιά. Ἡ Μυγδαλιά δὲν ξεχωρίζει ἀπ' τοῦ Κουρούπη.

Ὁ Πανάγος ὠνόμαζε τέσσαρας ἀπεχούσας ἀλλήλων⁵ κορυφὰς τῆς νήσου. Ὁ παπα-Φραγκούλης ἐπανέλαβεν ἐρωτηματικῶς:

— Κι ἀπ' τὴ θάλασσα, μαστρο-Πανάγο;

— Ἀπ' τὴ θάλασσα, παπά, τὰ ἴδια καὶ χειρότερα. Γραιολεβάντες⁶ δυνατός, φουρτούνα, κιαμέτ[χαλασμός]⁷. Ὅλο καὶ φρεσκάρει⁸. Εἶδι μοναχό. Ποῦ μπορεῖς νὰ ξεμυτίσης ὅξ' ἀπ' τὸ λιμάνι, κατὰ τ' Ἀσπρόνησο!

— Ἀπὸ Σοφρὰν τὸ ξέρω, Πανάγο, μὰ ἀπὸ Σταβέτ;

Ὁ ἱερεὺς ἐπρόφερεν οὕτω τοὺς ὄρους *Sopra vento* καὶ *Sotto vento*, ἦτοι τὸ ὑπερήνεμον καὶ ὑπῆνεμον, ἐννοῶν εἰδικώτερον τὸ βορειανατολικὸν καὶ τὸ μεσημβρινοδυτικόν.

⁴ **Μεσαιπόλιος** [μέσος + πολίος (= «ψαρός», «ἀσπρομάλλης», «λευκόθριξ»)], -ον· ποιητικὸς τύπος τοῦ «**μεσοπόλιος**», ἀπαντῶν ἐν πλείστοις ὅσοις ἐπικοῖς κειμένοις· ὁ κατὰ τὸ ἥμισυ πολίος, «ψαρός». Λεγόμενον δὲ ἐπὶ ἡλικίας, **μεσαιπόλιός** ἐστίν «**ὁ οὐ σφόδρα πεπολιωμένος, ἀλλὰ μέσος, οὐπω γέρων...**», καθά φησιν Ἡσύχιος ὁ Λεξικογράφος ἐν τῷ Λεξικῷ αὐτοῦ — (Ἡσυχίου Λεξικόν, λῆμμα «μεσαιπόλιος», στ. 893)· ὁ ὢν ἐν τῇ καθεστηκυίᾳ ἡλικίᾳ, ἡγουν, ὁ «μεσηλιξ», ἡ κοινῶς, «ὁ μεσόκοπος».

⁵ Ἦγουν· «**ὠνόμαζε τέσσαρας κορυφὰς τῆς νήσου, αἵτινες ἀπέχουσιν ἢ μία τῆς ἄλλης...**»

⁶ **Γραιολεβάντες** ὁ μεταξὺ βορειοανατολικοῦ καὶ ἀνατολικοῦ πνέων ἄνεμος, μεσαπηλιώτης.

⁷ ἦτοι, «**χαλασμός**». Ἡ παρὰ τοῖς μωαμεθανοῖς καλουμένη «**ἀνάστασις τῶν νεκρῶν**». || Πολὺς θόρυβος· σκόπει δ' αὐτίκα τήνδε τὴν ἔκφρασιν· «*Ἐγείνε κιαμέτι*», ὃ ἐστίν, «*ἔγεινε χαλασμός κυρίου*».

⁸ Λαμβανόμενον ἐνταῦθα ὡς ἀμετάβατον, τὸ ῥῆμα «**φρεσκάρω**» λέγεται ἐπὶ τοῦ ἀνέμου, καὶ καθόλου ἐπὶ καιρικῆς καταστάσεως· γίνομαι δροσερότερος, ψυχρότερος· ὥσει λέγων ὁ μαστρο-Πανάγος, ὡς «**ὄλονέν καὶ ψυχρότερος φυσᾷ ὁ Γραιολεβάντες...**». Περὶ τῆς τοιαύτης τοῦ ῥήματος σημασίας ἴδε ὡσαύτως καὶ εἰς τὸ διήγημα τοῦ Ἀ. Μωραϊτίδου, τὸ ἐπιγραφόμενον «*Ὁ Δεκατιστής*»:

«*Κι ἰδὼν ὅτι ὁ ἥλιος ἔκλινε πολὺ πρὸς δύσιν, ἐνθυμήθη τὸν σκοπὸν τοῦ ταξειδίου του, τὰ δέκατα*·

— *Νὰ μὴ φρεσκάρῃ ὁ μαῖστρος καὶ κλεισθοῦμε...*»

— Από Σταβέτ, παπά... μὰ εἶναι φόβος μήν τονε γυρίση στοῦ μαῖστρο.

— Μὰ... τότε πρέπει νὰ πέσουμε νὰ πεθάνουμε, εἶπεν ὡς ἐν συμπεράσματι ὁ ἱερεὺς. Δὲν εἶναι λόγια αὐτά, Πανάγο.

— Ἐ! παπά μ', ὁ καθένας τώρα ἔχει τὸ λογαριασμό τ'. Δὲν πάει ἄλλος νὰ βάλῃ τὸ κεφάλι του στὸν τρουβά, κατάλαβες, γιὰ νὰ γλυτώσ' ἐσένα.

Ὁ παπα-Φραγκούλης ἐστέναξεν, ὡς νὰ ῥκτειρε⁹ τὴν ἰδιοτέλειαν καὶ μικροψυχίαν, ἥς ζῶσα ἡχώ ἐγένετο ὁ Πανάγος.

— Καὶ τί θὰ πάθουνε, τὸ κάτω κάτω; ἐπανελάβεν, ὡς διὰ ν' ἀναπαύσῃ τὴν συνείδησίν του ὁ μαραγκός. Νά, θὰ εἶναι χωμένοι σὲ καμμιά σπηλιά, τσακμάκι θὰ ἔχουν μαζί τους, ξύλα μπόλικά. Μακάρι νὰ μοῦ 'χε κ' ἐμὲ ἢ Πανάγαινα ἀπόψε στὴν παραστιά μου τὴ φωτιά πού θέν' ἔχουν αὐτοί¹⁰. Γιὰ μιὰ βδομάδα, πάντα¹¹ θὰ εἴχανε κουμπάνια, καὶ δὲν εἶναι παραπάν' ἀπὸ πέντε μέρες πού ἀγρίεψε ὁ χειμώνας.

— Νὰ πηγαινε τώρα κανένας νὰ λειτουργήσῃ τὸ Χριστό, στοῦ Κάστρο, ἐπανελάβεν ὁ ἱερεὺς, θὰ εἶχε διπλὸ μισθό, πού θὰ τοὺς ἔφερνε κι αὐτοὺς βοήθεια. Πέρσι πού ἦταν ἐλαφρότερος ὁ χειμώνας, δὲν πήγαμε... Φέτος πού εἶναι βαρὺς...

Καὶ διεκόπη, ὡς νὰ εἶπε πολλά¹². Ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς εἶχεν ἦθος ἀνθρώπου λέγοντος οἷονεὶ κατὰ δόσεις ὅ,τι εἶχε νὰ εἴπῃ. Ἐκ τῶν ὑστέρων θὰ φανῇ ὅτι εἶχε τὴν ἀπόφασίν του καὶ ὅτι ὅλα τὰ προοίμια ταῦτα ἦσαν μεμελετημένα.

— Καὶ γιατί δὲν κάνει καλὸν καιρὸ ὁ Χριστός, παπά, ἂν θέλῃ νὰ πᾶνε νὰ τὸν λειτουργήσουνε στὴν ἐορτὴ του; εἶπεν αὐθαδῶς ὁ μαστρο-Πανάγος.¹³

⁹ Ὡς νὰ ἐλυπήθῃ. Ὡσεὶ οἰκτεῖρας.

¹⁰ Ἦτοι, «τὴν φωτιάν πού **θα** ἔχουν...». Ἀπασα ἡ φράσις ἀπλῆν ὑπόθεσιν δηλοῖ.

¹¹ Πάντως, ὅπωςδήποτε.

¹² **ὥς εἰ πολλά εἰπών...**, τοῦτ' ἔστι «**σὰν νὰ** εἶπε πολλά...». **Διεκόπη**, ἡγουν «ἐσιώπησεν», «ἔμεινεν ἄλαλος» ὁ θεοσεβὴς οὗτος ἱερεὺς, καθάπερ ἄνθρωπός τις οἰόμενος πολλὰ εἰπεῖν.

¹³ Ἡ ὀλιγοπιστία αὕτη, (ἥτις τείνει μᾶλλον πρὸς τὴν αὐθάδειαν, ἢ καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν ὕβριν), ἣν ἐκφράζει ὁ Μαστρο-Πανάγος ἀμφισβητῶν τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, —καὶ ἰδίᾳ, τὴν κυριαρχίαν Αὐτοῦ ἐπὶ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως—, φέρει εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν τὴν τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ὀλιγοπιστίαν. Οὗτοι, καθ' ἃ φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἐν τῷ ὁμωνύμῳ αὐτοῦ Ἐυαγγελίῳ, θελήσαντες πειρᾶσαι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, (διατρίβοντα τότε ἐν τόπῳ *Μαγδαλᾷ*), ἠξίωσαν παρ' Ἐκείνου

«σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδείξαι αὐτοῖς», ἤτοι «νά τοῖς καταδείξῃ τι ἐκ τῶν θαυμασίων τοῦ οὐρανοῦ»· τοιαύτη γάρ ἦν ἡ τῶν Φαρισαίων οἵησις καί τηλικούτος ὁ κόμπος, ὥστε, οὗτοι, καίπερ δυνάμενοι διακρίνειν ἀκριβέστατα τοὺς ἀστέρας ἀπ' ἀλλήλων, τὴν δὲ θεϊότητα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐδαμῶς ἠδυνήθησαν κατιδεῖν (ὅσῳ γὰρ ἰσχυροὶ ὑπῆρξαν τὸ λογίζεσθαι οἱ Φαρισαῖοι, τοσοῦτῳ ἀσθενεῖς ὑπῆρξαν τὸ πιστεῦειν). Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίθη αὐτοῖς λέγων·

«Ὀψίας γενομένης λέγετε “Εὐδία”· πυρράζει γὰρ ὁ οὐρανός. Καὶ πρωί, “Σήμερον χειμῶν”· πυρράζει γὰρ στυγνάζων ὁ οὐρανός...» (Κατὰ Ματθαῖον 16.1-16.4),

δηλονότι:

«Ἐσπέρας γιγνομένης λέγετε, “Καιρὸς εὐδίας· πυρρόχρους γὰρ ἐστὶν ὁ οὐρανός”. Τῆς δ' ἔω, “Υσεὶ σήμερον”· πυρρόχρους γὰρ καὶ νεφελώδης ὁ οὐρανός».

Καὶ ἐμμένει ὁ Ἰησοῦς λέγων αὐτοῖς:

«Υποκριταί, τὸ μὲν πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ εἰξεύρετε νὰ διακρίνητε, τὰ δὲ συμπτώματα ἧς διανύομεν “ἐποχῆς” δὲν δύνασθε».

Καθὼς οἱ Σαδδουκαῖοι καὶ οἱ Φαρισαῖοι, οὕτω καὶ ὁ Μαστρο-Πανάγος **κατὰ τὴν σάρκα κρίνει** (Κατὰ Ἰωάννην 8.15), μὴ δυνάμενος κατανοῆσαι οὔτε τὸ φῶς τοῦ Κόσμου, —ὅπερ ἐστὶν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός—, οὐδὲ καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Πρόνοιαν, ἥτις, —ὡς ὁψόμεθα περαιτέρω—, μέλλει τοὺς ἥρωας τοῦ παρόντος διηγήματος ἀπὸ βεβαίου πνιγμοῦ σῶσαι. Ὁ Μαστρο-Πανάγος τυγχάνει ἐνταῦθα ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ *Πνεύματος τοῦ κακοῦ*, ὅπερ αἰ μετέρχεται πᾶν μέσον, τρόπον, καὶ καθόλου πᾶσαν ἐπιτηδεϊότητα καὶ πανουργίαν, ὅπως τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τοῦ Κυρίου ἀπερύκη· καὶ καθά φησι **Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος** (περίφημος ἀσκητὴς καὶ ἀναχωρητὴς, ζήσας ἐπὶ βασιλείας Θεοδοσίου Α' τοῦ Μεγάλου [379-395], οὐπερ ἡ μνήμη κατ' ἔτος ἐορτάζεται τῇ 19^ῃ Ἰανουαρίου):

«Ὁλος ὁ ἀγὼν τοῦ ἀντικειμένου οὗτός ἐστιν, ἵνα δυνηθῇ τὸν νοῦν ἡμῶν ἀπὸ τῆς πρὸς Θεὸν μνήμης καὶ ἀγάπης ἐκσπᾶσαι, δελεάσμασι γῆϊνοῖς χρώμενος, καὶ ἀπὸ τοῦ ὄντος καλοῦ παρεκτρέπων ἐπὶ τὰ δοκῇσι, ἀλλ' οὐκ ὄντως καλὰ...»

[Μακαρίου τοῦ μεγάλου "*Περὶ φυλακῆς καρδίας*", λόγος Γ', χωρίον 34.261, Ψευδο-Μακαρίου, *Αποφθέγματα*, Klostermann, E. *Neue Homilien des Macarius-Symeon*, Akademie Verlag, Berlin, 1961].

Ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑποτίθῃ τὴν ὑπέρβασιν τῶν ὑλικῶν ὄρων τῆς ἀνθρωπίνης υπάρξεως καὶ τὴν καθυπόταξιν τοῦ *Ἐγώ* ὑποτίθῃ τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὴν αὐτοθυσίαν, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ ὀριακὸν ἐκείνο σημεῖον, τὸ κείμενον μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου, ἐνθα δεῖ τὸν ἄνθρωπον ἐλθεῖν, ἵνα ἡ εἰς Θεὸν πίστις αὐτοῦ ἐπιρρωσθῇ. Ὁ Παπα-Φραγκοῦλης συναναχωρεῖ μετὰ τῶν ἑαυτοῦ συντρόφων εἰς τὸ Κάστρον, ὡς ἄλλοτε ὁ ὁμηρικὸς Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν Ἰθάκην· αἱ διάφοροι δοκιμασίαι καὶ κίνδυνοι, —οὔς, ὡς εἰκός, ἐνέχει τὸ ταξίδιον τοῦτο—, ποιήσουσι πιστοὺς καὶ τοὺς πλέον ἀπιστοῦντας τὴν τοῦ Θεοῦ Πρόνοιαν. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὐκ ἐννοεῖ ὅπόσον μόνος ὑπάρχει ἄνευ τῆς εἰς τὸν Θεὸν πίστεως, ἐὰν μὴ τύχῃ κινδυνεύων τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν ἀπολέσαι! Τότε δὲ εἰς ἔλεος Θεοῦ ἀφίησιν ἑαυτόν!... Τῷ

Ὁ ἱερεὺς τὸν ἐκοίταξε μὲ λοξὸν βλέμμα, καὶ εἶτα ἡπίως τοῦ εἶπε:

—Ἐ! Πανάγο, γείτονα, δὲν ξέρουμε, βλέπω, τί λέμε... Ποῦ εἵμαστε ἡμεῖς ἱκανοὶ νὰ τὰ καταλάβουμε αὐτά!... Ἄλλο τὸ γενικὸ καὶ ἄλλο τὸ μερικὸ καὶ τὸ τοπικόν, Πανάγο... Ἡ βαρυνειμωνία γίνεται γιὰ καλόν, καὶ γιὰ τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς καὶ γιὰ τὴν υἰερίαν ἀκόμα¹⁴. Ἀνάγκη ὁ Χριστὸς

ὄντι! Ἐν ταῖς τοιαῖσδε μόνον τύχαις προσκυνεῖ τὸν Θεὸν πᾶς ὁ μὴ τὸ πρὶν πιστεύσας Αὐτῷ!...

Σημειωθήτω δὲ ὅτι καὶ τοῖς Πέρσαις ἄλλοτε ποτε συνέβη τοιούτου κινδύνου τυχεῖν, ὅτε βαρὺς χειμῶν ἐνέσκηπεν εἰς τοὺς τελευταίους ἐναπομείναντας θυλάκους τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἦν ἡττημένος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 480-479 π.Χ., κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι γενομένην ναυμαχίαν. Ὅλως δὲ κατεθλίβησαν τότε αἱ ψυχὰ καὶ τὸ ἠθικὸν τῶν Περσῶν στρατιωτῶν, οἵτινες ἔβλεπον πάντας τοὺς σφετέρους αὐτῶν συστρατιώτας ἀποθνήσκοντας —τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον— ὑπὸ ψύχους καὶ πείνης εἰς τὴν χιονώδη τότε —ἐνεκα τοῦ δριμέος χειμῶνος— *Ἡδωνίδα γαῖαν*· χώραν κειμένην μετὰ Νέστου ποταμοῦ καὶ Στρυμόνος. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ *Πέρσαι*, ὁ μέγας Αἰσχύλος παριστᾷ τὸν τοῦ στρατεύματος ἀγγελιαφόρον ἄρτι ἀφιγμένον εἰς Σοῦσα καὶ ἀναγγέλλοντα τὰς θλιβεράς ταύτας εἰδήσεις εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Κύρου **Ἀτοσσαν**. Εἶτα δὲ ὁ ἀγγελιαφόρος οὗτος ἀναγγελεῖ μετὰ ἄλλων καὶ τήνδε τὴν εἰδήσιν —ἐνδεικτικὴν τῆς ψυχικῆς συντριβῆς, ἣν ἤσθοντο οἱ λοιποὶ ἐπιζήσαντες στρατιῶται ὡς ἐκ τῶν τραγικῶν τούτων γεγονότων, ὧν πείραν ἔλαβον πικροτάτην:

*«Θεοὺς δέ τις τὸ πρὶν νομίζων οὐδαμοῦ», ἥ δ' ὅς, «τότ' ἠῦχετο λιταῖσι,
γαῖαν οὐρανὸν τε προσκυνῶν...»*
(Αἰσχύλου Πέρσαι, στ. 496),

ὃ ἔστιν:

*«Θεοῖς δέ τις τὸ πάλαι μηδαμῶς πιστεύων, τότε προσέπιπτε τοῖς γόνασι,
γαῖαν καὶ οὐρανὸν προσκυνῶν».*

Ὁ ἀτομικισμός, ἡ ἰδιοτέλεια καὶ ἡ μικροψυχία, ἥς,—καθὰ ὁ συγγραφεὺς ἐπιφέρει—, *«ζῶσα ἡχὼ ἐγένετο ὁ Πανάγος...»*, φαίνεται εἰς τόδε τὸ χωρίον·

«—Ἐ! παπὰ μ', ὁ καθένας τώρα ἔχει τὸ λογαριασμό τ'. Δὲν πάει ἄλλος νὰ βάλη τὸ κεφάλι του στὸν τρουβά, κατάλαβες, γιὰ νὰ γλυτώσ' ἐσένα...»

Ἡ Φαρισαϊκὴ αὐτοῦ ὀλιγοπιστία ἐνθαδὶ·

«— Καὶ γιατί δὲν κάνει καλὸν καιρὸ ὁ Χριστὸς, παπὰ, ἂν θέλῃ νὰ πᾶνε νὰ τὸν λειτουργήσουνε στὴν ἐορτὴ του;»

Πρὸς δὲ καὶ ἡ εἰρωνεία αὐτοῦ·

«αἱ ὕελοι δὲ καὶ τὰ παράθυρα ἀπῆντησαν διὰ γοεροῦ στεναγμοῦ. — Νά! ἀκούς; καλωσύνεψε! εἶπε κανχάων θριαμβευτικῶς ὁ μαστρο-Πανάγος...»

¹⁴ Γνωστὰ ἡμῖν αἱ δεήσεις τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων εἰς τὸν Δία τὸν *Υέτιον* ἢ *Ὀμβριον*, ὅπως οὗτος τὴν χώραν ὕσῃ, ὥστε καταστήναι αὐτὴν εὐφορον·

δὲν ἔχει νὰ πᾶνε νὰ τὸν λειτουργήσουνε... Μὰ ὅπου εἶναι μία μερική προαίρεσις καλή, κ' ἔχει κανεὶς καὶ χρέος νὰ πληρώσῃ, ἃς εἶναι καὶ τόλμη ἀκόμα, καὶ ὅπου πρόκειται νὰ βοηθήσῃ κανεὶς ἀνθρώπους, καθὼς ἐδῶ, ἐκεῖ ὁ Θεὸς ἔρχεται βοηθός, καὶ ἐναντίον τοῦ καιροῦ, καὶ μὲ χίλια ἐμπόδια...¹⁵ Ἐκεῖ ὁ Θεὸς συντρέχει καὶ μὲ εὐκολίας πολλὰς καὶ μὲ θαῦμα ἀκόμα, τί νομίζεις, Πανάγο;...¹⁶ Ἐπειτα, πῶς θέλεις νὰ κάμῃ ὁ Χριστὸς

Εὐχὴ Ἀθηναίων

ὑσον, ὑσον, ὦ φίλε Ζεῦ,

κατὰ τῆς ἀρούρας

τῆς Ἀθηναίων καὶ τῶν πεδίων.

Ἐν δὲ τῇ Ἀθηναίων Ἀκροπόλει ἦν ποθ' ἰδρυμένον Γῆς ἄγαλμα ἱκετευούσης τὸν Δία ὑσαι, οὐπὲρ ὁ ὑετὸς—ὡς πάλαι ποτ' ὦντο οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι— ἠδύνατο γόνιμα ποιῆσαι πάντα τὰ σπέρματα τὰ εὐρισκόμενα ἐν τοῖς κόλποις τῆς Γῆς. Περὶ τοῦ ὡς εἴρηται ἀγάλματος διαλαμβάνει Πausanias ὁ *Περιηγητής* (2ος αἰὼν μ.Χ.), ἐν τῷ 24^ῳ κεφαλαίῳ τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν *Περιηγητικῶν* (*Πausanίου Ἑλλάδος περιήγησις*, βιβλίον 1ον-*ΑΤΤΙΚΑ*, κεφάλαιον 24^{ον}, πργφ. 3^η), ἔνθα τάδε ἡμῖν παρατίθουσιν·

«...ἔστι δὲ καὶ Γῆς ἄγαλμα ἱκετευούσης ὑσαί οἱ τὸν Δία,
εἴτε αὐτοῖς ὄμβρου δεῖσαν Ἀθηναίους
εἴτε καὶ τοῖς πᾶσιν Ἑλλήσι συμβὰς αὐχμός.»

Γνωσταὶ ὡσαύτως καὶ αἱ ἐπικλήσεις τῶν χριστιανῶν Πατέρων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, αἵτινες ἐγένοντο τὸ πάλαι (καθάπερ καὶ σήμερον) ὑπὲρ εὐφορίας τῆς γῆς· τοιαύτη δ' ἐστὶ καὶ ἡ δέησις, ἡ ἀπαντῶσα ἐν λειτουργικῷ ἔργῳ ἐπιγραφόμενῳ *Θείᾳ Λειτουργίᾳ* τοῦ ἐκ τῆς ἐν Συρίᾳ Ἀντιοχείας Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (περὶ τὸ 354 μ.Χ.-†407), μαθητοῦ τοῦ ἐξ Ἀντιοχείας ἐπίσης καταγομένου ῥητοροδιδασκάλου Λιβανίου τοῦ ἐθνικοῦ (314-393 μ.Χ.):

«...Ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης, πάσης πόλεως καὶ χώρας
καὶ τῶν πίστει οἰκούντων ἐν αὐταῖς, τοῦ Κυρίου δεηθώμεν.

Ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς
γῆς, καὶ καιρῶν εἰρηνικῶν, τοῦ Κυρίου δεηθώμεν.»

¹⁵ ἐνταῦθα ἐμφαίνεται τὸ στοιχεῖον τῆς Θεῆς Προνοίας.

¹⁶ «*Καὶ μὲ θαῦμα ἀκόμα...*» Ὑπομνηστέον δὲ ὅτι καλεῖται *θαῦμα* ἡ στιγμιαία ἐπίσχεσις τῆς ἐφαρμογῆς τῶν κοινῶν τῆς φύσεως νόμων ἢ γιγνομένη τῇ ἐπεμβάσει τῆς Θεῆς βουλήσεως· καὶ καθὰ γράφει περὶ τοῦ ὅρου τούτου ὁ μέγας Διδάσκαλος τοῦ ἡμετέρου γένους καὶ Φιλικὸς ἐκ τοῦ Πηλίου Ἄνθιμος ὁ Γαζῆς (1758-1828), εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον «*Ἀνθίμου Γαζῆ Λεξικὸν Ἑλληνικόν*», «*θαῦμα*» ὀρίζεται «*Πράξις ἢ ἔργον τῆς θείας δυνάμεως, ἐναντίον εἰς τοὺς κοινούς νόμους τῆς φύσεως...*» (βλέπε τόμον 1^{ον}, ἐν τῇ σελίδι ὑπ' ἀριθμὸν 1920).

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ σκέψει, καὶ δὴ ἐν τῇ Ὀμηρείῳ, ἅπαντες κατέχονται ὑπὸ τῆς *πεπρωμένης μοίρας*, μηδενὸς θεοῦ τινος ἢ δαίμονος ἐξαιρουμένου:

«Τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατά ἐστιν ἀποφυγεῖν καὶ θεῶ...»

Ταῦτα εἶπεν ἡ Πυθία τοῖς ἐκ Λυδίας ἀπεσταλμένοις πρέσβεσιν περὶ τοῦ Κροίσου, ὅστις τῶν ἑαυτοῦ προγόνων ἐξεπλήρωσε τὰς ἀμαρτάδας (κοινῶς "ἀμαρτίας"), ἐπιβεβλημένας αὐτῷ ὑπὸ τῶν θεῶν Μοιρῶν ("Κροῖσος δὲ πέμπτου γονέος ἀμαρτάδα ἐξεπλήρωσε..."· Ηροδότου· Ιστορία, βιβλίον 1^{ον}, κεφάλαιον 91^{ον}), ὧν τὰς ἐπιγεγενημένας συνεπείας οὐκ ἂν ἀποτρέψειεν οὐδεὶς, «οὐδὲ καὶ ὁ Λοξίας Ἀπόλλων!...», ὥς φησι καὶ αὕτη ἡ Πυθία:

«Προθυμεομένου δὲ Λοξίῳ ὅπως ἂν κατὰ τοὺς παῖδας τοῦ Κροίσου γένοιτο τὸ Σαρδίῳ πάθος καὶ μὴ κατ' αὐτὸν Κροῖσον, οὐκ οἶός τε ἐγένετο παραγαγεῖν Μοῖρας»

(= "οὐκ ἠδυνήθη ὁ Λοξίας ἀποτρέψαι τὰς Μοῖρας", αὐτόθι)

Εἰ δέ τις ἐθέλοι διερευνήσασθαι οἷόν τί ἐστιν ἡ Μοῖρα, εὕρήσει αὐτὴν ἄλλο οὐδὲν οὔσαν ἢ σύνολον νόμων, καθ' οὔσπερ διεξάγεται πᾶσα ἀνθρωπίνη ὑπαρξίς, καὶ καθόλου πᾶσα οὐσία ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὀργανικὴ καὶ ἀνόργανος. Καὶ ἐννοητέον ἐνταῦθα, ὅτι ἡ ἐννοία τῆς Μοῖρας συνάδει τῇ τῆς φυσικῆς τάξεως, ἣν οὐδεὶς ἄνθρωπος δύναται διασαλεῦσαι, οὐδὲ καὶ θεός. Τεκμήριον δέ· ὁ γὰρ Ζεὺς ἰδὼν τὸν Σαρπηδόνα κινδυνεύοντα ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης θλίβεται καὶ ἀγωνιᾷ, καὶ ἐπὶ μικρὸν ἐσκέψατο ἀποσπᾶσαι αὐτὸν ἐκ χειρῶν Πατρόκλου, ἀλλ' αἰφνης ἐνθυμείται τὴν ἑαυτοῦ θεῖαν φύσιν καὶ μεταβάλλει γνώμην, ὑπείκων οὕτω τοῖς νόμοις τῆς Μοῖρας καὶ τοῦ πεπρωμένου, καθ' οὔσπερ, οὐδενὶ θεῶ ἔξεστιν ἀπαλλάττειν θνητὸν τῆς μοῖρας αὐτοῦ.

Κατὰ πάντα δὲ τὰ ἀνωτέρω βλέπομεν ὅτι οὐπω ὑπῆρχε τότε ὃ, τι ἐκλήθη ὕστερον «θαῦμα» παρὰ τῶν μεταγενεστέρων χριστιανῶν· ἡ θεία γὰρ ἐκείνη παρέμβασις εἰς τὰς λειτουργίας τῶν φυσικῶν νόμων (ἐν εἶδος, παραβολικῶς ἂν λέγοιμεν, «θεϊκοῦ παρεμβατισμοῦ» εἰς τοὺς νόμους τῆς φύσεως...). Λίαν τεθλιμμένος ὢν ὁ Ζεὺς καταλείπει εἰς διάθεσιν τοῦ πεπρωμένου τὸν φίλιστον αὐτοῦ υἱόν, τὸν πολυαγαπημένον Σαρπηδόνα, ὅτι οὕτως ἐπιτάττουσιν οἱ ἀδυσώπητοι καὶ ἀνηλεεῖς τῆς φύσεως νόμοι, ὧν ἀεὶ ποθ' ὑπακούει τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς· καὶ ὁ Σαρπηδὼν ἀποθνήσκει ἐπὶ τέλους φονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου:

«τοὺς δὲ ἰδὼν ἐλέησε Κρόνον πάϊς ἀγκυλομήτεω,

Ἥρην δὲ προσέειπε κασιγνήτην ἄλοχόν τε·
ὦ μοι ἐγών, ὃ τέ μοι Σαρπηδόνα, φίλτατον ἀνδρῶν
μοῖρ ὑπὸ Πατρόκλοιῳ Μενoitιάδαο δαμῆναι.

διχθὰ δέ μοι κραδίη μέμονε φρεσὶν ὀρμαίνοντι,
ἢ μιν ζῶν μάχης ἀπο δακρυόεσσης
θείῳ ἀναρπάξας Λυκίης ἐν πίοιι δήμῳ,
ἢ ἤδη ὑπὸ χερσὶ Μενoitιάδαο δαμάσσω.

Τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα βοῶπις πότνια Ἥρην·

“αἰνότατε Κρονίδη, ποῖον τὸν μῦθον ἔειπες.

ἄνδρα θνητὸν ἐόντα, πάλαι πεπρωμένον αἶσῃ,

ὅψι ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι.”»

[= Εἶδε κ' ἐπόνεσ' ὁ υἱὸς τοῦ πρωτοβούλου Κρόνου

κ' εἶπε στὴν Ἥραν σύγκλινῃ ὁμοῦ κι αὐτάδελφὴν του

ἄχ! τῶν θνητῶν ὁ Σαρπηδὼν ὁ περιπόθητός μου,

νὰ μοῦ τὸν σβύσῃ ὁ Πάτροκλος διώρισεν ἡ μοῖρα:

κ' εἰς δύο τώρα στοχασμοὺς χωρίζεται ἡ ψυχὴ μου.

Θὰ τὸν σηνάσω ζωντανὸν ἀπὸ τὸν φρικτὸν ἀγῶνα
καὶ Θὰ τὸν θέσω εἰς τὸν λαὸν τῆς κάρπιμης Λυκίας,
ἢ δὲ ν' ἀφῆσ' ὁ Πάτροκλος νὰ σβύσῃ τὴν ζωὴν του.
Κ' ἢ Ἥρα ἢ μεγαλόφθαλμη τοῦ ἀντεῖπε ἢ σεβασμία·
“ποῖον λόγον τῶρα ἐπρόφερες, ὁ φοβερὸς Κρονίδης!
ἄνδρα θνητὸν ποῦ ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἔχει δέσ' ἢ μοῖρα
ἀπ' τὰ δεσμὰ τοῦ ἄχαρου θανάτου θ' ἀπολύσῃς.”

[ἢ ἀπόδοσις τοῦ ἀρχαίου κειμένου εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν ἐγένετο ὑπὸ τοῦ κατ' ἐξοχὴν κριτικοῦ τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς, λογίου καὶ πολιτικοῦ Ἰακώβου Πολυλά (1825-1896)].

Ἐν τῇ χριστιανικῇ ὥστόσον θεολογίᾳ, ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ Ποιήσας τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν καὶ τὰς ἀγγελικὰς τάξεις· ὁ Ποιήσας τὰς θαλάσσας, τὸν ἥλιον καὶ ἐν γένει τοὺς ἀπλανεῖς ἀστέρας· τὴν βλάστησιν, τὰ ζῶα, τὸν ἄνθρωπον καὶ καθόλου τὴν φύσιν ἅπασαν (Βιβλίον τῆς *Γενέσεως*, 1.1-2.3). Διὸ ὁ Θεός, ἅτε *Δημιουργός* ὢν καὶ *Κύριος τῶν πάντων*, κεῖται ὑπεράνω καὶ τῆς Φύσεως, ὥστε, φυσικῶς τῷ λόγῳ, κέκτηται τὴν δύναμιν τοῦ παρεμβαίνειν εἰς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου (ἀεὶ γε ἀκολουθῶς τοῖς παρὰ τῆς Ὁρθοδόξου χριστιανικῆς θεολογίας παραδεδεγμένοις καὶ ὑπὸ τῶν θεολόγων διδασκομένοις), ἢ δὲ παρέμβασις αὕτη καλεῖται «*θαῦμα*» παρὰ τῶν χριστιανῶν. Διὸ καὶ ὁ παπα-Φραγκοῦλης, πειρώμενος δεῖξαι εἰς τὸν εἰρωνα μαστρο-Πανάγον ὁπόσον ἀσεβῆς ὑπῆρξεν ἐκεῖνος, ὅτε ἐξέφρασε τὸ ὑβριστικὸν ἐρώτημα «*Καὶ γιατί δὲν κάνει καλὸν καιρὸν ὁ Χριστός, παπα;...*», ἀπεκρίνατο αὐτῷ λέγων:

«ὅπου πρόκειται νὰ βοηθήσῃ κανεὶς ἀνθρώπους, καθὼς ἐδῶ, ἐκεῖ ὁ Θεὸς ἔρχεται βοηθός, καὶ ἐναντίον τοῦ καιροῦ, καὶ μὲ χίλια ἐμπόδια... Ἐκεῖ ὁ Θεὸς συντρέχει καὶ μὲ εὐκολίας πολλὰς καὶ μὲ θαῦμα ἀκόμα...»

Ὁ Ἀλέξανδρος Παπα᾽ Αἰδαμαντίου, ὁ ἀδαμάντινος οὔτος νοῦς καὶ πνεῦμα (ὡς δηλοῖ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ: «ἀδάμας»= ἀδάμαστος, ἀκαταπόνητος· ὥστε καὶ ὁ ὀρυκτὸς *ἀδάμας*, ἡγουν τὸ κοινῶς λεγόμενον «διαμάντι»· ἐξ' οὗ καὶ τὸ τοῦ *Πρωτοπλάστου* ὄνομα, Ἀδάμι), οὔτος οὖν ὁ ἀμετάβλητος μὲν τῇ ψυχῇ καὶ ἰσχυρὸς τῷ τε πνεύματι καὶ νῷ, μελίχιος δὲ τῇ κραδίῃ καὶ θεοσεβὴς κοινωνὸς τῆς ζωῆς τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ἀποστρέφεται τὴν ἀδυσώπητον καὶ ἀνάλγητον αὐτὴν *Μοῖραν*

*«Μανοῦλά μου, ἤθελα νὰ πάω, νὰ φύγω, νὰ μισέψω,
τοῦ ῥοιζικοῦ μου ἀπὸ μακρὰ τὴ θύρα ν' ἀγναντέψω.*

*Στὸ θλιβερὸ βασίλειο τῆς Μοίρας νὰ πατήσω,
κ' ἐκεῖ νὰ βρῶ τὴ μοῖρά μου καὶ νὰ τὴν ἐρωτήσω.
Νὰ τῆς εἰπῶ· εἶναι πολλὰ, σκληρὰ τὰ βάσανά μου,
ὥσάν τὸ δίχτυ ποῦ σφαλνᾷ θάλασσα φύκια κι' ἄμμο·
εἶναι κ' ἡ τύχη μου σκληρὴ, σὰν τὴ ψυχὴ τὴ μαύρη,
π' ἀρνήθηκε τὴν Παναγιά, κι' ὁ πῶλος δὲν θάῤρη.*

*Κ' ἐκείνη μ' ἀποκρίθηκε κι' ἐκείνη ἀπελογήθη·
“ἦτον ἀνήλιαστη, ἄτυχε, ἢ μέρα ποῦ γεννήθης·
ἄλλοι ἐπῆραν τὸν ἀνδρὸ καὶ σὺ τὴ εἴζα πῆρες·
ὄντας σὲ ἔπλασ' ὁ Θεὸς δὲν εἶχεν ἄλλαις μοῖραις.”*»

καλὸν καιρὸ, ἀφοῦ ἄλλες χρονιὲς ἔκαμε κ' ἡμεῖς ἀπὸ ἀμέλεια δὲν πήγαμε νὰ τὸν λειτουργήσουμε;

Ὅλοι οἱ παρόντες ἠκροάσθησαν ἐν σιωπῇ τὴν σύντομον καὶ αὐτοσχέδιον ταύτην διδαχὴν τοῦ παπᾶ. Ἡ θειὰ τὸ Μαλαμὼ ἔσπευσε νὰ εἴπῃ:

— Ἀλήθεια, παπὰ μ', δὲν εἶναι καλὸ πρᾶμα αὐτοδὰ, θὰ πῶ, ν' ἀφήνουν τόσα χρόνια τώρα τὸ Χριστὸ ἀλειτούργητο, τὴν ἡμέρα τῆς Γέννας του... Γιὰ ταῦτο θὰ μᾶς χαλάσ' κι οὐ Θεός!

— Κ' εἴχαμε κάμει κ' ἓνα τάξιμο πέρυσι τὸ Δωδεκάμερο, ἀλήθεια, παπαδιά; εἶπεν αἰφνης στραφεὶς πρὸς τὴν συμβίαν του ὁ ἱερεὺς.

Ἡ παπαδιά τὸν ἐκοίταξεν ὥς νὰ μὴν ἐνόει.

— Ὅπου ἦταν ἄρρωστος αὐτὸς ὁ Λαμπράκης, ἐπανελάβεν ὁ ἱερεὺς δεικνύων τὸν δωδεκαετῇ υἱόν του. Θυμᾶσαι τὸ τάμα ποὺ κάμαμε;

Ἡ παπαδιά ἐσιώπα.

— Ἐταξες, ἂν γλυτώσῃ, νὰ πᾶμε, σὰ-μπροστά, νὰ λειτουργήσουμε τὸ Χριστό, τὴν ἡμέρα τῆς ἐορτῆς του.

— Τὸ θυμοῦμαι, εἶπε σείουσα τὴν κεφαλὴν ἡ παπαδιά.

Τῷ ὄντι, ὁ μόνος υἱὸς τοῦ παπᾶ, ὁ δωδεκαετῆς Σπύρος, ὃν αὐτὸς ἀπεκάλει εἰρωνικῶς καὶ θωπευτικῶς Λαμπράκη, ἔνεκα τῆς ἄκρας ἰσχυρότητος καὶ ἀδυναμίας, ἐξ ἧς ἔφεγγεν οἶονεὶ τὸ προσωπάκι του, εἶχε κινδυνεύσει ν' ἀποθάνῃ πέρυσι τὰς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων. Ἡ παπαδιά, ἣτις ἤγγιζεν ἤδη τὸ πεντηκοστόν, καὶ τὸν εἶχε μόνον καὶ ὑστερόγονον¹⁷, κατόπιν τεσσάρων ἐπιζώντων κορασίων, ὧν αἱ δύο πρῶται ἦσαν ὑπανδρευμέναι ἤδη, καὶ μετὰ ὀκτὼ γέννας, ὧν αἱ δύο διδύμων, καὶ πέντε θανάτους, ἡ παπαδιά εἶχε τάξει, ἂν ἐγλύτωνε τὸ ἀγόρι της, νὰ ὑπάγῃ τοῦ χρόνου νὰ λειτουργήσῃ τὸν Χριστόν.

Τὸ ἐνθυμεῖτο καὶ τὸ ἐσυλλογίζετο πρὸ ἡμερῶν, καὶ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ὁμιλίας τοῦ παπᾶ αὐτὸ μόνον ἐσκέπτετο. Ἀλλ' ἔβλεπεν ὅτι ἐφέτος θὰ ἦτο δυσκολώτατον, φοβερόν, ἀνήκουστον τόλμημα, ἔνεκα τοῦ βαρέος

(Απόσπασμα ἐκ τῆς ὑπ. σὺ ἀριθμ. 27 ἐπιστολῆς τοῦ Ἀ. Παπαδιαμάντη πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, συνταχθείσης ἐν Ἀθήναις, τῇ 18^ῃ Ἀπριλίου 1874).

¹⁷ Ο ὑστερον γεννώμενος, καὶ ἐν προκειμένῳ, «*ὁ μετὰ τὰ τέσσαρα κοράσια γεννηθείς*».

χειμῶνος, καὶ ἐφρόνει ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἦτο συγγνώμων καὶ θὰ παρεχώρει νέαν προθεσμίαν.

Ἐν τούτοις, γνωρίζουσα τὴν συνήθη τακτικὴν τοῦ παπαῶ, ὡς καὶ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην του, ἀπεφάσισεν ἐνδομύχως νὰ μὴ ἀντιλέξῃ. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι ἥρωικώτερον καὶ εἰς πολλοὺς ἀπίστευτον¹⁸ ὅπου ἀποφασίσῃ νὰ ὑπάγῃ ὁ παπᾶς, νὰ ὑπάγῃ κι αὐτὴ μαζί του.

Ἦτο γυνὴ δειλοτάτη, ἀλλὰ μόνον ἐνόσω εὐρίσκετο μακρὰν τοῦ παπαῶ. Ὅταν ἦτο πλησίον τοῦ παπαῶ τῆς, ἐλάμβανε θάρρος, ἡ καρδιά τῆς ἐξεσταίνετο, καὶ δὲν ἐφοβεῖτο τοὺς κινδύνους. Ἐὰν τυχὸν ἀνεχώρει ὁ παπᾶς, χωρὶς αὐτῆς, νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Κάστρον, ἡ καρδούλα τῆς θὰ ἔτρεμεν ὡς τὸ πουλάκι τὸ κυνηγημένον. Ἀλλ' ἐὰν τὴν ἔπαιρνε μαζί του, θὰ ἦτο ἡσυχωτάτη.

Ἡ μεγάλη κόρη, ἡ εἰκοσαέτις τὸ Μυγδαλιῶ, ἐνόησεν ἀμέσως τὰ τρέχοντα, καὶ ἤρχισε, παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς μητρός τῆς καθημένη, πλησίον τῆς ἐστίας, νὰ ὀλολύξῃ ταπεινῇ τῇ φωνῇ¹⁹ εἰς τὸ οὖς τῆς μητρός τῆς:

¹⁸ Ἐπὶ τοῦ παρόντος τόπου σημειοῦται συμπλοκὴ τῶν ὅρων «**τοῦτο**» — ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἡγουμένην πρότασιν (**Ἐν τούτοις... νὰ μὴ ἀντιλέξῃ**)— καὶ «**ἄλλο τι ἥρωικώτερον**», γιγνομένη διὰ τῶν **οὐ μόνον— ἀλλὰ καί...** (συμπλοκὴ ἐπιδοτική, περὶ ἧς βλέπε εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 38 ὑπόμνημα τῆς ἡμετέρας ἐκδόσεως τοῦ διηγήματος «**Τὸ Χριστόψωμο**» τοῦ Ἀ. Παπαδιαμάντη), ἐνθα ἀμφότερα τὰ συμπλεκόμενα καταφάσκονται, ἐνῶ αἱ λέξεις «**ἥρωικώτερον** καὶ «**ἀπίστευτον**», ὁμοῦ τοῖς διορισμοῖς (**ἄλλο τι...— εἰς πολλοὺς...**), λαμβάνονται ὡς προεξαγγελτικαὶ παραθέσεις εἰς τὴν ἐπομένην πρότασιν ἀποδιδόμεναι:

«**Ὅπου ἀποφασίσῃ νὰ ὑπάγῃ ὁ παπᾶς, νὰ ὑπάγῃ κι αὐτὴ μαζί του.**»

—**Αἱ προεξαγγελτικαὶ παραθέσεις ἐν γένει—**

► Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ συχνότατα λαμβάνονται ὡς προεξαγγελτικαὶ παραθέσεις τοιαῦται λέξεις ἢ φράσεις· οἷον,

«**Τὸ μέγιστον**» ἢ «**Τὸ πάντων μέγιστον**», «**Τὸ λεγόμενον, κατόπιν ἐορτῆς ἤκομεν**», (Πλάτωνος διάλογος *Γοργίας*, 447a3), «**Τὸ τῆς παροιμίας**», «**Τὸ τοῦ Ὀμήρου**», «**Τὸ δεινότατον**» ἢ «**Τὸ πάντων δεινότατον**», «**Τὸ ἔσχατον**», «**Τεκμήριον δέ**» (=ἀπόδειξις), «**Σημεῖον δέ**» (=ἀπόδειξις), «**Τὸ θαυμαστότατον**», «**Τοῦτο δ ἐρωτᾶς**», «**Τοῦτο δ λέγεις**», «**Τούναντίον**» κ.ἄ..

¹⁹ Ὁρηνούσα χαμηλῇ τῇ φωνῇ (σιγῇ, ἐν σιγῇ) εἰς τὸ οὖς τῆς μητρός τῆς.

—Ποῦ θὰ πᾶτε, θὰ πῶ; Παλαβώσατε, θὰ πῶ;... Μὲ τέτοιον καιρό!... Νὰ πᾶτε στὸ Κάστρο! Ὡχ! καημένη... Τί νὰ γίνω;²⁰

²⁰ Ἡ φράσις «**θὰ πῶ**» δηλοῖ μετριασμόν ἰσχυρισμοῦ, ὡς ἐκ τοῦ σεβασμοῦ, ὃν αἱ νεαραὶ γυναῖκες τότε ἀπέδιδον τοῖς ἑαυτῶν γονεῦσιν. Ἔστι δὲ ἡ φράσις «**θὰ πῶ**» οὐδὲν ἄλλο ἢ **σύντησις** τῆς φράσεως «**θέλω νὰ 'πῶ**», ἅτε γνωστοῦ ὄντος, ὅτι ἡ σύνθεσις τοῦ μέλλοντος χρόνου τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς σύγκειται ἐκ τοῦ ἀκλίτου «**θε**» —ὅπερ λογίζεται ὡς ἀποκοπὴ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστώτος τῆς ὀριστικῆς τοῦ βοηθητικοῦ ῥήματος «(ἐ)**θέλω**»— καὶ τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ κλινομένου ῥήματος, ἀμφοτέρων δὲ τούτων ἠνωμένων διὰ τοῦ μορίου «**νὰ**»· παραδείγματος ἕνεκα, ἡ φράσις

«**θέλω νὰ εἰπῶ**...»

τρέπεται εἰς

«**θὲ νὰ εἰπῶ**»

—κατ' ἀποκοπὴν τοῦ βοηθητικοῦ ῥήματος «(ἐ)**θέλω**»—,

ἥτις τρέπεται ἀκολούθως εἰς

«**θὰ εἰπῶ**»,

—ἕνεκα τῆς κράσεως τοῦ «**θὲ**» καὶ τοῦ «**νὰ**»—,

καὶ ἐν τέλει,

«**θὰ 'πῶ**».

Ἐκ πάντων δὲ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ὁ φόβος τοῦ Μυγαδαλιοῦ διὰ τὸ παράτολμον τῆς τοιαύτης ἐπιδιώξεως· καὶ τοῦτο φαίνεται ἰδίᾳ:

- 1) Ἐκ τῶν ἐρωτημάτων αὐτῆς, τῶν δηλούντων ἐκπληξιν καὶ ἀνησυχίαν, οἷον·

—Ποῦ θὰ πᾶτε, θὰ πῶ; Παλαβώσατε, θὰ πῶ;...

- 2) Ἐκ τῶν ἀναφωνήσεων αὐτῆς·

—Μὲ τέτοιον καιρό!... Νὰ πᾶτε στὸ Κάστρο!

- 3) Ἐκ τοῦ σχελιαστικοῦ αὐτῆς ἐπιφωνήματος·

—Ὡχ!

Καὶ ἐν τέλει,

- 4) Ἐκ τοῦ ἐρωτήματος:

—καημένη... Τί νὰ γίνω;

Ἡ νεωτέρα κόρη, ἡ δεκαεξαέτις τὸ Βασώ, ἀρχίσασα καὶ αὐτὴ νὰ ἐννοῇ ὑπεψιθύρισε:

—Τί λέει;... Θὰ πᾶνε στὸ Κάστρο;... Κι ἄρχισες τὰ κλάματα! Μουρλάθηκες! Σιώπα, θὰ μὲ πάρουν κ' ἐμὲ μαζί... Θὰ μὲ πάρετε, μᾶ;

—Σούτ! Λ'φάξτε! εἶπεν αὐστηρῶς ἡ παπαδιά.

—Τί τρέχει; εἶπεν ἡ θειὰ τὸ Μαλαμώ, ἀκούσασα τοὺς ψιθυρισμοὺς ἐκεῖθεν τῆς ἐστίας.

—Τίποτε, Μαλαμώ, εἶπε μὲ αὐστηρὸν βλέμμα ὁ παπᾶς· ἡσύχασε. Πανάγο, εἶπε στραφεὶς πρὸς τὸν γείτονα τὸν μαραγκόν, εὐρῶν εὐσχημον τρόπον νὰ τὸν ἀποπέμψῃ, δὲν πᾶς, νὰ ἔχῃς τὴν εὐχή, νὰ πῆς τοῦ μπαρμπα-Στεφανῆ τοῦ Μπέρκα νὰ ῥθῇ ἀπὸ δῶ, τότε θέλω νὰ τ' πῶ;...

Ὁ Πανάγος ὁ μαραγκὸς ἠγέρθη ὑψηλός, μεγαλόσωμος, ὀλίγον κυρτός, τινάξας τὰ σκέλη του.

—Πηγαίνω, παπά, εἶπε. Θέλω κ' ἐγὼ νὰ πάω νὰ ἰδῶ μὴ μῶχῃ τίποτα ἢ Πανάγαινα γιὰ νὰ φᾶμ' ἀπόψε.

—Πήγαινε νὰ τοῦ πῆς πρῶτα κ' ὕστερα γυρίζεις καὶ τρῶτε.

—Ἡ εὐχή σας. Καληνύχτα, παπαδιά.

Κ' ἐξῆλθε.

* * *

—Τί λέει, θὰ πῶ, εἶπεν ἡ θειὰ τὸ Μαλαμώ, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πανάγου, θὰ πᾶς στὸ Κάστρο, παπά;

Πάντα ταῦτα δεικνύουσι τῷ ἀναγνώστῃ τὴν ἔντονον ἀνησυχίαν, ἣ μᾶλλον εἰπεῖν, τὸν τρόμον, ὃν ἠσθάνθη ἡ Μυγδαλιῶ ἅμα νοήσασα τὴν εἰς τὸ Κάστρον ἐνδεχομένην ἀναχώρησιν τοῦ παπα-Φραγκοῦλη. Ἡ ὡς εἴρηται φράσις «*θὰ πῶ*» χαρακτῆρὰ τινα εὐσεβείας προσδίδουσι τῷ λόγῳ· καὶ τοῦτο, διότι, τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἡ γυνή, καὶ δὴ ἡ ἐν ἡλικίᾳ γάμου —καθὰ ἐνταυθὶ τὸ *Μυγδαλιῶ*—τὴν ἑαυτῆς γνώμην οὐκ ἂν ἐδύνατο φράζειν τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ, εἰ μὴ διετέλει οὕσα ἐν συστολῇ, αἰδημοσύνῃ ἢ ἐντροπῇ (ἢ καὶ ἐνοχῇ), ὡς ἐκ τῶν εἰωθότων τῆς ἐποχῆς. Ἡ γυνή,—καθὰ γε ὁ Παπαδιαμάντης παρίστησιν αὐτὴν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ διηγήμασι (καὶ ὡς τῷ ὄντι εἵθιστο τότε)—, διάγει ἐν θαλπωρῇ καὶ ἀσφαλείᾳ, ἐν τοῖς στενωπάτοις ὁρίοις τῆς πατρικῆς ἐστίας καὶ τῆς ἐν οἴκῳ εὐδαιμονίας, ὁρίοις ἀκριβῶς κεχαραγμένοις καὶ λίαν αὐστηρῶς ἐπιτετηρημένοις ὑπὸ τῶν γονέων.

— Νὰ ἰδοῦμε τί θὰ μᾶς πῇ κι ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς ὁ Μπέρκας.

— Ἰγώ, ἕνας-ιμ*, εἶπεν ἡ θειὰ τὸ Μαλαμώ, ἃ θὲ πᾶς, ἔρχουμι.

— Κ' ἰγώ, εἶπεν ἡ παπαδιά.

— Δὲν εἶναι γιὰ νὰ 'ρθῇς ἐσύ, παπαδιά, εἶπεν ὁ ἱερεὺς. Φτάνει ποὺ θὰ κακοπαθήσω ἐγώ... Δὲν πρέπει νὰ λείψουμε κ' οἱ δύο ἀπ' τὸ σπίτι.

— Ἰγώ τό 'καμα τοῦ τάμα, εἶπεν ἡ παπαδιά.

— Μὰ ἂν πάω ἐγώ τὸ ἴδιο εἶναι.

— Δὲν εἶμαι ἡσυχη, ἂν δὲν εἶμαι κουντά σου, παπά μ', εἶπεν ἡ παπαδιά.

— Κ' ἡμᾶς ποῦ θὰ μᾶς ἀφήσετε! ἔκραξε μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τὸ Μυγδαλιώ.

— Σιώπα, καημένη, εἶπε τὸ Βασώ. Θὰ μὲ πάρ'νε κ' ἐμένα μαζί, σιώπα!

— Ναί, ἐσένα σ' φαίνεται πὼς εἶς' ἀκόμα μικρὴ, χαδούλα μ'! Γιατὶ ἔτσ' σ' ἐμάθανε. Δὲν φταῖς ἐσύ! εἶπε τὸ Μυγδαλιώ, ἐκχύνουσα τὴν ἐνδόμυχον ζήλειαν της ἐπὶ τῇ τύχῃ τῆς ἀδελφῆς της, ἥτις, ὡς μικροτέρα, δὲν εἶχε κρυφθῇ ἀκόμη, ἥτοι δὲν ἀπείργετο τῆς κοινωνίας ὡς αἱ πρὸς γάμον ὥριμοι²¹, καὶ ἀπέλαυε σχετικῆς τινος ἐλευθερίας²².

²¹ Τὸ Βασώ οὐκ ἀπείργετο τῆς κοινωνίας μετὰ τῶν ὁμηλίκων αὐτῆς (ὥσπερ ἦν ποτ' ἐν ἔθει ταῖς πρὸς γάμον ὥριμοις γυναιξίν), ἥτοι οὐδόλως ἐκωλύετο τῆς συναναστροφῆς μετ' ἄλλων ἴσην αὐτῇ ἡλικίαν ἐχόντων, ἔξω τῆς πατρικῆς οἰκίας (ἔθος γὰρ ἦν τοῖς πάλαι τὰς πρὸς γάμον ὥριμους νεάνιδας ἀπείργειν ἀπὸ πάσης ὁμιλίας ἔξω τοῦ οἴκου γιγνομένης).

Τὸ παπαδιαμάντειον διήγημα προδίδωσι καθ' ἑαυτὴν τὴν πραγματικότητα τοῦ τραγικοῦ βίου τῶν γυναικῶν, αἵτινες αἰεὶ κακῶς πάσχουσιν ὑπὸ τῆς πεπρωμένης [ἦν, ὡς γνωστὸν ἡμῖν ἐκ τῆς μυθολογίας, οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι εἰς τὸ τῶν Μοιρῶν πρόσωπον ἐτίμων, εἰς τὰς τρεῖς Μοῖρας τὴν Κλωθῶ, τὴν Ἄτροπον καὶ τὴν Λάχεσιν (ᾄδρα εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον «Περὶ εἰμαρμένης» σύγγραμμα Πλουτάρχου τοῦ Χαιρωνέως, 568 E)], γνωστοῦ ἡμῖν ὄντος, ὅτι αἱ Μοῖραι αἰεὶ ἦσαν, εἰσὶ καὶ ἔσονται αἱ διεξάγουσαι πάντα τὰ ἀνθρώπινα (ἀεῖποτε κατὰ τὸ δοκοῦν τοῖς ἀρχαίοις ἡμῶν πατράσιν). Ὁ Παπαδιαμάντης λίαν πιστῶς εἰκονίζει ἐν τοῖς ἑαυτοῦ διηγήμασι τὴν κατάστασιν τοῦ κοινωνικοῦ γίνεσθαι τῆς ἐποχῆς, ἔνθα λίαν δυσμενὴς ὑπῆρχεν ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ. (Περὶ τούτου ἴδε εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 32 ὑπόμνημα τῆς ἡμετέρας ἐκδόσεως τοῦ διηγήματος τοῦ Παπαδιαμάντη, τοῦ ἐπιγραφομένου «Τὸ Χριστόψωμο»).

²² Ἀπολαύω τινός μέλλ. ἀπολαύσομαι παρατατ. ἀπέλαυον, ἄδρ. α' ἀπέλαυσα ἐν τισιν ὅμως κειμένοις εὑρηνται καὶ οἱ τύποι ἀπήλαυον καὶ ἀπήλαυσα· οἷον αὐτίκα, «οὐ γὰρ ὀλιγώρουν τῶν κοινῶν, οὐδ' ἀπέλαυον μὲν ὡς ἰδίῳ»

Ὁ μικρὸς Λαμπράκης εἶχε πέσει ἐπὶ τὸν τράχηλον τῆς μητρός του²³.

—Θὰ μὲ πάρετε κ' ἐμένα μαζί, μάννα; ἐψιθύρισε περιπτυσσόμενος²⁴ τὸν λαιμόν της.

(Ἰσοκράτους *Πανηγυρικός*, 75.8)· ὡσαύτως εὔρηται καὶ ὁ μεταγενέστερος τύπος *ἀπῆλανσα* καὶ ἐς τὸ ἀκριβὲς εἰπεῖν, «*ἀπῆλανσά σου τῶν ἀγαθῶν*», (Θεοδώρου Στουδίτου Ἐπιστολὴ 2α). Ἀπολαμβάνω τινός, οἶον, «*ἀπολαύει ἐξαιρετικῆς τιμῆς*»· ὁμοίως καί, «*ἀπολαύων ἀμερίστου τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτοῦ*» (Κ. Παπαρηγόπουλος)· ὠφελοῦμαι τινος || ὡσαύτως καί, ὠφελοῦμαι τί τινος, παραδείγματος χάριν, «*ὅπως καὶ τοῦτό σου ἀπολαύσω*».

²³ *ἔπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον* (Ἐπι + αἰτιατική)· λεγόμενον ἐπὶ κινήσεως τὸ ἐμπρόθετον τοῦτο σημαίνει τόδε· «*Εἶχε πέσει ἐπάνω εἰς τὸν τράχηλον τῆς μητρός του*». || Το ῥῆμα *ἔπεσε* ἀόριστος β' ἐστὶ τοῦ *πίπτω* (κοινῶς, *πέφτω*). Καὶ κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαίους χρόνους τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τὸ ἐν λόγῳ ῥῆμα κανονίζεται οὕτως:

Ἐνεστώς *πίπτω*, μέλλον (ἐκφερόμενος δωριστὶ) *πεσοῦμαι*, παρακ. *πέπτωκα*

Κατὰ δὲ τοὺς παραγομένους, ὡς ἀκολούθως:

Παρατατ. *ἐπιπτον*, ἀόρ. β' *ἔπεσον* καὶ ὑπερσυντέλικος *ἐπεπτώκειν*.

Καὶ ἥδ' ἐστὶν ἡ κατ' ἀόριστον β' γιγνομένη ἐγκλιτική τοῦ ῥήματος *πίπτω* ἀντικατάστασις:

Ὑποστ. *ἔπεσον*, ὑποτακτ. *πέσω*, εὐκτική *πέσοιμι*, προστακτική *πέσε*, ἀπαρέμφατον *πεσεῖν*, μετοχή *πεσών*.

²⁴ *περιπτύσσω* μέλλον -ξω ἀόριστος α' *περιέπτυσξα* περιβάλλω διὰ τῶν βραχιόνων μου, διὰ τῶν χειρῶν μου, ἐναγκαλίζομαι τινά. Λαμβανόμενον ὑπὸ τοιαύτην σημασίαν, τὸ ἐν λόγῳ ῥῆμα ἀπαντᾷ ἐν τοῖς ἀρχαίοις κειμένοις κατὰ βάσιν ὡς ἐνεργητικόν· καὶ ὡς ἐν παραδείγματι εἰπεῖν, «*[...] ὧμιωξε δ' εὐθύς καὶ περιπτύξας χέρας κυνεῖ προσανδῶν τοιάδ'...*» (Εὐριπίδου «*Μήδεια*», στ. 1204)· ὡσαύτως ἴδε προσφυῶς καὶ ἀλλαχοῦ· οἶον αὐτίκα, «*[...] καὶ τοὺς μὲν δεξιούμενος, τοὺς δὲ καὶ περιπτύσσων*» (ἦτοι, «*τοὺς δὲ καὶ ἐναγκαλιζόμενος*») *παρεκάλει φέρειν αὐτῷ τὴν ψῆφον...*» (Πολυβίου Μεγαλοπολίτου Ἱστορία 3ος-2ον π.Χ. αἰ., βιβλ. 26, κεφ. 1, πργφ. 5). Ὁ μέσος ὅμως τύπος τοῦ ῥήματος λογίζεται μεταγενέστερος τοῦ ἐνεργητικοῦ, καὶ ἐς τὸ ἀκριβὲς εἰπεῖν, ἰδὲ εἰς τὰ κατωτέρω χωρία:

► «*τοῦ Δεσπότη τριήμερον ἀνάστασιν, ἣν φαιδρῶς οἱ πιστοὶ ὑποδεξώμεθα καὶ ὀψώμεθα καὶ περιπτύξώμεθα...*»

[Ἀγίου Ἐπιφανίου Ὁμιλίαι, (4ος μ.Χ. αἰών), τόμος 43ος, σελ. 464, στ. 450ς].

καὶ εἰς τάδε ὁμοίως:

► «*καὶ ἦλθον πρὸς τὸ πλάσμα προτείνων τὰς παλάμας ἵνα περιπτύξωμαι σε...*»

[Ρωμανοῦ τοῦ Μελφοδοῦ Ὑμνος 16ος, 6ος μ.Χ. αἰών],

► «*καὶ ἀλλήλους περιπτύξώμεθα...*»

—Τί λές, χαδούλη μ'! τί λές, πιδί μ'; ἀπήντησε φιλοῦσα αὐτὸν ἡ παπαδιά. Ἐγώ, ἂν πάω, γιὰ σένα θὰ πάω, γυιέ μ'· κι ἂν ἀπομείνω, γιὰ σένα θ' ἀπομείνω, γυιόκα μ', γιὰ νὰ μὴν κρυώσης. Ὅπως ἀποφασίσῃ ὁ παπάς σ', μικρό μ'. Τώρα σύρ' νὰ πῆς τὴν προσευχή σ' καὶ νὰ κάμῃς μετάνοια τ' παπαῖ σ', νὰ πλαγιάσῃς, γιὰ νὰ μὴ μαργώνῃς²⁵, κανάρι μ'!

[Μιχαήλ Ψελλοῦ *Θεολογικά*, 11ος μ.Χ. αἰών],

► «*περιβάλλομεν οὖν ἀλλήλους καὶ περιπτυσσώμεθα ἐν ὁμονοίᾳ τοῦ πνεύματος...*»

[Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου *Κατὰ Λατίνων*, 13ος μ.Χ. αἰών].

Ὁ Παπαδιαμάντης τῷ μέσῳ χρᾶται τύπῳ τοῦ ῥήματος καὶ εἰκότως ἂν ἀποδοθεῖ ἡ ὅλη φράσις ὥδε:

«*ἐψιθύρισεν ἀγκαλιάζων τὸν λαιμόν της*».

²⁵ *μαργώνω* [ἴσως ἐκ τοῦ *μαργάω-ω*, δι' οὗ οἱ ἀρχαῖοι ἐνενόουν τὰς ἐννοίας: *μαίνομαι*, *φέρομαι ὡς μανιακός*. Μόνον δὲ ὡς μετοχή ἀπαντᾷ τὸ ῥῆμα *μαργῶ* ἐν τοῖς ἀρχαίοις κειμένοις, καὶ εἰς τὸ ἀκριβὲς εἰπεῖν, βλέπε εἰς τὴν περίπυστον τοῦ Αἰσχύλου τραγωδίαν τὴν ἐπιγραφομένην *Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις*:

«*Τυδεὺς δὲ μαργῶν καὶ μάχης λελιμμένος μεσημβριναῖς κλαγγαῖσιν ὡς δράκων βοᾷ...*»,

ὃ ἔστι μεθερμηνευόμενον,

«*Καὶ ὁ Τυδεὺς μαινόμενος καὶ μάχης ἄπληστος, ἐν μεσημβρινοῖς τῶν ὅπλων κρότοις καὶ ἀλαλαγμοῖς ὡς δράκων κραυγάζει*»
(ἀπόδοσις, Γ.Σ. Ζάβανος).

Ἴδε ὡσαύτως καὶ εἰς τὰς *Ἰκέτιδας*:

«*Περίφρονες δ' ἄγαν ἀνιέρῳ μένει μεμαργωμένοι κυνοθρασεῖς, θεῶν οὐδὲν ἐπαῖοντες...*»,

ἥγουν,

«*ὑπέρφρονες δὲ λίαν καὶ ἀλαζόνες, ὡς ἐξ ἀνιέρου θράσους μαινόμενοι, ἀναιδεῖς ὡς κύνες, θεῶν οὐδὲν ἐπακούοντες...*»
(στ. 758, ἀπόδοσις: Γ.Σ. Ζάβανος).

Λαμβανόμενον δὲ ὡς μεταβατικόν, ἡ καὶ ὡς ἀμετάβατον ἔτι, ἐν τῇ νῦν κοινῇ λαλουμένῃ Ἑλληνικῇ, τὸ ῥῆμα *μαργώνω* (μετοχή παθητ. παρακ., *μαργωμένος*) ἀντιστοιχεῖ ταῖς ἐννοίαις ταῖςδε: «*ναρκόνα*», «*παγόνω*», «*μουδιάζω*», «*ναρκοῦμαι ἐκ τοῦ ψύχους*». Ἴδε αὐτίκα εἰς τὸν *Ερωτόκριτο ν*, ἔνθα τὸ ἐν λόγῳ ῥῆμα ἐκφέρεται ἀμεταβάτως:

«*Εμάργωνεν εἰς τὴ φωτιά, κι ἥβραζε στὸν ἀέρα...*»

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκφέρεται καὶ εἰς κείμενα Γεωργίου τοῦ Βιζυηνοῦ (1849-1896):

— Ναί, θὰ πᾶς· ἄμ δὲ θὰ πᾶς! ἔκραξε τὸ Μυγδαλιώ, ἀπαντῶσα, εἰς ἓν ῥῆμα τῆς μητρὸς τῆς.

— Σιωπᾶτε! ἀκόμα δὲν ἀποφασίσουμε τίποτε, κ' ἐσηκώσατ' ἐπανάσταση, εἶπεν ὁ παπᾶς. Νὰ ἰδοῦμε τί θὰ μᾶς πῇ κι ὁ μπαρμπα-Στεφανής.

Εἶτα στραφεῖς πρὸς τὴν παπαδιά²⁶:

— Μᾶς φέρανε τίποτε λειτουργιές²⁷, μπάρεμ²⁸;

Ἡ παπαδιά ἔδειξε διὰ τοῦ βλέμματος, σκεπασμένης μὲ ραβδωτὴν δίχρουν²⁹ σινδόνα, τὰς ὀλίγας προσφορὰς³⁰, ὅσας εἶχαν φέρει εἰς τὴν

«Ο Πασχάλης ἐκοκκίνισεν αἶφνης, ὡς πταῖσαν παιδίον, καὶ μὲ μαργωμένην γλῶσσαν: «Ὁ Ὀλλανδός!» εἶπεν. «Ὁ Πετῶν Ὀλλανδός!»
(“Αἱ συνέπειαι τῆς παλαιᾶς ἱστορίας”).

Ἐκ τοῦ ῥήματος μαργώνω παράγεται καὶ τὸ οὐσιαστικὸν μάργωμα (τό), ὅπερ λαμβάνεται μετὰ δύο σημασιῶν, οἷαι αἱ ἑξῆς:

α') Ἡ ἔνεκα τοῦ ψυχους ἐπιούσα νάρκη, ἡ ψῦξις, ἡ κοινῶς, «τὸ μούδιασμα»·
β') Ἡ γεωργικὴ ἐκείνη ἐργασία, ἣτις γίνεται κατὰ τὸ φθινόπωρον, ὅπως τὸ ἔδαφος μεταπλασθῇ τῇ ἀναμείξει μάργης.

²⁶ Ἐπειτα ἐστράφη πρὸς τὴν παπαδιά...|| εἶτα ἐπίρρημα, ὅπερ ἰωνιστὶ ἐκφέρεται ὡς εἶτεν. Τὸ ἐπίρρημα τοῦτο κείται καθόλου ἐν τῷ λόγῳ πρὸς δήλωσιν ἀκολουθίας πρᾶξεώς τινος ἢ καταστάσεως, λεγόμενον μάλιστα ἐπὶ χρόνου, ἄνευ τινὸς αἰτίας ὑπαρχούσης. Ἀποδίδεται δὲ εἰς τὴν νεωτέραν γλῶσσαν δι' ἐπιρρημάτων καὶ περιφράσεων, οἷα τὰ ἑξῆς: «ἔπειτα», «ἀκολουθῶς», «ὑστερον», «μετὰ ταῦτα», «κατόπιν», «εὐθὺς κατόπιν» κ.ἄ.τ.. Αὐτίκα δ' ἐν τῇ Θουκυδίδου ἱστορίᾳ φέρεται

«Εἶτα καὶ οἱ ἄλλοι Σικελιωταὶ ξυνελθόντες ἐς Γέλαν, ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων πρέσβεις...» 4.58.1

(=Ἐπειτα καὶ οἱ λοιποὶ Σικελιωταὶ συνήλθον εἰς Γέλαν, πρέσβεις ἀφ' ὅλων τῶν πόλεων τῆς νήσου...)

²⁷ λειτουργιά (ἡ)· κοινῶς ἡ λειτουργία ὁ ἄζυμος ἄρτος, ᾧ ἐχρᾶτο ὁ ἱερεὺς πρὸς παρασκευὴν τῆς θείας μεταλήψεως· ἄλλως, «προσφορά», «πρόσφορον». Συνεκδοχικῶς, πᾶς ἄζυμος ἄρτος ὑπὸ πιστοῦ προσφερόμενος εἰς ἱερέα πρὸς χρῆσιν διὰ τὴν ὡς εἴρηται τελετήν.

²⁸ μπάρεμ < μπάρεμ < μπάρεμ(ου) [τουρκ. *bari* (= τελικῶς), ἐν συνθέσει μετὰ τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας μοῦ (*ἐμοῦ*)]· ἦτοι, τοῦλάχιστον: «μᾶς φέρανε τίποτε λειτουργιές, τοῦλάχιστον». Ἴδε αὐτίκα εἰς διήγημα τοῦ Ἀ. Μωραϊτίδου, ἐπιγραφόμενον «Ὁ Δεκατιστής» (1893), ἔνθα φέρεται:

— Γι' αὐτὸ ἴσα-ἴσα, νὰ παίρνης, ἀδελφή μ, καὶ τὸ κορίτσι. Γιὰ συντροφιά, μπάρεμ!

²⁹ ὁ-ἡ δίχρους, τὸ δίχρουν· ὁ ἔχων δύο χρώματα, ὁ δίχρωμος. Ἐπίθετον τριγενὲς δικατάληκτον.

οἰκίαν τοῦ ἱερέως τινὲς τῶν ἐνοριτισσῶν, μέλλουσαι νὰ μεταλάβωσι τῇ ἐπαύριον³¹, παραμονῇ τῶν Χριστουγέννων. Ἡ θειὰ τὸ Μαλαμὼ τὰς εἶχεν ἰδεῖ πρὸ πολλοῦ, καὶ προσεπάθει νὰ τὰς ξεσκεπάσῃ οἶονεῖ³² μὲ τὰς ἀκτῖνας τοῦ βλέμματος, νὰ μαντεύσῃ ὥς πόσαι νὰ ᾔσαν.

— Μὰς βρίσκεται καὶ τίποτε παξιμάδι; ἠρώτησε πάλιν ὁ ἱερεὺς.

— Θὰ ἔμεινε κάτι ὀλίγο ἀπ' τῆς Παναγιᾶς. Ὅλο τὸ Σαραντάημερο ζυμώνομε κὶ τρῶμε ἀπ' τὰ βλογούδια, εἶπεν ἡ πρεσβυτέρα.

Βλογούδια ἦσαν οἱ μικροὶ σταυροσφράγιστοι ἀρτίσκοι, οἱ προσφερόμενοι ὑπὸ τῶν ἐνοριτῶν εἰς τοὺς οἴκους τῶν ἱερέων κατὰ τὸ Σαραντάημερον. Ἀντὶ ὅμως ἀρτίσκων, αἱ περισσότεραι ἐνορίτισσαι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐπροτίμων νὰ προσφέρωσιν ἀπλοῦν ἄλευρον, καὶ διὰ τοῦτο ἡ παπαδιά εἶπεν ὅτι «ἐζύμωναν ἀπ' τὰ βλογούδια».

* * *

Βῆμα ἠκούσθη εἰς τὸν πρόδομον. Ἦνοιχθη ἡ θύρα καὶ εἰσῆλθεν ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς ὁ Μπέρκας, ὑψηλός, στιβαρός, σχεδὸν ἐξηκοντούτης, μὲ παχὺν φαιὸν μύστακα, μὲ σκληρὸν καὶ ἡλιοκαῆς δέρμα, φορῶν πλατὺν κοῦκον καὶ καμιζόλαν μαλλίνην βαθυκύανον, μὲ τὸ ζωνάρι κόκκινον δύο

³⁰ *Προσφορά...*(ή)· καθόλου τὸ ἀφιέρωμα, τὸ ἀνάθημα· ἰδὲ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ: (Δανιήλ, 4,37b.4.) «*Κυρίῳ τῷ θεῷ τοῦ οὐρανοῦ αἰνεῖται καὶ θυσίαν καὶ προσφοράν προσφέρετε αὐτῷ ἐνδόξως...*» || ἐνταῦθα, ὁ παρὰ τῶν πιστῶν προσφερόμενος τῷ ναῷ ἄρτος πρὸς τέλεσιν τῆς θείας Εὐχαριστίας, τὸ πρόσφορον.

³¹ *Τῇ ἐπαύριον...* (ἐννοεῖται τὸ "ἡμέρα")· ἐπίρρημα χρονικόν, λαμβανόμενον ὡς ἐπίθετον, συνεπεία τοῦ ἄρθρου, ὅπερ ἄτε προτασσόμενον τοῦ ἐπιρρήματος προσδίδωσιν αὐτῷ χαρακτῆρα ἐπιθέτου· «*τῇ ἐπαύριον ἡμέρα...*», ἤγουν, «*τὴν ἐπομένην*», «*τὴν ἐπιούσαν*». Σημειωθῆτω, ὅτι ἡ δοτικὴ, λαμβανομένη ἐνταῦθα ἐπιρρηματικῶς, δηλοῖ χρόνον ὠρισμένον, διορίζουσα τὸ ῥῆμα *μεταλάβωσι*. Καὶ οὕτω λαμβάνεται εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν ἢ δοτικὴ ὀνομάτων δηλούντων χρόνον, καθὼς καὶ ἡ δοτικὴ ὀνομάτων δηλούντων καθόλου τὰς ἐορτάς, οἶον: «*τῇδε τῇ νυκτί*», «*ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ*», «*τῷ ἐπιόντι μηνί*», «*τῷ ἐπιόντι ἔτει*»· ἀλλὰ καί: «*Παναθηναίοις*», «*Θεοδοφορίοις*», «*Ἀπατουρίοις*» κ.τ.τ.. Αὐτίκα δὲ σκόπει τὰ κάτωθι παρατεθειμένα χωρία ἀρυσθέντα ἐκ τῆς Ἀττικῆς πεζογραφίας:

• «*Δερκυλίδας εὐθύς ὥσπερ ἔτυχε κεκαλλιεργῶς ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀναλαβὼν τὰ ὄπλα ἠγεῖτο πρὸς τὰς πύλας...*» (Ξενοφῶντος Ἑλληνικά, 3.1.19.),

• «*Εστράτευσε δὲ καὶ τῷ ἐπιόντι ἔτει πάλιν ἐπὶ Θήβας...*» (Ξενοφῶντος Ἀγισίλαος, 2.22.),

• «*Λίχας μὲν γὰρ ταῖς γυμνοπαιδίαις τοὺς ἐπιδημοῦντας ἐν Λακεδαίμονι ξένους ἐδείπνιζε...*», (Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύματα, 1.2.61.).

³² *Οἶονεῖ...*· ἐπίρρημα ἐκφερόμενον ὑφ' ἑν, ἀντὶ κατὰ διάστασιν, ἥτοι, «*οἶον εἶ*»: ὡς ἐάν, ὡς εἰ, ὡσεὶ καὶ δημωδῶς: «*σάν*», «*κατὰ κάποιον τρόπον*».

πιθαμές πλατύ. Κατόπιν τούτου ἐφάνη καὶ ἄλλη μορφή, ὀρθὴ ἰσταμένη παρὰ τὴν θύραν. Ἦτο ὁ Πανάγος ὁ μαραγκός, ὅστις, ἂν καὶ εἶχεν ἀφήσει τὴν καλὴν νύκτα, εἰπὼν ὅτι θὰ μετέβαινεν οἴκαδε νὰ δειπνήσῃ, οὐχ ἦττον[ἐν τούτοις], κεντηθείσης, φαίνεται, τῆς περιεργείας του νὰ μάθῃ τί τὸν ἤθελαν τὸν μπαρμπα-Στεφανὴ τὸν Μπέρκαν, ἀνέβῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ παπᾶ.

— Καπετὰν Στεφανή, εἶπεν ὁ ἱερεὺς, τί λές, μ' αὐτὸν τὸν καιρό, μπορεῖ κανεὶς νὰ πάῃ στὸ Κάστρο, μὲ τ' βάρκα, ἀπὸ Σταβέτ;

— Ἀπὸ Σταβέτ;... μὲ τ' βάρκα;... στὸ Κάστρο;... ἠκούσθη ἀπὸ τῆς θύρας ὡς καινὴ τις πρωθύστερος καὶ ἀνάστροφος ἐρωτηματικὴ ἡχώ.

Ἦτο ὁ μαστρο-Πανάγος ὁ μαραγκός, μὲ τὴν κεφαλὴν προσέχουσιν ὡς τὸ ἀνώφλιον, μὲ τὴν μίαν πλευρὰν οἶονεὶ κολλημένην ἐπὶ τοῦ παραστάτου.

Ἀλλ' ὁ μπαρμπα-Στεφανής, μόλις ἤκουσε τὴν ἐρώτησιν τοῦ ἱερέως, καὶ χωρὶς νὰ σκεφθῇ πλέον τοῦ δευτερολέπτου, μὲ τὴν χονδρὴν, ταχεῖαν κ' ἐμπερδεμένην προφορὰν του ἀνέκραξε:

— Μπράβο! μπράβο! ἀκοῦς! ἀκοῦς! Στὸ Κάστρο; μετὰ χαρᾶς! ὄρεξί νά 'χῃς, ὄρεξί νά 'χῃς, παπά!

— Νὰ ἄνθρωπος! εἶπεν ὁ παπᾶς. Ἔτσι σὲ θέλω, Στεφανή! Τί λές, εἶναι κίνδυνος;

— Κίντυνος, λέει; Ντίπ, καταντίπ, καθόλ'! Ἐγὼ σᾶς παίρνω ἀπάνου μ', παπά. Μονάχα πῶς μπορεῖ νὰ κρυώσετε, τίποτε ἄλλο. Θὰ 'ρθῇ, θὰ 'ρθῇ κ' ἢ παπαδιά, θὰ 'ρθῇ κι ἄλλος κόσμος, πολὺς κόσμος; Ἡ βάρκα εἶναι μεγάλη, κατάλαβες, παίρνει κὶ τριάντα νομάτοι, κὶ σαράντα νομάτοι, κὶ μ' οὔλες τὶς κουμπάνιες σας, μὲ τὰ σέγια σας, μὲ τὰ πράματά σας. Κ' ἢ φουρτούνα τώρα, κατάλαβες, ὅσον πάει κὶ πέφτ'. Ταχιά θὰ 'χουμε καλωσύνη, μπονάτσα, κάλμα. Ὅλο κὶ καλωσ'νεύει, νά, τώρα καλωσύνεψε!

Ὡς διὰ νὰ ψεύσῃ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ γέροντος πορθμέως, ὅξυς συριγμὸς παγεροῦ βορρᾶ ἠκούσθη σείων τὰ δένδρα τοῦ κήπου καὶ τοὺς ξυλοτοίχους τοῦ μαγειρείου ἐπὶ τοῦ σκεπαστοῦ ἐξώστου τῆς οἰκίας, αἱ ὕελοι δὲ καὶ τὰ παράθυρα ἀπήντησαν διὰ γοεροῦ στεναγμοῦ³³.

³³ «αἱ ὕελοι δὲ καὶ τὰ παράθυρα ἀπήντησαν διὰ γοεροῦ στεναγμοῦ.» Ἐνδιαφέρον κρίνεται τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς μεταφορᾶς, ὃ μεταχειρίζεται ἐνθάδε ὁ

—Νά! ἀκοῦς; καλwsύνεψε! εἶπε καγχάζων θριαμβευτικῶς ὁ μαστρο-
Πανάγος.³⁴

συγγραφεὺς πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ χαρακτηριστικοῦ ἐκείνου συριγμοῦ
(σφυρήγματος), ὃν παράγουσιν τὰ ἀπὸ ξύλου πεποιημένα παλαιὰ παραθυρόφυλλα
πεποιημένα, ὅταν παρεισφρέῃ ἐν τοῖς σχισμοῖς αὐτῶν ὁ ἔξωθεν

προσπίπτων ἀήρ. Κατέστη δὲ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους ἐφικτὴ ἡ
ἐπιτεχνητὴ ἀναπαραγωγή τοῦ ἐν λόγῳ ἤχου, δι' ἐνὸς ὀργάνου, ὅπερ, κατὰ τὰ
παρελθόντα ἔτη, διετέλει ἐν εὐρυτάτῃ χρήσει εἰς ῥαδιοφωνικὰς προσαρμογὰς
πλείστων ὅσων θεατρικῶν ἔργων, καὶ καθόλου ῥαδιοτηλεοπτικῶν σκηνοθεσιῶν.

³⁴ Ὁρῶμεν ἐταῦθα δύο γεγονότα, ὧν ὁ συγχρονισμὸς ὀφείλεται εἰς αἷτιον πάντῃ
συμπτωματικὸν («κατὰ συμβεβηκός»): ἄλλῃ γὰρ ὅτι ὁ συριγμὸς τοῦ παγεροῦ
βορρᾶ, ὃς «*ἠκούσθη σείων τὰ δένδρα τοῦ κήπου καὶ τοὺς ξυλοτοίχους τοῦ
μαγειρείου...*» (γεγονὸς α'), οὐδόλως κείται ἐν λογικῇ συναφείᾳ πρὸς τὸ γεγονὸς
τῆς διαβεβαιώσεως τοῦ Μπαρμπα-Στεφανῆ περὶ τῆς ἐνδεχομένης βελτιώσεως
τῶν καιρικῶν συνθηκῶν:

«Ταχιά θά 'χουμε καλwsύνη, μπανάτσα, κάλμα...» (γεγονὸς β').

Ὡστόσον ἡ χρῆσις τοῦ «*διὰ νά*» (ἐν τῇ φράσει «*ὥς διὰ νά ψεύσῃ...*»), ἥτοι,
«*γιά νά διαψεύσῃ...*» (συνδέσμου τελικοῦ, εἰσάγοντος πρότασιν τελικὴν δηλοῦσαν
τὸ τελικὸν αἷτιον, τοῦτ' ἐστὶ τὸν τελικὸν σκοπὸν, ἐφ' ᾧ τελεῖται ἡ πράξις ἡ
σημαινομένη ὑπὸ τῆς προτάσεως ἐξαρτήσεως), τίθησι τὰ ὡς ἄνω γεγονότα ἐν
στενωτάτῃ πρὸς ἀλλήλα σχέσει ἐσωτερικῇ, ἡγουν, λογικῇ.

Εἰ δὲ ἐθέλομεν ἀναστρέφειν τὸ ἐν λόγῳ χωρίον, τῆς τελικῆς προτάσεως
τιθεμένης οὐχὶ πρὸ ἀλλὰ μετὰ τὴν πρότασιν ἐξαρτήσεως, ἔχομεν ἂν τὴν
σύνταξιν τήνδε:

«*Ὁ ὀξύς συριγμὸς τοῦ παγεροῦ βορρέου ἠκούσθη* (ἐνν. «*παρ' αὐτῶν*», δηλονότι,
«*τῶν παρόντων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ*»), *σείων τὰ δένδρα τοῦ κήπου καὶ τοὺς
ξυλοτοίχους του, διὰ νά ψεύσῃ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ γέροντος πορθιμέως...*»

Οὕτω, καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς τελικῆς προτάσεως ἐπιτείνεται καὶ ἡ ἐπιρρηματικὴ
αὐτῆς χρῆσις πλέον ἐμφανὴς καθίσταται.

Προτασσομένου, ὥστόσον, τοῦ ὁμοιωματικοῦ μορίου (*ὥς*) πρὸ τοῦ τελικοῦ
συνδέσμου (*διὰ νά*),—ἥτοι «*ὥς διὰ νά...*»,—, ὁμοιωματικὴ σύνταξις προκύπτει,
δυναμένη ἀναλύεσθαι εἰς τὰ κατωτέρω:

«*Ὁ ὀξύς συριγμὸς τοῦ παγεροῦ βορρᾶ ἠκούσθη σείων τὰ δένδρα τοῦ κήπου καὶ
τοὺς ξυλοτοίχους τοῦ μαγειρείου ἐπὶ τοῦ σκεπαστοῦ ἐξώστου τῆς οἰκίας {ὥς
πρὸς διάψευσιν} ἢ {ὥς ἐπὶ διάψευσιν (ἢ καὶ «ἀναίρεσιν»)} τῆς διαβεβαιώσεως} τοῦ
γέροντος πορθιμέως...*»

(ὡσαύτως καί: «*Ὁ ὀξύς συριγμὸς τοῦ παγεροῦ βορρᾶ ἠκούσθη σείων τὰ δένδρα
τοῦ κήπου... {ὥς ψεύσων} τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ γέροντος πορθιμέως...*»)

Τοιοιτοτρόπως, ὁ προορηθεὶς οὗτος συσχετισμὸς τῶν γεγονότων (α' καὶ β')
εἰς αἷτιον παραφυσικὸν νῦν ἀνάγεται, φέρον γνώρισμα διανοίας ὑπερβατικῆς,
δρώσης ἐν τῇ περιοχῇ τῆς φυσικῆς σφαίρας, ἡγουν ἐν τῇ τοῦ ἐφ' ἡμῶν.

Τῷ ὄντι δέ, ὡς οἰωνὸς κακὸς παρίσταται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἡ ἐπίδρασις
τοῦ βορέου ἐπὶ τῶν δένδρων καὶ τοῦ σκεπαστοῦ ἐξώστου τῆς οἰκίας: ἔνθεν μὲν

— Σιώπα ἐσύ, δὲν ξέρ'ς ἐσύ, ἀνέκραξεν ὁ Στεφανής. Ἐσύ ξέρ'ς νὰ πελεκᾷς στραβόξυλα* καὶ νὰ καρφώνης μαδέρια. Αὐτὴ εἶναι ἡ στερνὴ δύναμη τῆς φουρτούνας, εἶναι ἄερας ποὺ ψυχομαχάει. Αὐριο θὰ μαλακώσ' ὁ καιρὸς, σᾶς λέω ἐγώ. Μπορεῖ νὰ ἔχουμε ἀκόμα καὶ καμμιά μικρὴ χιονιά, δὲ σᾶς λέω, μὰ ἡμεῖς, ἀπὸ Σταβέτ, ἀνάγκη δὲν ἔχουμε.

— Καὶ σὰν τότε γυρίση στὸ μαῖιστρο³⁵; ἐπέμεινεν ὁ μαραγκός.

— Κι χωρὶς νὰ τότε γυρίση στὸ μαῖιστρο, ἐγὼ σ' λέω πὼς ἀπ' τὴν Κεχριά κ' ἐκεῖ θέν' ἔχουμε θαλασσίτσα, εἶπε τρίβων τὰς χεῖρας ὁ Στεφανής. Αὐτὰ εἶναι ἀποθαλασσιές³⁶ καὶ δὲ λείπουν, κατάλαβες, κι ὁ κόρφος³⁷ μπουκάρει ὁλοένα, κι οὐλο στρίβει. Μὰ δὲ μᾶς πειράζ' ἡμᾶς αὐτό. Ἐγὼ σᾶς παίρνω ἀπάνου μ', ὁ Στεφανής σᾶς παίρνει ἀπάν' τ'!

«ἐμπαίζων» —δυναίμεθ' ἂν εἰπεῖν— ἅπασι τοῖς παραγιγνομένοις τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, ὅτε ὁ μπαρμπα-Στεφανής φήσει λέγων αὐτοῖς ὡς «Ὁλο *κι καλωσ'νεύει, νά, τώρα καλωσ'νεψε...*»· ἔνθεν δὲ προοιωνιζόμενος δυσκολίας καὶ κινδύνους περὶ τὸ ἐνδεχόμενον τοῦ πρὸς τὸ Κάστρον ἀπόπλου τῆς λέμβου, ἐφ' ἧς —ὡς ὁψόμεθα κατωτέρω— μέλλουσι συνεπιβῆναι ἅπαντες οἱ πιστοὶ τοῦ παπα-Φραγκούλη σύντροφοι, σὺν αὐτῷ ἡγήτορι τούτων.

Ὅτι δυνάμεις τις παραφυσικὴ ἐστὶν ἡ ἐγείρουσα καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως κατὰ τῶν συντροφῶν τοῦ παπα-Φραγκούλη, εἰς ἐκφόβισιν τῶν σφετέρων αὐτῶν ψυχῶν, τοῦτο ὀρθῶς ἂν λεχθεῖ· ὅτι εἰς τοῦ μαστρο-Πανάγου τὸν χαρακτήρα σωματοποιεῖται ἡ κακοποιὸς αὕτη δύναμις, καὶ τοῦτο ὡσαύτως. Εὐθὺς γὰρ ὡς ἐπνευσεν ὁ παγερός βορρᾶς, εἶπεν ὁ Πανάγος τῷ μπαρμπα-Στεφανῇ μετὰ χλεύης καὶ εἰρωνείας φαρισαϊκῆς, φωνῶν φωνῇ μεγάλῃ καὶ φαιδρᾷ:

— *Νά! ἀκοῦς; καλωσ'νεψε!*

Κὰν τὰς βιαίας αὐτὰς τῆς φύσεως ἐξάρσεις ὡς ἀποπείρας νομίσωμεν τοῦ ἀρχηγόνου ἐχθροῦ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀνθρωποκτόνου Διαβόλου (Εὐαγγέλιον *Κατὰ Ἰωάννην*, 8.44.), σκοπὸν ἔχουσας ἐκφοβῆσαι τὸν τε θαρραλέον καὶ θεοσεβῆ παπα-Φραγκούλην, ἅμα δὲ καὶ τοὺς ἐκείνου συντρόφους, ἡμῖν δ' ὅμως ἀνάγκη ἐστὶν εἰδέναι ὅτι ἅπασαι αἱ δυσκολίαι αὗται —ιστάμεναι ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ὡς μορμολύκεια κρεμᾶμενα ἐξ ἡλῶν ἐπὶ πασσάλων— εὐρίσκονται ἐν τῇ Προνοίᾳ τοῦ Θεοῦ τῶν πάντων, Τοῦ ἀεὶ ὄντος ἀπὸ κτίσεως κόσμου, Τοῦ ἄνω Πατρὸς Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ὃς ἐπάταξε τὸν *ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου* προσηλούμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐν τῷ τόπῳ τῷ Γολγοθᾶ· καὶ πάντα ταῦτα γίνονται, ἵνα δοκιμασθῇ καὶ ἔτι μᾶλλον ἐνδυναμωθῇ ἡ πίστις ἀπάντων· καὶ τοῦ εὐσεβοῦς τούτου ἱερέως, τοῦ παπα-Φραγκούλη, ἅμα δὲ καὶ τῶν συντροφῶν αὐτοῦ.

³⁵ ἥτοι εἰς ἄνεμον βορειοδυτικόν.

³⁶ *ἀποθαλασσία* [ή], (εἰς δὲ τὴν νῦν λαλουμένην δημώδη Ἑλληνικὴν ἐκφέρεται ὡδε: *ἀποθαλασσιά*)· ἡ κυματοειδὴς διαταραχὴ τῆς θαλασσίας ἐπιφανείας, ἡ μένουσα καὶ μετὰ τὴν παῦσιν τοῦ ἐπιφέροντος αὐτὴν πνέοντος ἀνέμου· ἡ φουσκοθαλασσιά, τοῦτ' ἐστίν, ἡ *κυματοῶδης, τεταραγμένη θάλασσα*.

³⁷ *κόρφος* [ό]· [< ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἑλληνικῇ: *κόρφος* < *κόλφος* < ἐκ τοῦ *κόλπος* τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς]· ἐνταῦθα, ὁ κόλπος τῆς θαλάσσης.

— Μπράβο, Στεφανή, τώρα μ' ἔκαμες ν' ἀποφασίσω. Ἦπιες ρακί; Τράβα κι ἄλλο ἓνα, εἶπεν ὁ παπάς.

— Ἐχῶ πιεῖ πέντ' ἔξ ὥς τώρα, ἔτσι νά 'χω τὴν εὐχή σ', παπά.

— Πιὲ κι ἄλλο ἓνα νὰ γίνουν ἐφτά.

Ὁ μπαρμπα-Στεφανὴς ἐρρόφησε γενναίαν δόσιν ἐκ τῆς μικρᾶς φιάλης, τῆς πάντοτε κενουμένης καὶ οὐδέποτε στεριευούσης, τοῦ ἱερατικοῦ μελάθρου.

— Εἴσαστ' ἔτοιμοι, εἴσαστ' ἔτοιμοι; εἶπεν ἀκολουθῶς. Πῆρες τὰ ἱερά σ', παπά, τὰ χαρτιά σ' οὐλα, τὰ 'χεις ἔτοιμα; Ἐχετε τίποτε πράγματα νὰ σᾶς κουβαλήσω, γιὰ νὰ 'μαστ' ἄ-σένιο;

— Ἀπὸ τώρα; εἶπεν ὁ παπα-Φραγκούλης.

— Ἀπὸ τώρα! Τί λές; Νὰ εἴμαστ' ἄ-πρόντο, παπά. Ἐγὼ στὲς δυὸ θὰ 'ρθῶ νὰ σᾶς φωνάξω, κ' ἐσεῖς νὰ εἴσαστ' ἄ-λέστα. Διάβασε τί θὰ διαβάσης, παπά, κὶ στὲς τρεῖς νὰ μπαρκάρουμε.

— Ἐγὼ θὰ εἶμαι ξυπνητὸς ἀπ' τὴ μιά, εἶπεν ὁ ἱερεὺς, γιὰτὶ ἔχω τὸ ξυπνητήρι μου... κ' ἔπειτα εἶμαι καὶ μοναχὸς μου ξυπνητήρι. Μὰ στὲς τρεῖς εἶναι πολὺ νωρίς. Νὰ χαράξῃ, Στεφανή, καὶ νὰ μπαρκάρουμε.

— Στὲς τρεῖς, στὲς τέσσερες, παπά, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ ὁ ἀέρας, νὰ τὸν ἔχουμε πρύμα ὥς τὲς Κουκ'ναριές, νὰ 'χουμε μέρα μπροστά μας. Ἀπὸ κεῖ ὥς τὸ Μανδράκι κι ὥς τὸν Ἀσέληνο, τραβοῦμε σιγὰ-σιγὰ μὲ τὸ κουπί. Ἀπὸ κεῖ ὥς τὶς Κεχρεές κι ὥς τὴν Ἀγία Ἑλένη, θὰ μᾶς παίρνῃ ἀγάλι-ἀγάλια μὲ τὸ πανάκι. Κι ἀπ' τὴν Ἀγία Ἑλένη κ' ἐκεῖ, ἂν δὲν μπορέσουμε νὰ μ'ντάρουμε³⁸...

— Ἐ, ὕστερα;

— Ἐγὼ θαλασσώνω³⁹ καὶ βγαίνω στὴ στεριά, καὶ σᾶς τραβῶ μὲ τὴν μπαρούμα⁴⁰ ὥς τὸν Ἀι-Σώστη.

³⁸ **μουντάρω** [< ἰταλιστὶ montare (= ἀναβαίνω)]· κινεῖσθαι ὀρμητικῶς πρὸς τὰ ἔμπροσ, ἐπιπίπτω ἐξαίφνης.

³⁹ **θαλασσώνω** [< ἐκ τοῦ ἀρχαίου ῥήματος **θαλασσόω-ῶ** < **θάλασσα**]· καταδύομαι εἰς τὴν θάλασσαν, βουτῶ, «πέφτω» εἰς τὴν θάλασσαν.

⁴⁰ **μπαροῦμα** [ῥή] [< βενετικὸν **paroma**]· οὕτω λέγεται παρὰ τοῖς ναυτικοῖς τὸ σχοινίον, δι' οὗ γίνεται ἡ πρόσδεσις πλοίου ἢ λέμβου ἐκ τῆς πρῶρας αὐτοῦ· ἄλλως καὶ «πεισιμάτιον».

Ἐκάγχασαν ὅλοι πρὸς τὸν ἀστεῖσμον τοῦ ἀπλοῖκου ναύτου, ὁ δὲ παπᾶς, ὅστις ἐφοβεῖτο καὶ αὐτὸς τὴν τροπὴν τοῦ ἀνέμου εἰς τὸ μέρος περὶ οὗ ὁ λόγος, παρετήρησε πρὸς παραμυθίαν⁴¹ τῶν ἀκροατῶν:

—Μὰ ἐγὼ λέω ὅτι θὰ μπορέσουμε στεριά νὰ τραβήξουμε στὴν ἀκρογιαλιά, τὸν κρεμνὸ τὸν ἀνήφορο. Ὅσο ψηλὰ κι ἂν τὸ στοίβαξε τὸ χιόνι στὰ βουνά, στὲς ἀκρογιαλιές ὁ τόπος πατιέται.

Ἐμειναν σύμφωνοι νὰ ἔλθῃ ὁ λεμβοῦχος νὰ τοὺς δώσῃ εἶδησιν εἰς τὰς τρεῖς, διὰ νὰ ἐτοιμασθοῦν, καὶ εἰς τὰς τέσσαρας νὰ ἐκκινήσωσιν. Ὁ παπα-Φραγκούλης διέταξε νὰ τεθῶσιν εἰς σάκκους αἱ προσφοραὶ⁴² ὅσας εἶχε, καὶ τινα δίπτυρα⁴³, καὶ εἰς δύο μεγάλα κλειδοπινάκια⁴⁴ ἔθεσεν ἐλαίᾱς καὶ χαβιάρι. Ἐγέμισε δύο ἐπτασκάδους φλάσκας μὲ οἶνον ἀπὸ τὴν ἐσοδείαν του. Ἐτύλιξεν εἰς χαρτία δύο ἢ τρία ξηροχτάποδα, καὶ μικρὸν κυτίον τὸ ἐγέμισεν ἰσχάδας καὶ μεγαλόρραγας σταφίδας. Τὰ δύο παπαδοκόριτσα, μὲ τὰ παράπονα καὶ τοὺς γογγυσμούς της ἢ μία, μὲ τοὺς κρυφίους γέλωτας καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς συμμετοχῆς τοῦ ταξιδίου ἢ ἄλλῃ, ἔβρασαν ὅσα αὐτὰ εἶχαν, ἕως τέσσαρας δωδεκάδας, καὶ τὰ ἔθεσαν εἰς τὸν πάτον ἐνὸς καλαθίου, τὸ ὁποῖον ἀπεγέμισαν⁴⁵ εἶτα μὲ δύο πρόσφορα τυλιγμένα εἰς ὀθόνας⁴⁶, μὲ κηρία καὶ μὲ λίβανον. Προσέτι ὁ παπα-Φραγκούλης εἶχε

⁴¹ **παραμυθία** [ή] [<ἀρχ. **παραμυθία** < **παραμυθοῦμαι**, (ὃ ἐστὶ «**παρηγορῶ**»)]· λόγος παρηγορητικός, «παρηγοριά»· ὅθεν, τὴν ὅλην φράσιν, «**παρετήρησε πρὸς παραμυθίαν τῶν ἀκροατῶν**», τῇδ' ἂν εἴῃ ἡμῖν ἐκληπτέον· «**παρετήρησε πρὸς παρηγορίαν τῶν ἀκροατῶν**...»

⁴² **πρόσφορα** [ή] [**προσφέρω**]· ὁ ἄρτος ὃν οἱ πιστοὶ προσφέρουσι τῷ ναῷ πρὸς τέλεσιν τῆς θείας Εὐχαριστίας· τὸ ἄλλως καὶ «**πρόσφορον**» καλούμενον.

⁴³ **δίπτυρον-ον** λαμβανόμενον ἐνταῦθα ὡς οὐσιαστικόν, σημαίνει τὸν ξηρὸν ἄρτον, τὸν παρασκευασθέντα διὰ διπλῆς ὀπτήσεως, ἥγουν διὰ διπλοῦ ψησίματος (διπλοφουρνιστός)· κοινῶς, τὸ «παξιμάδιον».

⁴⁴ **κλειδοπίνακον** [τὸ] (λέξις τῆς δημοτικῆς γλώσσης)· πλατὺ ξύλινον πινάκιον φέρον ἐπικάλυμμα, ὃ ἐχρησίμευεν εἰς τὰς ἀγροτικὰς κοινωνίας τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς ἀποθήκευσιν καὶ μεταφορὰν τῶν ἐδωδίων ἐκτὸς οἰκίας. Καὶ ἦν τὸ κλειδοπίνακον ἀπὸ ξύλου καστανέας πεποιημένον· διὸ καὶ «**καστανιά**» ἐπεκαλεῖτο παρὰ τοῖς παλαιοῖς.

⁴⁵ Ενεργητικὸς τύπος ἀορίστου ἀ' τοῦ ῥήματος **ἀπογεμίζω**, ἥτοι «**ἐντελῶς πληρῶ**», «**γεμίζω ἐντελῶς**».

⁴⁶ **ὀθόνη** [ή]· ὑφασμα λευκὸν καὶ λεπτοφυές· Παρ' Ὀμήρῳ δὲ κεῖται ἡ ἐν λόγῳ λέξις συντασσομένη ὡς ἀκολουθῶς:

«[...]Τῶν δ' αἶ μὲν λεπτὰς ὀθόνας ἔχον, οἱ δὲ χιτῶνας εἴατ' ἐϋννήτους»,

[= καὶ ἐξ αὐτῶν αἱ μὲν (ἐνν. «αἱ παρθέναι») ἐφόρουν λεπτὰ ὑφάσματα ἐκ λίνου πεποιημένα, οἱ δὲ χιτῶνας καιροσπαθήτους... (Ὀμήρου Ἰλιάς, Σ 595)].

Ἐν δὲ τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ καθόλου ἔχομεν:

1) Ὀθόνην τραπέζης, κοινῶς, τὸ «τραπεζομάνδηλον»·

2) Ὀθόνην κλίνης, ἢ ἄλλως, «σινδόνα»·

παρακαλέσει τὸν μπαρμπα-Στεφανὴν νὰ περάσῃ ἀπὸ τὰ σπίτια δύο ἔμποροπλοιάρχων φίλων του, ἐκ τῶν παραχειμαζόντων μὲ τὰ πλοῖα των εἰς τὸν λιμένα, νὰ τοὺς παρακαλέσῃ ἐκ μέρους του νὰ τοῦ στείλουν, ἂν τοὺς εὐρίσκετο, ὀλίγον κρέας σαλάδο⁴⁷, ἐξ ἐκείνου τὸ ὁποῖον μαγειρεύουν εἰς τὰ πλοῖα τὰ ἐκτελοῦντα μακροὺς πλοῦς. Ἐκεῖνοι φιλοτιμηθέντες ἔστειλαν δύο μεγάλα τεμάχια, ἕως πέντε ὀκάδας τὰ δύο.

Ὅλας ταύτας τὰς προμηθείας ἔκαμνεν ὁ παπὰς προβλεπτικῶς διὰ τοὺς ἀποκλεισθέντας εἰς τὸ βουνὸν ἀπὸ τὴν χιόνα, περὶ ᾧ ἔγινε λόγος ἐν ἀρχῇ, καθὼς καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ συνεκδημήσοντας⁴⁸ προσκυνητάς, καθόσον ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ θυμώσῃ καὶ πάλιν ὁ καιρὸς καὶ νὰ τοὺς κλείσῃ ὁ χειμὼν εἰς τὸ Κάστρον, ἂν ἐν τοσούτῳ [= ἂν ἐν τῷ μεταξὺ] ἔμελλον[ἐπρόκειτο] νὰ φθάσωσιν εἰς τὸ Κάστρον σῶοι καὶ ὑγιεῖς.

Πρὶν κατακλιθῇ⁴⁹, ὁ παπα-Φραγκούλης ἔστειλε μῆνυμα εἰς τὸν συνεφημέριόν του τὸν παπ' Ἀλέξην, ὅστις ἄλλως [= ἐξ ἄλλου] ἦτο καὶ ὁ

3) Ὁθόνην κινηματογράφου, δηλονότι, τὸ λευκὸν ἐξ ὑφάσματος πέτασμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προβάλλονται αἱ εἰκόνες αἱ παραγόμεναι ὑπὸ τοῦ κινηματογραφικοῦ προβολέως.

⁴⁷ **salado** (Ἰσπανιστί)· τὸ παστὸν κρέας.

⁴⁸ **Συνεκδημέω, ᾧ** σὺν ἑτέρῳ, ὁμοῦ τιμῇ, ἢ καὶ ὁμοῦ μετὰ τινος ἐκδημέω, τοῦτ' ἔστιν ἀναχωρῶ ἐκ τοῦ δήμου μου, ἐκ τῆς ἰδίας πατρίδος, ὁμοῦ ταξιδεύω. Ἔστι δὲ τὸ «**συνεκδημήσοντας**» κατ' αἰτιατικὴν πληθυντικὴν ἐκφερόμενος μετοχικὸς τύπος μέλλοντος τοῦ ῥήματος «**συνεκδημήσω**», ἡγουν «**θέλω συνεκδημήσει**» (Κορναϊστί), ἢ κοινῶς, «**θα συνεκδημήσω**». Ὅθεν «**οἱ συνεκδημήσοντες**» εἰσὶν οἱ «**μέλλοντες συνεκδημήσω**», ἡγουν «αὐτοὶ ποὺ πρόκειται νὰ συνεκδημήσωσιν», δηλονότι «νὰ ἀναχωρήσωσιν ὁμοῦ», ἥτοι «νὰ συνταξιδεύσωσιν». Μόνοι δὲ οἱ τύποι «**ἐκδημέω-ᾧ**» καὶ «**ἐξεδήμησα**» νομίζονται δόκιμοι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γραμματικοῖς. Ὅρα, ἐπὶ παραδείγματι, εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον (344-407)·

«**Αὐτὸς ἑαυτοῦ κιβωτὸς ὁ φιλόθεος, αὐτὸς κληρονόμος τῆς οἰκείας οὐσίας, τῷ τῆς εὐσεβείας **συνεκδημῆ βαλαντίῳ**, τῷ τῶν ἐλπίδων συνεπάγεται βίῳ...**» (Ὁμιλία Η'. Ὅτι πάντων ἢ κατὰ ψυχὴν ἀρετὴ προτιμότερα. Τόμος 64 ἐν τῇ ὑπ' ἀριθμ. 477 σελίδι.)

Καὶ εἰς τὸν Πλούταρχον ὁμοίως·

«**Τῶν δὲ φίλων οἱ **συνεκδημοῦντες** φίλοις ἐχρῶντο...**» (Πλουτάρχου *Κάτων*, 5.7.1. Ziegler K. : Teubner: Leipzig, 1964).

Καθὼς καὶ εἰς τὸν ἱστορικὸν Ἐφορον τὸν Κυμαῖον (4ος π.Χ. αἰών)·

«**Καὶ αὕτη ἐρασθεῖσα νεανίσκου τινὸς Ἡπειρώτου **συνεξεδήμησεν**...**» (ἀπόσπασμα 2α, 70, Jacoby).

⁴⁹ **Πρὶν κατακλιθῇ...**, ἥτοι «**πρὸ τοῦ νὰ κατακλιθῇ**» ἢ «**πρὶν νὰ κατακλιθῇ**»· ἡ τελευταία δὲ περιφρασὶς ἀντιστοιχεῖ τῇ ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἀπτικοῖς συνήθει οὐσῃ, **πρὶν** + **ἀπαρεμφάτῳ**· οἶον, «**Πρὶν κατακλινῆναι ὁ παπα-Φραγκούλης**» (**πρὶν** +

ἐφημέριος τῆς ἐβδομάδος, ὅτι δὲν θὰ ἦτο συλλειτουργὸς τὴν ἐπιούσαν, παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων, ἐν τῷ ἐνοριακῷ ναῷ, καθόσον ἀπεφάσισε, σὺν Θεῷ βοηθῷ, νὰ ὑπάγῃ νὰ λειτουργήσῃ τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ Κάστρον.

Εἶχαν πάρει εἵδησιν ἀφ' ἐσπέρας⁵⁰ δύο-τρεῖς ἐνορίτισσαι, γειτόνισσαι τοῦ παπαῶ, διότι ὁ Πανάγος ἐξεληθὼν⁵¹ ἀνεκοίνωσε τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν γυναῖκά του, καὶ αὕτη τὸ διηγήθη εἰς τὰς γειτονίσσας. Ἐπίσης καὶ ἡ θειά τὸ Μαλαμὼ ἐστάλη νὰ φέρῃ εἵδησιν εἰς τὸν κύρ Ἀλεξανδρὴν τὸν ψάλτην,

ἀπαρεμφάτῳ τελικῷ || **Κατακλίνω**, μέλλον τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς **κατακλινῶ**, παθητικὸς ἀορίστος β' (ἀττικὸς) *κατεκλίνην* καὶ *κατεκλίθην* πλαγιάζω τι κάταντα (=πρὸς τὰ κάτω)· τίθημι κάτω ἐπὶ τὸ ἔδαφος, παρὰ τῇ ἔδρᾳ ἢ ἐπὶ τὴν στρωμνὴν (=ἐπάνω εἰς τὸ στρώμα)· αὐτίκα δ' ἐν τῇ «*Λυσιστράτῃ*» τοῦ Ἀριστοφάνους φέρεται «*ἡ δ' οἰκέτην ἤγειρεν, ἡ δὲ παιδίον κατέκλινεν*» (=ἔβαλε νὰ κοιμηθῇ)...» (Ἀριστοφάνους *Λυσιστράτη*, 18). Ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ, τὸ ἐκφερόμενον καθ' ὑποτακτικὴν παθητικοῦ ἀορίστου ῥήμα *κατακλίθῃ* ἀναπληροῖ προσέτι καὶ τὴν χρεῖαν τῆς μέσης διαθέσεως, (ἅτε γνωστοῦ ἡμῖν ὄντος ὅτι ἐν τῇ νεωτέρᾳ γλώσσῃ ὁ παθητικὸς ἀορίστος ναὶ μὲν προσλαμβάνει καὶ τὴν σημασίαν τοῦ μέσου ἀορίστου τῆς ἀρχαίας γλώσσης, πλὴν ὅμως φυλάττει οὐχὶ καθ' ὅλοκληρίαν, ἀλλ' ἐν μέρει μόνον τὰς ιδιότητας τοῦ τελευταίου). Ὅθεν, τὸ εἰρημένον ῥήμα νοεῖται ἐνταῦθα ὡς καὶ τὰ ῥήματα «*ἐξηπλώθη*», «*ἐπλαγίασε*», καθ' ἅπερ ἐν τῇ φράσει τῆδε: «*ἐπλαγίασεν ἐπὶ κλίνῃς*». Ἰδὲ ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου β', καὶ εἰδικώτερον, τὴν ὀριστικὴν *ἐκλίνην* (ὑποτακτικὴ *κλινῶ*, εὐκτικὴ *κλινέην*, ἀπαρεμφάτῳ *κατα-κλινῆναι*, μετοχῇ *κλινεῖς* - *κλινεῖσα* - *έν*). Βλέπε δὲ προσφυῶς εἰς τὸν διάλογον *Φαῖδρος* τοῦ Πλάτωνος:

«*Εκεῖ σκιά τ' ἐστὶν καὶ πνεῦμα μέτριον, καὶ πόα καθίζεσθαι ἢ ἂν βουλώμεθα κατακλινῆναι...*»,

ἢ κατὰ τὰ κοινῶς λεγόμενα:

«*Νὰ ἐξαπλωθῶμεν ἐπάνω εἰς τὰ χόρτα*»,

ὃ ἀντιστοιχεῖται τὸ λατινικὸν *accumbo* (=κατακλίνομαι), ἐξ οὗ γίνεται καὶ τὸ ἐν τῇ κοινῇ συνηθείᾳ κυκλοῦμενον ῥήμα, «*ἀκουμπῶ*»·

«*Κατακλινόμενοι ἐπὶ ταῖς κοίταις...*» — Ἀριστοφάνους *Εἰρήνη*, 1040—,

ὁμοίως καὶ

«*Κατακλίνεται* (ἐνν. ἡ Πενία) *παρ' αὐτῷ*

(ἐνν. “παρὰ τῷ Πόρρῳ”)» (= ἐξηπλώθη ἐγγὺς αὐτοῦ, ἡγουν «κοντὰ του», «πλαί του», Πλάτωνος *Συμπόσιον* 203 b8).

⁵⁰ *ἀφ' ἐσπέρας...* ὅπερ ἀποσυντίθεται εἰς τόδε· ἀπὸ + ἐσπέρας (ἀπὸ + Γενικῇ= ΧΡΟΝΟΣ= «ἀπὸ τὴν ἐσπέραν»), δηλονότι «*εἶχαν πάρει εἵδησιν ἀπὸ τὴν ἐσπέραν* δύο-τρεῖς ἐνορίτισσαι...»

⁵¹ *ἐξεληθὼν* μετοχὴ ἀορίστου β' τοῦ ῥήματος *ἐξέρχομαι* (ἐκ + ἔρχομαι)· *ἐξεληθὼν, ἐξεληθοῦσα, ἐξελθόν*. Λαμβάνεται δὲ ἡ μετοχὴ αὕτη ὡς χρονικὴ, διορίζουσα ἐπιρρηματικῶς τὸ ῥήμα *ἀνεκοίνωσε* (ὅπερ καὶ καλεῖται ῥήμα ἐξαοτήσεως τῆς μετοχῆς)· «*ἐπεὶ (=ἀφ' οὗ) ἢ «ὅτε» ἢ «μῶμς», ἢ καὶ «ᾶμα» ἐξῆλθεν ὁ Πανάγος, ἀνεκοίνωσε τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν γυναῖκά του...*» 32

μεθ' ὃ ἐξελθοῦσα ἔσπευσε νὰ προσηλυτίσῃ δύο ἢ τρεῖς πανηγυριστὰς καὶ ἄλλας τόσας προσκυνητριάς⁵².

Ὅταν ἔμελλον νὰ ἐπιβιβασθῶσιν⁵³, εὐρέθησαν δεκαπέντε ἄτομα. Ἡ ἀπόφασις τοῦ παπαῦ καὶ ἡ γενναιότης τοῦ μπαρμπα-Στεφανῆ, μετὰ τὴν

⁵² «μεθ' ὃ ἐξελθοῦσα ἔσπευσε νὰ προσηλυτίσῃ...», «μεθ' ὃ» (κατὰ διάστασιν), καθὼς καὶ ὑφ' ἑν: «μεθό». Ἔστι δὲ τοῦτο ἐπίρρημα μεταγενέστερον, ἰσοδύναμον τοῖς «ἔπειτα», «ἀφ' οὗ». ἡ δὲ μετοχὴ «ἐξελθοῦσα» χρονικὴ ἐστὶ, τὸ ῥῆμα «ἔσπευσε» διορίζουσα, οὐ ὑποκείμενον λογίζεται ἡ φράσις «ἡ θεὰ τὸ Μαλαμά», ἣτις λαμβάνεται ἅμα καὶ ὡς ὑποκείμενον τῆς χρονικῆς μετοχῆς «ἐξελθοῦσα», οὕσης συνημμένης. Ὅθεν τῇδε ἂν ἀναλυθεῖεν οἱ ὅροι τῆσδε τῆς προτάσεως: «ἔπειτα, ὅτε ἐξῆλθεν, ἔσπευσε νὰ προσηλυτίσῃ δύο ἢ τρεῖς πανηγυριστὰς κ.τ.λ...».

⁵³ ἔμελλον νὰ ἐπιβιβασθῶσιν... Τὸ ῥῆμα «μέλλω» κανονικῶς ἐκφέρεται μετ' ἀπαρεμφάτου μέλλοντος, (ὅθεν κατ' ἐξαίρεσιν λαμβάνεται ὡς τελικόν). Ὡστόσο, συντάσσεται καὶ μετ' ἀπαρεμφάτου ἀορίστου ἢ ἐνεστώτος χρόνου· περιπτώσεις, καθ' ἣν τὸ ἐν λόγῳ ῥῆμα σημαίνει ὅ, τι καὶ τὰ ῥήματα «σκοπεύω» καὶ «ἔχω εἰς τὸν νοῦν». Ἐπονται δὲ τὰ ἐξῆς παραδείγματα:

«Ἀρχίδαμος ἔμελλε δηώσῃν (ἀπαρφ. μέλλοντος τοῦ δηώ-ω) τὰ πεδία τὰ περὶ τὴν Ἀττικὴν...»,

ὅπερ ἐρμηνευτέον ὧδε:

«Ὁ Αρχίδαμος ἐσκόπευε νὰ λεηλατήσῃ τοὺς ἀγροὺς τοὺς περὶ τῆς Ἀττικῆς...».

Κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἔννοιαν λαμβάνεται καὶ ὅταν ἐκφέρεται μετ' ἀπαρεμφάτου ἀορίστου, καὶ τούτου ἀπόδειξις ἔστω τὸ χωρίον τόδε:

«Εἰ μὴ μέλλομεν καταισχύναι τὸν λόγον...»,

ὅπερ ἐρμηνεῦσαι δεῖ οὕτως:

«Εὰν δὲν πρόκηται νὰ κατεντροπιάσωμεν τὴν συζήτησιν...»
(Πλάτωνος διάλογος, ὁ ἐπιγραφόμενος Πολιτικός, 268 δ).

ὁμοίως λαμβάνεται καὶ ὅταν συντάττεται μετ' ἀπαρεμφάτου ἐνεστώτος· οἷον αὐτίκα

«Γνόντας ὅτι πολὺ τε ἀπὸ τῆς ἡμετέρας αὐτῶν μέλλομεν πλεῖν...»,

ὃ ἐστίν

«Γινώμεν ὅτι πρόκειται νὰ πλέωμεν πολὺ μακρὰν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας χώρας»
(Θουκυδίδης βιβλ. 6ον, κεφ. 21ον).

καὶ ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ ὁμοίως:

«εἰ μέλλει πόλις εἶναι...»
(Πλάτωνος διάλογος Πρωταγόρας, 342Ε).

πρώτην ἑκπληξιν, ἐνέβαλε θάρρος εἰς ἄνδρας καὶ γυναῖκας. Ἦσαν δὲ ὅλοι ἐξ ἐκείνων, οἵτινες συχνὰ τρέχουσιν, ἄρρητον εὐρίσκοντες ἡδονήν, εἰς πανηγύρια καὶ εἰς ἐξωκκλήσια. Ἦσαν ὁ παπα-Φραγκούλης μετὰ τῆς παπαδιᾶς, τῆς Βασῶς καὶ τοῦ Σπύρου, ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς μετὰ τοῦ δεκαεπταετοῦς υἱοῦ, ὅστις ἦτο καὶ ὁ ναύτης του, ἡ θειὰ τὸ Μαλαμώ, ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ὁ ψάλτης, τρεῖς ἄλλοι πανηγυρισταὶ καὶ τέσσαρες προσκυνήτριαι. Τὴν τελευταίαν στιγμὴν προσετέθη καὶ δέκατος ἕκτος.

Οὗτος ἦτο ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀργύρη, τοῦ ἀποκλεισμένου ἀπὸ τὰς χιόνας. Ἦλθεν εἰς τὴν ἀποβάθραν μὲ σάκκον πλήρη τροφίμων καὶ μὲ ἄλλα τινὰ ἐφόδια διὰ τὴν ἐκδρομὴν. Ἰδὼν αὐτὸν ὁ ἱερεὺς·

— Πῶς τὸ ἔμαθες, Βασίλη; τοῦ λέγει.

— Τὸ ἔμαθα παπά, ἀπ' τὸ μαστρο-Πανάγο τὸ μαραγκό.

Καθὼς δὲ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐλληνικῇ γλώσσῃ, οὕτω καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ, τὸ ὡς εἴρηται ῥῆμα τὰς αὐτὰς ιδιότητας κέκτηται, πλὴν μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι τοῦ ἐν λόγῳ ῥήματος ἡ νοουμένη παρὰ τῶν ἀρχαίων ἀπαρέμφματος ἔγκλισις ἀναλύεται παρὰ τῶν συγχρόνων εἴτε εἰς τὸ σχῆμα «**νὰ + ὑποτακτικὴ ἐνεστώτος**», πρὸς τὸ δηλωθῆναι τὸ τῆς ἐκάστοτε πράξεως παρατεταμένον, — φέρε δ' αὐτίκα εἰπωμεν, «**μέλλει νὰ γράφῃ**» ἢ «**νὰ γράφηται**» (ἐπὶ παθητικῇς ἐννοίας λαμβανόμενον), τὴν σήμερον, τὴν ἐπαύριον, μετ' αὔριον κ.ο.κ., — εἴτε καὶ εἰς τὸ σχῆμα «**νὰ + ὑποτακτικὴ ἀορίστου**», ὅπως δηλωθῇ ἡ συντέλεια τῆς πράξεως — ἦτοι «**μέλλει νὰ γράψῃ**» ἢ «**μέλλει νὰ γραφῇ**», αὔριον μόνον.

Ὡστόσον, κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, τινὲς τῶν λογίων προηροῦντο κατὰ τρόπον Ἑλληνικὸν γράφειν τὸ ἀπαρέμφματον (ἦτοι καθάπερ ἔγραφον αὐτὸ οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν Ἀττικῶι πεξογράφοι), μηδενὸς γε λόγου γινομένου περὶ τοῦ ἀπαρεμφάτου τῆς «ἀπλοελληνικῆς» (τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν ἐκ τῆς νῦν καθωμιλημένης τε καὶ γραφομένης δημώδους Ἑλληνικῆς), ὅπερ ἐν πυρὶ ἐνεπεύριστο τοῖς τότε λογίοις συγγραφεῦσιν!... Καὶ ἔστιν ἐνδεικτικὸς τῶν ὡς ἄνω διαληφθέντων ὁ τρόπος ἐκείνος, καθ' ὃν συνέττατε τὸ ἐν λόγῳ ῥῆμα μετὰ τοῦ ἀπαρεμφάτου ὁ μέγας λόγιος, φιλόσοφος καὶ ἱεροκῆρυξ ἐκ Σίφνου, Ἀπόστολος Μακράκης (1831-1905), ὃς ἔγραφε τὸ ἀπαρέμφματον Ἀττικῶς· οἷον ἐπὶ παραδείγματι:

«**Οἱ συλληφθέντες πρωτόπλαστοι... ἔμελλον γενέσθαι** (= ἐπρόκειτο νὰ γείνωσι) **τροφή τῆς πονηρᾶς τοῦ ὄφους ἐπιθυμίας...**»

(Βλέπε εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον «*Ἡ φιλοσοφία καὶ αἱ φιλοσοφικαὶ ἐπιστῆμαι*» σύγγραμμα τοῦ ἀοιδίου ἐκείνου φιλοσόφου, Ἀποστόλου Μακράκη, καὶ εἰδικώτερον, βλέπε εἰς τὴν 120^{ην} σελίδα τοῦ Β' τόμου).

Ἴδε καὶ ἐτέρωθι πού τοῦ αὐτοῦ πονήματος:

«**[...]να χάριν αὐτῆς** (ἐνν. «*τῆς Ἐκκλησίας*») **δοκιμάσῃ** (ἐνν. «*ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός*») **καὶ τὰς ἐκ τοῦ σταυροῦ λύπας, αἷς ἔμελλε δοκιμάσαι** (= τὰς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ δοκιμάσῃ) **καὶ ἡ μέχρι τοῦδε χαίρουσα νύμφη...**» (αὐτόθι, ἐν τῇ 13^ῃ σελίδι).

— Τί ὥρα καὶ ποῦ τὸν εἶδες;

— Κατὰ τὰς δέκα τὸν ἡῦρα εἰς τὸ καπηλειὸ τοῦ Γιάννη τοῦ Μπούμπουνα. Εἶχε φάει ψωμὶ κ' ἐβγήκε νὰ πιῇ δυὸ τρία κρασιὰ μὲ τὸ ἰσνάφι⁵⁴. Ἐλεγε πῶς ἀποφασίσατε νὰ πᾶτε στὸ Κάστρο, καὶ σᾶς ἐκατάκρινε γιὰ τὴν τόλμη⁵⁵. Μὰ ἐγὼ τὸ χάρηκα, γιὰτὶ ἀνησυχῶ γιὰ κεῖνον τὸν ἀδερφό μου, καὶ θέλω νὰ ῥθῶ μαζί σας ἂν μὲ παίρνετε.

⁵⁴ **ἰσνάφι** [<ἰσνάφι< τουρκ. *esnaf*, λαμβανόμενον κατὰ παρετυμολογικὴν ἐπίδρασιν τοῦ **συναφίης**· ἡ συντεχνία· ἐν προκειμένῳ δέ, λέγεται ἐπὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς συντεχνίας τῶν μαραγκῶν, τῶν λοιπῶν δηλονότι **συντεχνιτῶν**. Ὁ μαστρο-Πανάγος συνέπιε τοῖς ὁμοτέχνους αὐτοῦ, ἤγουν ὁμοῦ μετὰ τῶν μετερχομένων τὴν αὐτὴν τέχνην.

⁵⁵ Δυνάμεθα ἐνταῦθα ἐννοῆσαι ὅτι ἐν τῷ θεϊκῷ σχεδίῳ ὑπάρχει προσέτι καὶ ἡ φαρισαϊκὴ εἰρωνεία τοῦ μαστρο-Πανάγου, ὁ ψόγος καὶ ἡ κατάκρισις αὐτοῦ ἐπὶ παντὶ τῷ ὑπερβατικῷ καὶ δυναμένῳ τὸν ἄνθρωπον ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἀνυψῶσαι καὶ θεῖναι αὐτὸν ἐν κόλπῳ Κυρίου Τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Καὶ ὡς ἤδη ἐλέχθη προπάραιθεν, ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 33 ὑπομνήματι τοῦ παρόντος πονήματος, ἐκφρασις τοῦ κακοῦ ἐστὶν ὁ μαστρο-Πανάγος· ἐν τι φερέφωνον τῆς ἀρχηγόνου δυνάμεως τοῦ κακοῦ, ὅπερ, ἐν προκειμένῳ, πειρᾶται τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ ἀπόπλου ἅπαν τὸ πλήρωμα ἀποτρέψαι. Ἡ τοιαύτη ὁμῶς διαγωγή τοῦ μαστρο-Πανάγου πρὸς τοὺς συνανθρώπους αὐτοῦ ἐμπίπτει τῇ Προνοίᾳ τοῦ Θεοῦ· τοῦτο γὰρ δεῖ ἡμᾶς ἐννοῆσαι, ὅτι ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς οὐκ ἂν ἐγίγνωσκέ τι περὶ τοῦ ἐν λόγῳ ἐγχειρήματος, εἰ μὴ ὁ μαστρο-Πανάγος ἔψευγεν ἐν τῷ καπηλείῳ τὴν τόλμην τοῦ παπα-Φραγκοῦλη καὶ τῶν ἐκείνου συντροφῶν, καθὼς καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν ὅπως ἀναχωρήσωσιν εἰς Κάστρον.

Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Βασίλη τῆς Μυλωνοῦς εἰς τοῦτο τὸ ταξείδιον λίαν σημαντικὴ καθίσταται τῷ ἀναγνώστῃ πρὸς τὴν σύλληψιν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τοῦ ἐν λόγῳ ἐγχειρήματος τῶν προσκυνητῶν· ὡς γὰρ πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ συγγραφεὺς, ὁ Βασίλης ἐστὶν ἀδελφὸς ἐνὸς τῶν χιόνεσσιν ἀποκεκλεισμένων, καὶ ὡς ἐκ τούτου ποιοῦνται ἡμῖν φανερὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀφ' ἐνὸς τὸ ἐλατήριον τῆς ἀποφάσεως τοῦ Βασίλη, ὅπως μετάσχη τῆς ἐν λόγῳ ἀποστολῆς, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ σύνδεσις τοῦ προσώπου τούτου πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς ἀναχωρήσεως· καὶ ταῦτα, ἐὰν ἐπὶ νοῦν λάβωμεν τὸ γεγονός, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ πρόσωπον μεγάλα μέλλει ὠφελῆσαι τοὺς σφετέρους αὐτοῦ συντροφούς, ὅτε (ὡς ὁψόμεθα περαιτέρω) βοηθήσει αὐτοῖς ἐπὶ τὸ τεύξεσθαι τοῦ τελικοῦ σκοποῦ (ιδὲ προσφυῶς ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 67 ὑπομνήματι τοῦ παρόντος πονήματος).

Ἡ δὲ ἀντίδρασις τοῦ μαστρο-Πανάγου εἰς τὴν εἵδησιν τῆς εἰς Κάστρον ἀναχωρήσεως τοῦ παπα-Φραγκοῦλη καὶ τῶν ἐκείνου συντροφῶν ἐμπίπτει καθόλου τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου· τῶν γὰρ **κοινῶν** ἀνθρώπων οἱ πλεῖστοι, ἀκούοντες περὶ ἐνεργειῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ὑπερβαίνουσιν τὰς φυσικὰς δυνατότητας τῶν πολλῶν, οὐ πιστεύουσι τοῖς λεγομένοις. Καὶ σημειωτέον ἐνθάδε ὅτι τὰς τοιαύτας τῶν ἀνθρώπων ἕξεις καὶ καθόλου διαγωγὰς Θουκυδίδης ὁ Ἀθηναῖος πρῶτος κατέδειξεν ἐν τῷ *Ἐπιταφίῳ τοῦ Περικλέους Λόγῳ*· Πᾶς ὁ μὴ ἔχων ἰδίαν πείραν ὧν παρ' ἄλλων ἀκούει πραγμάτων νομίζει αὐτὰ ὡς φήμας ὑπερβαλλούσας, «**διὰ φθόνον**», φησὶν ὁ Περικλῆς, «**εἴ τι ὑπὲρ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀκούῃ**»· καὶ πρὸς τούτοις ὁ Περικλῆς ἐπιφέρει περαιτέρω ὅτι «**μέχρι τοῦδε ἀνεκτοὶ εἰσι παρὰ τῶν πολλῶν οἱ ἐπαινοὶ περὶ κατορθωμάτων παρ' ἑτέροις γεγεννημένων ἀφηγοῦμενοι**»· «**Ες ὅσον ἂν**», φησὶν,

— Ἄς εἶναι, καλῶς νὰ ῥθῆς, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

Ἐξέπλευσαν. Ἐστράφησαν πρὸς τὸ μεσημβρινοδυτικὸν τοῦ λιμένος, ἔβαλαν πλώρη τὸ ἀκρωτήριον Καλαμάκι. Ὁ ἄνεμος ἦτο βοηθητικός, καὶ ὁ πλοῦς εὐοίωνος ἤρχιζε. Ναὶ μὲν, ἐκρῦναν πολὺ, ἀλλ' ἦσαν ὅλοι βαρέως ἐνδεδυμένοι. Ὁ παπὰς ἐκάθισεν εἰς τὸ πηδάλιον φορῶν τὴν γούναν του. Ἡ πρεσβυτέρα εἶχε τὸ σάλι τῆς τὸ διπλό, ἡ θειὰ <τὸ> Μαλαμῶ εἶχε τὸ βαρὺ γουνάκι καὶ τὴν κουζούκα τῆς. Ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς ἦτο μὲ τὴν νιτσεράδα⁵⁶ του, μὲ τὸν κηρωτὸν πῖλόν του μὲ τὸν ἱμάντα δεδεμένον ὑπὸ τὸν πῶγωνα, μὲ τὰ μακρὰ πτερύγια σκεπάζοντα τὰ ὦτα, καὶ ὁ υἱὸς του Σπύρος, ὁ καλούμενος κοινῶς τὸ Μπερκάκι, μὲ τὰς πρεκνάδας καὶ μὲ τὰς βούλας εἰς τὸ πρόσωπον, ἦτο μὲ τὰ μανίκια τῆς μαλλίνης καμιζόλας⁵⁷ του ἀνασφουγγωμένος ὡς τοὺς ἀγκῶνας.

Εὐτυχῶς δὲν ἐχιόνιζεν, ἀλλ' ὁ ἄνεμος ἦτο παγερός. Αἶθριος ὁ οὐρανός, σαρωμένος ἀπὸ τὸν βορρᾶν. Ἡ σελήνη ἦτο εἰς τὸ πρῶτον τέταρτον, καὶ εἶχε δύσει πρὸ πολλοῦ. Τὰ ἄστρα ἔτρεμαν εἰς τὸ στερέωμα, ἡ πούλια ἐμεσουράνει, ὁ γαλαξίας ἔζωνε τὸν οὐρανόν. Ὁ πῆχυς καὶ ἡ ἄρκτος καὶ ὁ ἀστήρ τοῦ πόλου ἔλαμπαν μὲ βαθεῖαν λάμψιν ἐκεῖ ἐπάνω. Ἡ θάλασσα ἔφρισεν ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ βορρᾶ, καὶ ἠκούοντο τὰ κύματα πλήττοντα μετὰ ρόχθου τὴν ἀκτὴν, εἰς ἣν μελαγχολικῶς ἀπῆντα ὁ φλοῖσβος τοῦ ὕδατος περὶ τὴν προῶραν τῆς μεγάλης καὶ δυνατῆς βάρκας.

Ἐκαμψαν τὸ Καλαμάκι, καὶ ἀκόμη δὲν εἶχε χαράξει. Ἦρχισε μόλις νὰ γλυκοχαράξη πέραν τῆς ἀγκάλης τοῦ Πλατανιά. Ἐφεξαν εἰς τὸν Στρουφλιά, ἀντικρὺ τοῦ τερπνοῦ καὶ συνηρεφοῦς δάσους τῶν πιτύων, ἐξ οὗ ἡ θέσις ὀνομάζεται Κουκ'ναριές. Τότε οἱ ἐπιβάται εἶδον ἀλλήλους ὑπὸ τὸ πρῶτον λυκόφως τῆς ἡμέρας, ὡς νὰ ἔβλεπαν ἀλλήλους πρῶτην φορὰν. Πρόσωπα ὠχρὰ καὶ χεῖλη μελανὰ, ρῖνες ἐρυθραὶ καὶ χεῖρες κοκκαλιασμένοι. Ἡ θειὰ τὸ Μαλαμῶ εἶχεν ἀποκοιμηθῆ δις ἤδη ὑπὸ τὴν πρῦμνην, ὅπου ἔσκεπε τὸ πρόσωπόν της μὲ τὴν μαύρην μανδήλαν ὡς τὴν ρῖνα, μὲ τὴν ρῖνα σχεδὸν ὡς τὰ γόνατα. Ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς εἶχε πάρει δύο τροπάρια παραπλεύρως αὐτῆς, ὄνειρευόμενος ὅτι ἦτο ἀκόμη εἰς τὴν

« καὶ αὐτὸς ἕκαστος οἶηται ἱκανὸς εἶναι δοῦναι τι ὧν ἤκουσεν », ἡγουν « ἕως ἂν ἕκαστος τῶν ἀκροατῶν νομίζῃ ἀφ' ἑαυτοῦ ὅτι ἱκανῶς ἔχει προᾶξαι τι τῶν κατορθωμάτων ἃ ἤκουσεν » (Θουκυδίδου Ἱστορία, βιβλίον 2^{ον}, κεφάλαιον 35^{ον}).

⁵⁶ **νιτσεράδα** [ἦ] [<ἰταλ. *incerata* <ἐλλήν. *κηρός*>]· ἐπανοφώριον ἢ ἐπικάλυμμα οἰουδήποτε πράγματος ἐκ μουσαμά πεποιημένου.

⁵⁷ **καμιζόλα** [<γαλλ. *camisole* <ἰταλ. *camiciola*, ὅπερ λαμβάνεται ὡς ὑποκοριστικὸν τοῦ λατινικοῦ *camisia* (ἥτοι τὸ γυναικεῖον ὑποκάμισον)]· οὕτω καλεῖται εἰδὸς τι εὐρέως καὶ ἐλαφροῦ γυναικεῖου ὑποκαμίσου.

κλίνην του, καὶ ἀπορῶν πῶς αὕτη ἐκινεῖτο εὐρύθμως ὡς βρεφικὸν λίκνον. Ὁ υἱὸς τοῦ παπᾶ, ὁ Σπύρος, ἔκαμε συχνὲς μετάνοιες, καὶ ὅσον αἷμα εἶχεν, εἶχε συρρεύσει ὅλον εἰς τὴν ρινὰ του, ἥτις ἦτο καὶ τὸ μόνον ὁρατὸν μέλος τοῦ σώματός του. Ἡ παπαδιά ἐν τῇ εὐσεβεῖ φιλοστοργίᾳ της εἶχε κρίνει ὅτι ὥφειλε νὰ τὸν πάρῃ μαζί, ἀφοῦ δι' αὐτὸν ἦτο τὸ τάξιμον. Τὸν ἀπέσπασεν ἀποτόμως τῆς κλίνης, τὸν ἐνίψε καὶ τὸν ἐνέδυσε μὲ διπλᾶ ὑποκάμισα, δύο φανέλας, χονδρὸν μάλλινον γελέκιον, διπλοῦν σακκάκι κ' ἐπανωφόρι, καὶ περιετύλιξε τὸν λαιμὸν του μὲ χνοῶδες ὀλομάλλινον μανδήλιον, ποικιλόχρουν καὶ ραβδωτὸν, μακρὸν καταπίπτον ἐπὶ τὸ στέρνον καὶ τὰ νῶτα. Τώρα παρὰ τὴν πρύμνην ἀριστερόθεν τοῦ παπᾶ καθημένη, ἀριστερά της εἶχε τὸν Σπύρον, καὶ ζητοῦσα αὐτομάτως νὰ ψηλαφήσῃ τοὺς βραχίονας καὶ τὸ στῆθός του, δὲν εὗρισκε σχεδὸν σάρκα ὑπὸ τὴν βαρεῖαν σκευήν, δι' ἧς εἶχε περιχαρακώσει τὸν υἱὸν της.

Ὁ παπᾶς, ὅστις δὲν εἶχεν ἀποβάλει τὴν φαιδρότητά του, οὐδ' ἔπαυε ν' ἀνταλλάσσει ἀστεῖσμούς καὶ σκώμματα μὲ τὸν μπαρμπα-Στεφανήν, στρεφόμενος πρὸς αὐτὴν ἐνίοτε τῆς ἔλεγε:

— Νά, γι' αὐτόνε τὸ Λαμπράκη, τὸ γυιό σου, τὰ παθαίνουμε αὐτά, παπαδιά.

— Κι τί πάθαμε μὲ τ' δύναμ' τ' Θεοῦ; ἀπήντα ἡ παπαδιά, ἥτις, κατὰ βάθος, πολὺ ἀνησύχει μὲ αὐτὸ τὸ παράτολμον ταξίδιον. Εὐτυχῶς, ἡ παρουσία τοῦ παπᾶ τῆς ἔδιδε θάρρος.

— Δὲ μ' λές, παπαδιά, εἶπε μὲ τὴν τραχεῖαν φωνήν του ὁ μπαρμπα-Στεφανής, θελήσας ν' ἀστεῖσθῇ καὶ μὲ τὴν πρεσβυτέραν, δὲ μ' λές, γιατί λένε: «Κύρι' ἐλέησον! παπαδιά· πέντε μῆνες δυὸ παιδιά!»

— Γιατί, μαθές, τὸ λένε; ἀπήντησε χωρὶς νὰ πειραχθῇ ἡ πρεσβυτέρα. Πάρε παράδειγμα ἀπὸ μένα. Ὅχτῳ γέννες, δέκα παιδιά.

— Θὰ πῇ, τὸ λοιπόν, πῶς οἱ παπαδιὲς εἶναι πολὺ καρπερές. Μὰ γιατί;

— Γιατί οἱ παπάδες δὲ λείπουν χρόνο-χρονικῆς* ἀπὸ κοντά τους, εἶπεν ἡ θειὰ <τὸ> Μαλαμώ.

— Νά, τὸ Μαλαμώ πάλι τὸ κατάλαβε, εἶπεν ὁ παπᾶς, δὲν σᾶς τό 'λεγα ἐγώ; Ἐσὺ κι ὁ ἐξάδερφός σου ὁ Ἀλεξανδρῆς (ἐννοῶν τὸν ψάλτην) ἔχετε μεγάλον νοῦ.

Ὁ παπᾶς δὲν ἔπαυε ν' ἀστεῖζεται μὲ ὅλας τὰς ἐν τῷ πλοιαρίῳ ἐνοριτίσας του. Εἰς τὴν μίαν ἔλεγε: «Μὰ κείνος ὁ Θεοδωρῆς (ἐννοῶν τὸν

ἄνδρα της) κοιμᾶται ὅταν τὰ φτιάνη αὐτὰ τὰ παιδιά;» Εἰς τὴν ἄλλην: «Μὰ δὲν εἶναι καμμιά ποὺ νὰ μὴ θέλῃ παντρειά! Ἐγὼ ἔχω στεφανωμένα, τριάντα χρόνια τώρα, παραπάν' ἀπὸ διακόσια ἀνδρόγυνα, καὶ καμμιά δὲν εὐρέθη νὰ πῇ πῶς δὲν θέλει!»

Ἀλλὰ τὸ κυριώτερον θῦμα τοῦ παπα-Φραγκούλη ἦτον ὁ Ἀλεξανδρῆς ὁ ψάλτης. Ἐξαφνα τὸν ἠρώτα:

— Δὲ μοῦ λές, Ἀλεξανδρή, τί θὰ πῇ, τώρα, στὴν καταβασία⁵⁸ τῶν Χριστουγέννων, «ὁ ἀνυψώσας τὸ κέρας ἡμῶν»; Ποιὸς εἶν' αὐτός, ὁ ἀνυψώσας;

— Νά, ὁ ἀνυψίός σας, ἀπὴντα ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς μὴ ἐννοῶν ἄλλως τὴν λέξιν⁵⁹.

— Καὶ τί θὰ πῇ «Σκῦλα Βαβυλῶν τῆς βασιλίδος Σιών»⁶⁰; ἠρώτα πάλιν ὁ παπάς.

⁵⁸ **καταβασία** [ή]: ἡ κατάβασις· οὕτω δὲ καλεῖται παρὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁ **είρμος**, ἡγουν τὸ κατὰ σειρὰν πρῶτον τροπᾶριον ἐκάστης ᾠδῆς τοῦ Κανόνος.

⁵⁹ **Ὁ ἀνυψώσας τὸ κέρας ἡμῶν, ἅγιος εἰ Κύριε...**, ἦτοι «Ἄγιος εἰ Κύριε, ὁ μεγαλύνας τὴν ἡμετέραν δύναμιν». Ὅρα ἐν τῇ γ' ᾠδῇ τοῦ Κανόνος παρὰ Κοσμᾶ τοῦ Μελωδου·

“Τῷ πρὸ τῶν αἰώνων, ἐκ Πατρὸς γεννηθέντι ἀρρέυστως Υἱῷ, καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἐκ Παρθένου, σαρκωθέντι ἀσπόρως, Χριστῷ τῷ Θεῷ βοηθώμεν· Ὁ ἀνυψώσας τὸ κέρας ἡμῶν, ἅγιος εἰ Κύριε.”

⁶⁰ **«Σκῦλα Βαβυλῶν τῆς Βασιλίδος Σιών, καὶ δορίκτητον ὄλβον ἐδέξατο· θησαυροὺς Χριστὸς ἐν Σιών δὲ ταύτης καὶ βασιλεῖς, σὺν ἀστέρι ὁδηγῶ ἀστροπολοῦντας ἔλκει...»**,

ὅπερ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον:

«Τῆς βασιλικῆς Σιών τὰ λάφυρα, καὶ τὸν δορίληπτον πλοῦτον ἐδέξατο ἡ Βαβυλῶν· τοὺς θησαυροὺς δὲ αὐτῆς ὁ Χριστὸς ἐν Σιών ἐπαναφέρει καὶ τοὺς εἰδότας τὰ ἄστρα βασιλεῖς, ὁδηγουμένους ὑπὸ ἀστέρος...» (Γ.Σ. Ζάββανος)

Μέρος ἐστὶ τροπαρίου, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Χριστουγέννων ψαλλομένου καὶ ἀπαντῶντος ἐν τῇ ἡ' ᾠδῇ τοῦ πρῶτου ἁσματικοῦ Κανόνος, οὗ ποιητῆς Κοσμᾶς ὁ Μελωδός ἐστιν (7ος-8ος αἰών), ὁ καὶ Ἀγιοπολίτης ἢ Ἱεροσολυμίτης ἐπικαλούμενος. Ὑπῆρξεν ἐπίσκοπος Μαΐουμᾶ τῆς Γάζης καὶ ἦν εἰς τῶν σπουδαιοτέρων ὑμνογράφων καὶ μελωδῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας· διὸ καὶ τὴν μουσικὴν αὐτοῦ δεινότητα πάνυ ἐπαινεῖ ὁ Σουΐδας, λέγων: **«Ἀνὴρ εὐφυέστατος καὶ πνέων μουσικὴν ὅλως τὴν ἐναρμόνιον»** (Λεξικὸν Σουΐδα, λῆμμα *ἰῶτα*, 467.5).

—Νά, σκύλα Βαβυλών, ἀπὴντα ὁ ψάλτης, νομίζων ὅτι περὶ σκύλας πράγματι ἐπρόκειτο⁶¹.

Ὁλιγοῦντος δὲ γενόμενος καὶ μείνας ὀρφανὸς γονέων, ὁ Κοσμάς υἱοθετήθη ὑπὸ Σεργίου, πατρὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (περὶ τὸ 680-754), λαμβάνων τὴν αὐτὴν τῷ Ἰωάννῃ ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν. Διδάσκαλος ἀμφοτέρων ὑπῆρξεν ὁ ἐξ Ἰταλίας Κοσμάς (ἦτοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἰταλίας καταγόμενος), ὁ καὶ «Ξένος» ἢ «Ἰκέτης» ἐπικαλούμενος, παρ' οὗ ὁ Μελωδὸς ἔμαθε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν μουσικὴν. Καὶ τὰ ἑαυτοῦ τροπάρια συνέταξεν ὁ Κοσμάς, χρώμενος ἰδίῳ μελωδικῷ ἤχῳ ἐπὶ ἐκάστη τῶν Δεσποτικῶν ἑορτῶν. Ὅθεν, συνέταξεν ἐν ἤχῳ α' τὰ τροπάρια τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως, ἐν ἤχῳ β' τὰ τῆς Ὑπαπαντῆς καὶ ἐν δ' τὰ τῶν Βαΐων, εἰς δὲ τὰ κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῶν Παθῶν ψαλλόμενα, ἀπέβαλε τὸν πλάγιον τοῦ α' ὡς πανηγυρικὸν ὄντα. Καὶ ἐπὶ μὲν τῇ ἑορτῇ τῆς Πεντηκοστῆς ἡχῷ βαρεῖ χρᾶται, ἐπὶ δὲ τῇ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ, τῷ πλαγίῳ τοῦ δ'. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ ὡς ἄνω εἰρημένη αὕτη τῶν ἡχῶν ἢ διευθέτησις ἄχρι καὶ νῦν τηρουμένη διετελεῖ, τὰ μέγιστα συμβάλλουσα, ὥσθ' ἐκάστην τῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν ἰδιὸν ἦθος προσλαμβάνειν.

Περὶ δὲ τοῦ προκειμένου ἁσματικοῦ Κανόνος, ὁ Παπαδιαμάντης γράφει τὰ ἑξῆς:

«Καὶ ἐκ τοῦ πρώτου Κανόνος παραδέτω ἐπίσης τρία κατὰ σειρὰν τροπάρια τῆς ἡ' ὥδης. Καὶ τὰ τρία ἀναφέρονται εἰς τὴν προσκύνησιν τῶν Μάγων, ἀλλ' ἐν μὲν τῷ α' καὶ γ' εὐφυνῶς ἀντιπαραβάλλεται αὕτη πρὸς τὴν αἰχμαλωσίαν Βαβυλῶνος, ἐν δὲ τῷ β' γίνεται εὐγλωττος ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν ψαλμόν, «Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθίσταμεν». Τὰ τρία τροπάρια ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Ἐλκει Βαβυλῶνος ἡ θυγάτηρ, παῖδας δορικτήτους Δαυὶδ, ἐκ Σιών ἐν αὐτῇ· δωροφόρους πέμπει δὲ μάγους παῖδας, τὴν τοῦ Δαυὶδ θεοδόχον, θυγατέρα λιτανεύσοντας· διὸ ἀνυμνοῦντες ἀναμέλψομεν· εὐλογεῖτω ἡ κτίσις πᾶσα τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψούτω, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ὅργανα παρέκλινε τὸ πένθος ὥδης, οὐ γὰρ ἦδον ἐν νόθοις οἱ παῖδες Σιών· Βαβυλῶνος λύει δὲ πλάνην πᾶσαν, καὶ μουσικῶν ἁρμονίαν, Βηθλεὲμ ἐξανατεῖλας Χριστός· διὸ ἀνυμνοῦντες, κτλ.

Σκύλα Βαβυλῶν τῆς βασιλίδος Σιών, καὶ δορίκτητον ὄλβον ἐδέξατο· θησαυροὺς Χριστὸς ἐκ Σιών δὲ ταύτης καὶ βασιλεῖς, σὺν ἀστέρι ὀδηγῶ ἀστροπολοῦντας ἔλκει κτλ. κτλ.

Καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα ἀποσπάσματα, ἀδιστακτικῶς φρονῶ, ὅτι εἶναι ἐκ τῶν ὠραιότερων λεκτικῶν καλλιτεχνημάτων πάσης ἐποχῆς, καὶ τὸ λέγω χάριν ἐκείνων ἐκ τῶν ἡμετέρων, ὅσοι ἐκ προκαταλήψεως νομίζουσιν, ὅτι δὲν ἐγράφοντο Ἑλληνικὰ κατὰ τὸν Ζ' καὶ Η' αἰῶνα, ὑποδέτοντες καλοκαγάθως, ὅτι τὰ παρ' ἡμῶν τῶν σημερινῶν γραφόμενα εἶναι Ἑλληνικά, καὶ ὅτι θ' ἀναγνωσθῶσι ποτὲ ὡς Ἑλληνικά ὑπὸ τῶν ἐπιγιγνομένων.» (Α. Παπαδιαμάντης «Θρησκευτικά», σ.54^η)

⁶¹· Ο κυρ' Αλεξανδρῆς ἐκλαμβάνει τὸ οὐσιαστικὸν **σκύλα** (ἡ), ἦτοι τὴν θήλειαν τοῦ κυνός (τοῦ σκύλου δηλονότι), ἀντὶ τοῦ ὁμοῦχου μὲν, ἀλλὰ ἕτερον πράγμα σημαίνοντος, **σκύλα** (τᾶ), ὅπερ οὐδέτερον πληθυντικοῦ τοῦ οὐσιαστικοῦ **σκύλον** (τὸ), ἡγουν **τὸ λάφυρον, ἡ λεία**.

Ταῦτα ἐλέγοντο ἐνόσω ἦτο ὑπὴνεμος ἢ βάρκα, μὲ τὰς κώπας βραδυποροῦσα, δεξιόθεν παραπλεύουσα τὸν Ἀνάγυρον καὶ τὸν Ἀσέληνον, ἀριστερόθεν πελαγωμένη ἀντικρὺ τῶν Τρικέρων καὶ τοῦ Ἀρτεμισίου. Ὁ παπα-Φραγκούλης ἐκάθητο κυβερνῶν εἰς τὸ πηδάλιον, οἱ ἄλλοι ἐβοήθουν εἰς τὴν κωπηλασίαν. Καὶ αὐτὸς ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς, ἂν καὶ ἀτζαμῆς περὶ τὰ ναυτικὰ πράγματα, ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ κωπηλατήσῃ διὰ νὰ ζεσταθῇ. Κ' ἡ θειὰ τὸ Μαλαμὼ ἐκωπηλάτησε σχεδὸν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν. Εὐτυχῶς, ἂν κ' ἐκρύωναν ὅλοι, καὶ αἱ ψυχραὶ ριπαὶ αἱ κατερχόμεναι ἀπὸ τῶν χιονοφόρων ὁρέων ἐξύριζον τὰ ὤτα καὶ τοὺς λαιμούς των, εἶχον ὅμως τοὺς πόδας θερμούς, τὸ εὐεργετικὸν τοῦτο ἀποτέλεσμα τῆς γειτνιασεως τοῦ πόντου. Ὁ ἥλιος εἶχε προβάλει ἀπὸ τὰ σύννεφα ἐπ' ὀλίγας στιγμὰς (ἥλιος μὲ τὰ δόντια, — γριὰ μὲ τὰ χταπόδια! ἀνέκραξεν ὁ Λαμπράκης) διότι, ἐνῶ τὴν νύκτα ἡθρίαζε κ' ἐγίνετο «ὁ οὐρανὸς καντήλι», τὴν ἡμέραν συνήγοντο πάλιν τὰ νέφη, καὶ ὁ βορρᾶς ἐφαίνετο ὑποχωρῶν εἰς τὸν ἀπηλιώτην, ὡς νὰ ἠπειλεῖτο βροχή· ἀλλὰ μόλις ἐπρόβαλε, κ' ἐφάνη ὡς νὰ ἔβλεπε ποία ἦτο ἡ ὑψηλοτέρα καὶ ἐγγυτέρα κορυφή ἐκ τῶν καταλεύκων ὁρέων ὀλόγυρα, ἢ τοῦ Πηλίου ἢ ἡ τοῦ Ὀθρου, διὰ νὰ σπεύσῃ τὸ ταχύτερον νὰ κρυφθῇ. Ἀλλὰ τὰ νέφη σωρευθέντα πάλιν τὸν ἀπήλλαξαν τοῦ κόπου τούτου.

Ἡ ἀκριβὴς ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ λιμένος ἕως τὸ βορεινότερον ἄκρον τῆς νήσου, ὅπου ἔπλεον, θὰ ἦτο ὡς δέκα ναυτικῶν μιλίων. Ὁ παπὰς ἔβλεπεν ὅτι ἤθελον νυκτώσει⁶², πρὶν φθάσωσιν εἰς τὸ Κάστρον. Ἦτο μεσημβρία ἤδη, καὶ δὲν ἔφθασαν ἀκόμη εἰς τὴν Κεχρεάν, τὴν ὡραίαν μελαγχολικὴν κοιλάδα, μὲ τὰς ἐλαιοφύτους κλιτῦς, μὲ τὸν Ἀραδιᾶν, τὸν πυκνὸν δρυμῶνά της, μὲ τὸ ρεῦμα καὶ τὰς πλατάνους καὶ τοὺς νερομύλους της. Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν Κεχρεάν, συνέβη ἐκεῖνο τὸ

⁶² Τοῦ ῥήματος τούτου πλεον εὐχρηστος κατέστη ὁ μέσος τύπος, ἦτοι **νυκτάνομαι**: ὥστε τῇδ' ἂν εἴη προκριτέον αὐτὸ ἐκφέρεσθαι:

«**ἤθελον νυκτωθῇ**».

Καὶ πρόκειται περὶ τοῦ λεγομένου Ὑποθετικοῦ τῆς ἀπλοελληνικῆς γλώσσης, τοῦ σχηματιζομένου Κοραϊκῶς, (ἦτοι καθ' ὃν τρόπον Ἀδαμάντιος ὁ Κοραῆς ὤφτετο δεῖν ἐκφέρεσθαι αὐτόν), ὅπερ ἀντιστοιχεῖ τῇ τῆς νῦν καθωμιλημένης Ἑλληνικῆς **δυνητικῇ ὀριστικῇ** (**θα + παρατατικῶ** τοῦ οἰκείου ῥήματος), σχηματιζόμενος τῇ συνεκφορᾷ τοῦ βοηθητικοῦ ῥήματος, **ἤθελον -ες -ε** καὶ τοῦ ἀπαρεμφάτου τοῦ οἰκείου ῥήματος, φέρ' εἰπεῖν, «**γράφει**»,—ὅπερ γίνεται ἐκ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου **ἀ** τῆς ἀρχαίας, (ἡγουν **γράφαι**), μεταβαλλομένης δὲ τῆς καταλήξεως **αι** εἰς **ει**—, ἵν' ἐπὶ τέλους παραχθῇ τὸ γνωστὸν ἡμῖν ἐκ τῆς καθαρευούσης σχῆμα, «**ἤθελον γράψει**», ὃ ἰσοδυναμεῖ τῇ δυνητικῇ ὀριστικῇ, «**θα ἔγραφα**», τῇ ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ συνήθει οὔσῃ.

Περὶ δὲ τοῦ Ὑποθετικοῦ τῆς καθαρευούσης καθόλου ἴδε τὴν ὑπ' ἀριθμ. 25 σημείωσιν τῆς ἡμετέρας ἐκδόσεως τοῦ διηγήματος *Ἡ Σταχομαζώχτρα* τοῦ Ἀ. Παπαδιαμάντη [ἐπιμελεῖα καὶ φιλογολικῶ σχολιασμῷ τοῦ Γ. Σ. Ζαοβάνου (odeiosibelius.gr, βλέπε εἰς τὴν ὑπ' ἀριθμ. 16 σελίδα)].

ὁποῖον ὁ μὲν κακόμαντις Πανάγος προέλεγεν, ὁ δὲ Στεφανὴς δὲν ἡγνόμεναι καὶ ὁ παπα-Φραγκούλης προέβλεπεν. Εἴτε τροπὴ εἰς τὸν μαῖιστρον ἦτο, εἴτε ἀποθαλασσιὰ καὶ «μπουκάρισμα τοῦ κόρφου», τὰ κύματα ἤρχισαν νὰ ὀγκοῦνται κατάπρωρα τοῦ μικροῦ σκάφους, καὶ ἡ βάρκα μὲ τὸ λευκὸν πανίον της, καὶ μὲ τὸν φλόκον καὶ τὴν ἀντένα της, ἤρχισε νὰ σκιρτᾷ ἐπὶ τῶν κυμάτων, ὁμοία μὲ Ἑλληναλβανὸν χορεύοντα ἥρωικους χορούς μὲ τὸν λευκὸν χιτῶνα ἀνεμίζοντα, μὲ τὸν ἓνα βραχίονα τριγωνοειδῆ εἰς τὴν μέσσην, μὲ τὸν ἄλλον ὑψιτενῆ καὶ παίζοντα τὰ δάκτυλα⁶³. Αἱ γυναῖκες ἤρχισαν νὰ δειλιῶσιν. Ἡ θειὰ τὸ Μαλαμῶ ἠρώτα τὸν παπὰ ἂν δὲν ἦτο καλὸν ν' ἀποβιβασθῶσι καὶ ἀνέλθωσιν εἰς τὴν Παναγίαν τὴν Κεχρεὰν νὰ λειτουργήσωσιν, ὅπως ἐορτάσωσιν ἐκεῖ τὰ Χριστούγεννα. Ὁ κύρ Ἀλεξανδρὸς ζαλισθεὶς ἐζάρωσε εἰς μίαν γωνίαν, καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιβάται μεγάλως ἀνησυχοῦν. Μόνον δύο ἄνδρες δὲν ἐδειλίασαν, ὁ μπαρμπα-Στεφανὴς καὶ ὁ παπα-Φραγκούλης⁶⁴.

⁶³ Ἔστι λίαν συνήθης τῷ παπαδιαμαντείῳ ἔργῳ ὁ τοιοῦτος τῆς παρομοιώσεως τύπος. Ἡ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου «ὅμοιος» —ὅπερ ἐν προκειμένῳ νοεῖται ἐπὶ τοῦ β' συγκρινομένου ὅρου «ὁμοία μὲ Ἑλληναλβανὸν χορεύοντα ἥρωικους χορούς», ἔνθα ὡς α' ὅρος συγκρίσεως (ἦτοι παρομοιώσεως· ἔστι γὰρ ἡ παρομοίωσις ἐν τι εἶδος συγκρίσεως) λαμβάνεται «ἡ βάρκα μὲ τὸ λευκὸν πανίον της» — ἅπαντ' εἰς πλείστα ὅσα διηγήματα τοῦ Ἀλεξανδρῶ Παπαδιαμάντη, καὶ ἐνδεικτικῶς παρατίθεται τὰ χωρία τάδε:

(*Ἡ νοσταλγός*) «Ἀυθορμήτως ὁ Μαθιὸς ὕψωσε τὰς κώπας καὶ τὰς ἐκράτησεν ἐπὶ μακρὸν ἐπὶ τῆς κωπαστῆς, καὶ ἔμεινεν ἐν ἡρεμίᾳ, ὅμοιος μὲ τὸ λευκὸν πτηνὸν τῆς θαλάσσης, τὸ κῦπτον χαριέντως πρὸς τὸ κύμα, ἀκινήτου ἐπ' ὀλίγας στιγμὰς, μὲ τὴν μίαν πτέρυγα κάτω, τὴν ἄλλην ἄνω, πρὶν ἐφορμῆσιν καὶ συλλάβῃ τὸ κολυμβῶν ὀψάριον καὶ τὸ ἀνυψῶσιν ἀσπαίρον καὶ λαχταρίζον εἰς τὸν ἀέρα».(*Ἡ χτυπημένη*) «Ἡ γοιὰ-Περιομάχου εἶχεν ἔλθει νὰ κάμῃ τὴν συνήθη πρωινήν ἐπίσκεψιν, νὰ δώσῃ κανὲν ψευτογιατρικὸν εἰς τὴν πάσχουσαν καὶ νὰ πῇ τὴν φασκομηλιάν της μὲ τὸ πετιμέξι· ὀκλαζούσα εἰς μίαν γωνίαν ἀντικρὺ τῆς ἐστίας, ὁμοία μὲ τὴν κουκουβάγια, προσήλου τοὺς μεγάλους ὀφθαλμούς της ἐπὶ τὴν ἀσθενῆ, καὶ κατεμέτρει τοὺς προϊόντας βαθμούς τῆς φθορᾶς ἐπὶ τοῦ προσώπου της».(*Ο ΑΒΑΣΚΑΜΟΣ ΤΟΥ ΑΓΑ*) «Ὅμοιον μὲ νεκρικὸν κρανίον ἀρτίως ἐκταφέντος σκελετοῦ, μὲ τὰς κόγχας κενὰς ὀφθαλμῶν, μὲ τὴν μύτην φαγωμένην, φοβερόν θέαμα, σκέλεθρον γυμνὸν καὶ παγωμένον φαντάζει ἀπὸ μακρὰν τὸ μικρὸν τζαμίον τοῦ ἐρημωμένου χωρίου»· ἐν τούτῳ δὲ τῷ χωρίῳ (*Ο ΑΒΑΣΚΑΜΟΣ ΤΟΥ ΑΓΑ*) ὁρῶμεν τὸν β' τῆς παρομοιώσεως ὅρον (νεκρικὸν κρανίον) πρὸς πλείονα ἔμφασιν προτασσόμενον πρὸ τοῦ ἀντιστοιχοῦντος αὐτῷ α' ὅρου (τὸ μικρὸν τζαμίον τοῦ ἐρημωμένου χωρίου). Καὶ φαίνεται ἡ τοιαύτη παρομοίωσις μάλ' ἐγγίζουσα τῆς μεταφορᾶς, ἣν καὶ ἐνδυναμοῖ ἐνθάδε τὸ οὐσιαστικὸν «σκέλεθρον» (=ὁ σκελετός).

⁶⁴ ἦτοι ὁ καπετάνιος τῆς ἀκάτου καὶ ὁ ἱερεὺς. Ὁ δὲ καπετάνιος τῆς νηὸς κυβερνήτης ἐστίν· καὶ ὑπάρχει μὲν κυβερνήτης νηὸς, ὑπάρχει δ' ὅμως καὶ κυβερνήτης πόλεως τινος ἢ κράτους. Διὸ καὶ νοητὴ ἐστὶν ἐνθάδε ἡ συμβολικὴ ὑπόστασις ἣν προσλαμβάνει τὸ πρόσωπον τοῦ καπεταν-Στεφανῆ, διότι, μετατεθείσης τῆς ἐννοίας τοῦ ὅρου «κυβερνήτης» ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς κυριολεξίας (ὁ διευθύνων τὸ πλοῖον, ὁ πλοίαρχος ἢ καπετάνιος), εἰς τὸ τῆς

Εἰς τῶν ἐπιβατῶν ἐπρότεινε ν' ἀράξωσι προσωρινῶς εἰς τὴν Κεχρεάν, ἐωσότου κοπάσῃ ὁ ἄνεμος. Ὁ Στεφανῆς καὶ ὁ ἱερεὺς συνεννοοῦντο διὰ νευμάτων. Ἀπείχον ἀκόμη ἀπὸ τὸ Κάστρον ὑπὲρ τὰ τρία μίλια. Δύο μέσα ἠδύναντο νὰ δοκιμάσωσιν, ἂν τὰ εὕρισκον τελεσφόρα· ἢ νὰ συστείλωσι⁶⁵

μεταφορᾶς (ὁ κυβερνήτης τῆς πόλεως· «ἐπεὶ τοι κούδὲν αἰτία πόλις κακῶς κλύουσα διὰ κυβερνήτην κακόν...» Εὐριπίδου Ἰκέτιδες, 879), ὁ ῥόλος τοῦ καπεταν-Στεφανῆ πλείονα σημασίαν προσκτᾶται. Ἐπεὶ ἐξομοιωθεῖν ἂν ὁ τῆς νηὸς κυβερνήτης τῷ τοῦ κράτους ἢ τοῦ ἔθνους, ὅπερ κυβερνώμενον ἔνθεν μὲν ὑπὸ κυβερνήτου σώφρονος καὶ φιλοσόφου, ἔνθεν δὲ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ — ἣν ἐν προκειμένῳ συμβολίζει ὁ παπα-Φραγκούλης —, πορεύεται τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν, ἥνπερ ἐνταῦθα συμβολίζει τὸ τελικὸν αἶτιον τῆς περιπετείας τῶν ἡρώων τοῦ παρόντος διηγήματος. Καὶ τὸ τελικὸν τοῦτο αἶτιον, ἡγουν ὁ τελικὸς λόγος αὐτῆς τῆς «Ὀδυσσεΐας», δυναίμεθ' ἂν εἰπεῖν, τῶν ἡρώων, οὐκ ἔστιν ἄλλο, εἰμὴ ἡ ἔκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἣν ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀνὰ χεῖρας διηγήματος τίθησιν ἰδρυμένην ἐντὸς κάστρου ὠκοδομημένου ἐπ' ἄκρῳ ἀπορρώγος βράχου, ὥσπερ ἦν ἄλλοτε ἰδρυμένα τὰ «δῶματα τῶν ἀθανάτων» ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Διὸς, ὃς ἔσχε ποτὲ «κάρη νιφέντος Ὀλύμπου», καθ' ἃ φησιν ὁ Ἡσίοδος (ἰδὲ ἐν τῇ «Θεογονίᾳ», στ. 118).

Ῥωτόσον, ἡ ἄκατος, ἐφ' ἧς ἐπιβαίνουσιν ὁ παπα-Φραγκούλης καὶ οἱ σύντροφοι αὐτοῦ κατὰ τὸν ἀπόπλουν πρὸς τὸ Κάστρον, αὐτὴν ἂν ταύτην τὴν ψυχικὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἀ. Παπαδιαμάντη δηλοίῃ, τὴν δεινῶς χειμαζομένην ὑπὸ τῶν ἀδηρίτων δυνάμεων ἐνὸς κόσμου σκληροῦ, τοῦ κόσμου τῶν φαινομένων καὶ τῆς πλάνης τῶν ἀνθρώπων τῆς πραγματικότητος· τοῦ κόσμου τοῦ «γίγνεσθαι». Καὶ καθὼς μικρὰ τις ἄκατος, κλυδωνιζομένη ὑπὸ βορμωδῶν κυμάτων θαλάσσης πολυφλοίσβου, παλαίουσα πρὸς ἄνεμον λυσσαλέον, εὐρήσει ἐπὶ τέλους, ἐν τινὶ ἐρήμῳ λιμένι, τὴν γαλήνην, τὴν μακαριότητα καὶ τὴν ἐλπίδα, οὕτω καὶ τοῦ παρόντος διηγήματος ὁ συγγραφεὺς εὐρήσει ἐν τῷ μητρικῷ κόλπῳ, ἐν τῇ μητρικῇ ἀγκάλῃ, τὴν τρυφερότητα, τὴν ζέσιν καὶ τὴν συμπάθειαν· ἰδέ, ἐπὶ παραδείγματι, ἐν τῇ ὑπ' ἀριθμ. 27 ἐπιστολῇ, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης ἀπέστειλε πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, τῇ 18^η Ἀπριλίου, τὸ ἔτος 1874, καὶ ἐιδικώτερον, βλέπε ἐν τῷ χωρίῳ τῷδε:

«Ἐγὼ βαρκοῦλα μοναχὴ, βαρκοῦλ' ἀποδαρμένη
μέσα σὲ πέλαγο ἀνοιχτό, σὲ θάλασσ' ἀφρισμένη,
παλαίβω μὲ τὰ κύματα, χωρὶς πανί, τιμόνι
κι' ἄλλη δὲν ἔχω ἄγκουρα πλὴν τὴν εὐχὴν σου μόνην.

Στὴν ἀγκαλιά σου τὴ γλυκειά, μανοῦλά μου,
ν' ἀράξω μὲς τὸ βαθὺ τὸ πέλαγο αὐτὸ πριχοῦ βουλιάξω.
Μανοῦλά μου, ἤθελα νὰ πάω, νὰ φύγω, νὰ μισέψω,
τοῦ ῥοιζικοῦ μου ἀπὸ μακρὰ τὴ δύρα ν' ἀγναντέψω.»

Κἂν τις ἐθέλῃ καὶ δύνῃται τὴν ψυχολογικὴν ἐρευνῆσαι διάστασιν, ἣν ἂν ἐνδεχομένη τις τοῦ ἀνωτέρω χωρίου ἐρμηνεῖα προσλάβοι, τοῦτ' ἂν ἴδοι εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον «Αἰών· Τὸ σύμβολον τοῦ ἰχθύος», βιβλίον τοῦ Κ. Γιούγκ, καὶ ἐιδικώτερον, εἰς κεφάλαιον τρίτον ἰδέτω, ὃ ἐπιγράφεται· «Ἡ Συζυγία· Ἄνιμα καὶ Ἄνιμους».

⁶⁵ *συστέλλω*· ἀόρ. *συνέστειλα*, παρακ. *συνέσταλκα*, παθητικὸς ἀόριστος *συνεστάλην*, μτχ. παθ. παρακ. *συνεσταλμένος*· «συνέλκω», «συμμαζεῦω»,

τὰ ἰστία καὶ νὰ προχωρήσωσι μὲ τὰς κώπας, καταφρονούντες τὸν ἀφόρητον διὰ τὰς γυναικας μάλιστα σάλον, περιβρεχόμενοι ἀπὸ τὰ θραυόμενα καὶ εἰσπηδῶντα εἰς τὸ σκάφος κύματα, ῥιγοῦντες καὶ δεινῶς πάσχοντες⁶⁶, ἢ ν' ἀποβιβασθῶσιν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ νὰ δοκιμάσωσιν ἂν θὰ εὕρισκον δρομίσκον τινά, ὅχι πολὺ πλακωμένον ἀπὸ τὴν χιόνα, ὥστε νὰ εἶναι βατὸς εἰς ἀνθρώπους. Πτυάρια καὶ ἀξίνας δύο-τρεις εἶχε πάρει μαζί του ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς, προβλέπων ὅτι ἴσως θὰ ἐχρησίμευον διὰ ν' ἀνοίξη δρόμον πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἀποκλεισμένου ἀδελφοῦ του⁶⁷. Ὁ παπα-Φραγκούλης ἀπεφάνθη ὅτι, ἀφοῦ ἐξ ἅπαντος θὰ ἐνύχτωναν, κάλλιον θὰ ἦτο νὰ δοκιμάσωσι τὸ πρῶτον, διότι κέρδος θὰ ἦτο, εἶπεν, ὅσον ὀλίγον καὶ ἂν ἠδύναντο νὰ προχωρήσωσι διὰ θαλάσσης, καὶ ὕστερον θὰ εἶχον καιρὸν νὰ καταφύγωσι καὶ εἰς τὴν δευτέραν μέθοδον.

Ἦδη ὁ ἥλιος ἐπιφανεῖς ἀκόμη μίαν φορὰν, ἔκλινε πρὸς τὴν δύσιν. Ἦτο τρίτη καὶ ἡμίσεια ὥρα. Καὶ ὁ ἥλιος ἐχαμήλωνεν, ἐχαμήλωνε. Καὶ ἡ βαρκούλα τοῦ μπαρμπα-Στεφανῆ μὲ τὸ ἀνθρώπινον φορτίον της, ἐχόρευεν, ἐχόρευεν ἐπάνω εἰς τὸ κύμα, πότε ἀνερχομένη εἰς ὑγρὰ ὄρη, πότε κατερχομένη εἰς ρευστὰς κοιλάδας, νῦν μὲν εἰς τὴν ἀκμὴν νὰ

«συμπτύσσω», περιτυλίσσω στενῶς εἰς τρόπον ὥστε τὴν ἑκτασιν ἢ τὸν ὄγκον τινὸς πράγματος περιστέλλαι. Ἐν δὲ τῷ παρόντι χωρίῳ, τὸ «**συστεῖλωσι**» τῆδε ἂν εἴη ἐρμηνευτέον· «**νὰ διπλώσουν τὰ πανιά**», «**νὰ μαζεύσουν τὰ ἰστία**».

⁶⁶ **δεινῶς πάσχω** ὅπερ ἰσοδυναμεῖ τῷ «**δεινοπαθῶ**». ὅθεν, λαμβανομένη ὡς τροπικὴ τὸ εἶδος καὶ διορίζουσα ἐπιρρηματικῶς τοὺς ῥηματικούς τύπους «**νὰ συστεῖλωσι**»-«**νὰ προχωρήσωσι**», ἡ μετοχὴ **πάσχοντες**, μετὰ τοῦ ἐπιρρήματος «**δεινῶς**» ἐκφερομένη (ἦτοι «**δεινῶς πάσχοντες**», ὃ ἐστὶ «**δεινῶς ὑποφέροντες**»), ἀντιστοιχεῖ τῇ μετοχῇ «**δεινοπαθούντες**», ἣτις σύγκειται ἐκ τοῦ ἐπιθέτου **δεινός** (= φοβερός, τρομερός) καὶ τοῦ μετοχικοῦ τύπου **παθών (-οῦσα-όν)** τοῦ ῥήματος **ἔπαθον** (χρονικοῦ τύπου ἀορ. β' τοῦ **πάσχω**= *καλῶς ἢ κακῶς διατίθεμαι, παθαίνω, ὑποφέρω*), καὶ ἐρμηνεύεται ὥδε ἐν τῇ νῦν κοινῶς λαλουμένῃ Ἑλληνικῇ:

«**Υποφέροντας δεινά**», «**κακοπαθαίνοντας**», «**ταλαιπωρούμενοι**».

⁶⁷ Ἐννοητέον ἡμῖν ὅτι ἡ Θεία Πρόνοια, ἣτις ἐνταῦθα λαμβάνει ἐκφρασιν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ «Βασίλη τῆς Μυλωνοῦς», προμηθεῖται τῆς εὐτυχούς ἐκβάσεως ταύτης τῆς ἀποστολῆς, εἰ δὲ μή, ἄνευ τῆς ἀρωγῆς τοῦ Βασίλη, ἄλλοίως ἂν εἶχε τῶν πραγμάτων ἡ ἔκβασις (Ἰδὲ προσφυῶς ἐν τῇ ὑπ' ἀριθμ. 55 σημειώσει τοῦ παρόντος πονήματος). Τὸ ἐμπρόθετον «**πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἀποκλεισμένου ἀδελφοῦ του...**», ὅπερ δηλοῖ τὸν σκοπὸν εἰς τὸ ῥῆμα «**ἀνοίξη**», ἐμφαίνει τὸ γεγονός, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐθέλει δεῖξαι ἡμῖν τὸ ἐνεργοῦν κίνητρον, ἐξ' οὗ ὁρμώμενος ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς ἠκολούθησε τοῖς συντρόφοις τοῦ παπα-Φραγκούλη εἰς τὴν περιπέτειαν ταύτην, ᾧ καὶ ἀποδίδεται ἡ ἀγωνία τοῦ Βασίλη ἐπὶ τῇ τύχῃ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ὅθεν, ὁρῶμεν ἐνταῦθα τὸ ἀτομικὸν κίνητρον αἴτιον ὄν τῆς ἀποφάσεως τοῦ Βασίλη, ἵνα καὶ οὗτος μετάσχη τοῦ λίαν ἐπισφαλοῦς αὐτοῦ ἀποπλου. Καθὼς ὅμως ἐν τῇ Λογικῇ ἐπιστήμῃ τὸ **ἐπὶ μέρους** ἐνέχεται τῷ **καθόλου**, οὕτω καὶ τὸ προορηθὲν τοῦ Βασίλη κίνητρον ὑπόκειται εἰς τὸ καθολικὸν τοῦ Θεοῦ σχέδιον, ἵν' ἀποδειχθῇ οὕτως ἡ παντοδυναμία Ἐκείνου καὶ ἡ κατίσχυσις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ ἀνθρωποκτόνου διαβόλου.

καταποντισθῇ εἰς τὴν ἄβυσσον, νῦν δὲ ἐτοίμη νὰ κατασυντριβῇ κατὰ τῆς κρημνώδους ἀκτῆς. Καὶ ὁ ἱερεὺς ἔλεγε μέσα του τὴν Παράκλησιν ὅλην ἀπὸ τὸ «Πολλοῖς συνεχόμενος» ἕως τὸ «Πάντων προστατεύεις». Κι ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς ἐστενοχωρεῖτο μὴ δυνάμενος ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ παπᾶ νὰ ἐκχύσῃ ἐλευθέρως τὰς ἀφελεῖς βλασφημίας του, τὰς ὁποίας ἐμάσα κ' ἔπνιγε μέσα του, ὑποτονθορύζων⁶⁸: «Σκύλιασε, ὁ διαολόκαιρος, λύσσαξε! Θὰ σκάσης, ἀντίχριστε, Τοῦρκο! τὸ Μουχαμέτη σου, μέσα!» Κ' ἡ θειά τὸ Μαλαμὼν ποιοῦσα τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἔλεγε τὸ «Θεοτόκε Παρθένε», κ' ἐπανελάμβανεν, «Ἐλα Κ' στέ μ'! βόηθα, Παναϊά μ'!» Καὶ τὰ κύματα ἔπληττον τὴν προῶραν, ἔπληττον τὰ πλευρὰ τοῦ σκάφους, καὶ εἰσορμῶντα εἰς τὸ κύτος ἐκτύπων τὰ νῶτα, ἐκτύπων τοὺς βραχίονας τῶν ἐπιβατῶν. Καὶ ὁ ἥλιος ἐχαμήλωνεν, ἐχαμήλωνε. Καὶ ἡ βαρκούλα ἐκινδύνευε ν' ἀφανισθῇ. Καὶ ἡ ἀπορρώξ βραχώδης ἀκτὴ ἐφαίνετο διαφιλονικοῦσα τὴν λείαν πρὸς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης.⁶⁹

* * *

Τέλος ἤρχισε νὰ σκοτεινιάζῃ. Ἐνύκτωσεν ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν καθ' ἣν θὰ ἔβλεπον ἀντικρὺ τὸ Κάστρον, οὗ ἀπεῖχον τώρα δύο ἀκόμη μίλια. Νέφη

⁶⁸ **ὑποτονθορύζων** μετοχὴ ἐνεστώτος τοῦ ῥ. **ὑποτονθορύζω**, ὅ ἐστι «γογγύζω» (*Ησύχιος*, 773.1) «ἡρέμα γογγύζω», «ψιθυρίζω», «ὑπογογγύζω», «κρυφομουρμουρίζω»· καὶ βλέπε ἐπὶ παραδείγματι ἐν Λουκιανῶ:

«*Καὶ σχετλιάζουσιν καὶ εἰς τὸ φανερόν μὲν οὐ τολμῶσι λέγειν, ὑποτονθορύζουσι δὲ συγκεκυφότες αἰτιώμενοι τὸν χρόνον...*» (Λουκιανοῦ «*Δίς κατηγορούμενος*» 4.6.),

ὁμοίως:

«*Καὶ τὰ χεῖλη διεσάλευν ἡρέμα ὑποτονθορύζων...*»

(Λουκιανοῦ «*Ἐρμώτιμος ἢ περὶ αἰρέσεων*», 1. 3.).

⁶⁹ Λίαν θαυμαστὸν ὑπάρχει ἐνταῦθα τὸ σχῆμα τοῦτο τῆς μεταφορᾶς, ἔνθα ἡ βραχώδης ἀκτὴ καὶ ὁ πυθμὴν τῆς θαλάσσης (**βυθός**) —ἥτοι τὰ στοιχεῖα τῆς γῆς καὶ τοῦ ὕδατος— ὡς ἔμπυχα ἀρπακτικὰ παρίστανται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἐρίζοντα ἀλλήλοις ἐπὶ τῆς κατοχῆς τῆς «λείας», ἡγουν τῆς λέμβου πεπληρωμένης ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ἥτις— ὡς εἴρηται ἤδη προπάραιθεν— αὐτὴν ἀν ταύτην τοῦ συγγραφέως τὴν ὑπαρξιν ὑποδηλοῖ (ὄρα εἰς τὴν ὑπ' ἀριθμ. 64 σημείωσιν τοῦ παρόντος). Καὶ ἀκολουθῶς τῇ θεωρίᾳ τῶν *τεσσάρων ἀρχετύπων*, τῇ ὑπὸ Κ. Γιοῦγκ (1875-1961) διατετυπωμένη, ἡ μὲν θάλασσα ὡς *ἀρχετυπικὴ ἰδέα* τοῦ *συλλογικοῦ ἀσυνειδήτου* νομίζεται παρὰ τῷ τρισμεγίστῳ τούτῳ ψυχαναλυτῇ καὶ ψυχιάτρῳ, ἡ δὲ ξηρά, ὡς σύμβολον τῆς ὀντότητος τοῦ «*Εγώ*», ὅπερ ἐμπεριέχεται τῷ «*Ταῦτόν*». (περὶ τῆς θεωρίας τῶν *τεσσάρων ἀρχετύπων*, ἴδε εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον «*Τὰ τέσσερα ἀρχετύπα*», βιβλίον τοῦ Κ. Γιοῦγκ.) || **Διαφιλονικοῦσα** μετοχικὸς τύπος ἐστὶ τοῦ κατ' ἐνεστώτα χρόνον ἐκφερομένου ῥήματος, **διαφιλονικέω-ᾶ**, ὅπερ, ἐν τῷ προκειμένῳ τοῦ διηγήματος τόπῳ, νοεῖται κατὰ τὰς ἐξῆς ἐννοίας: **διεκδικῶ, διαμιφισβητῶ τι πρὸς τινα** βλέπε ἐπὶ παραδείγματι ἐν τῇδε τῇ φράσει: «*διαφιλονικεῖ τὴν κληρονομίαν*», ἡ καθόλου «*τὴν κατοχὴν τινος πράγματος*».

συσσωρευμένα πρὸς ἀνατολὰς ἡμπόδιζον νὰ φανῇ τὸ παρήγορον φέγγος τῆς σελήνης. Ἄλλ' ὁ ἄνεμος, ἀντὶ νὰ πέση, ἐδυνάμωνε, καὶ ἀγρίευε καὶ ἐθέριευε, καὶ ὁ πλοῦς κατέστη ἀδύνατος τοῦ λοιποῦ. Δὲν ἔβλεπον πλέον οὔτε ἐμπρὸς οὔτε δεξιὰ τίποτε, εἰμῇ⁷⁰ δύο ὄγκους φαιούς⁷¹, ἀμαυρούς. Εὐτυχῶς ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς ἐγνώριζε καλὰ τὸ μέρος.

—'Εδῶ, ἐδῶ, εἶν' ἓνα λιμανάκι, παπά, κάτ' ἀπ' τὸ Πρνῆ, ἀποκάτ' ἀπ' τὴν Ἀγία Ἀναστασιά, στὰ Μποστάνια.

—Θυμᾶσαι καλά, Στεφανή;

—'Οπως ξέρ'ς ἡ ἀγιωσύνη σ' τὰ γράμματα τς ἐκκλησιᾶς ἀπ' ὄξου, παπά, ἔτσι κ' ἐγὼ τὰ ξέρω ἀπ' ὄξου, ὅλα τὰ λιμανάκια, τοὺς κάβους, κὶ τς ἀμμουδιές, ὅλες τὶς ξέρες κὶ τὰ γκρίφια* κὶ τὰ θαλάμια⁷².

Καὶ προσήγγισαν μὲ πολὺν κόπον καὶ ἀγῶνα καὶ βάσανον, βρεγμένοι, θαλασσοπνιγμένοι, μισοπαγωμένοι.

—'Εκεῖ, ἐκεῖ διαναστάει*.

Ὑπῆρχεν ἐν θαλάσσιον μάρμαρον, ὡς φυσικὴ ἀποβάθρα, πότε καλυπτόμενον ἀπὸ τὸ κῦμα, πότε ἀνέχον ὑπεράνω τῆς θαλάσσης⁷³. Τὴν φορὰν ταύτην τὸ ἐκάλυπτε καὶ δὲν τὸ ἐκάλυπτε τὸ κῦμα. Ἐπλησίασαν καὶ ἡσθάνθησαν πάραυτα τὸ εὐάρεστον αἶσθημα τῆς παύσεως τοῦ σάλου καὶ τῆς προσεγγίσεως εἰς σκεπαστὸν κ' εὐλίμενον μέρος.

—Πάντα κατευόδιο! εἶπε ποιῶν τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς, ὅστις τότε ἐξεζαλίσθη κ' ἐστάθη εἰς τοὺς πόδας του.

⁷⁰ εἰ μὴ... (σύνδεσμος)· ὁ ἔστι «παρὰ μόνον», «ἐκτός».

⁷¹ **φαιός** ἦτοι «ὁ ἔχων χρῶμα μεταξὺ λευκοῦ καὶ μέλανος», «σκοτεινόχρους», «τεφρόχρους», «σκοῦρος», «σταχτερός»· βλέπε ἐπὶ παραδείγματι ἐν *Τιμαίῳ* τοῦ Πλάτωνος: «Φαῖὸν [γίγνεται] λευκοῦ τε καὶ μέλανος [κράσει]...» (68.c.3), ἤγουν «φαιὸν χρῶμα παράγεται ἐκ τῆς μείξεως τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ μέλανος».

⁷² **θαλάμι** [τὸ]· κοίτη, φωλεά, ὁπῇ ἐν ἣ διαιτῶνται ὑδροβία ζῶα:

(*Ἡ γλυκοφιλοῦσα*) «Καὶ τὸ μὲν δόλωμα τὸ ἔφαγεν ὁ πελώριος ὀρφὸς ἡ ἡ σμέρνα ἡ παρδαλὴ καὶ μαυριδερὴ, ἡ ἀντιπαθὴς καὶ ἄπιαστη, τὸ ἀγκιστρον ἐβραχώθη κάτω εἰς **τὸ θαλάμι**, καὶ δὲν ἐβγαίνει πλέον, ἡ δὲ ἀπετοννιά τραβάται καὶ τεντώνεται καὶ κόπτεται, καὶ ὁ ψαρὰς μένει μὲ δύο πῆχεις σπάγκον εἰς τὴν χεῖρα...»

⁷³ **ὑπεράνω τῆς θαλάσσης ἀνέχον...**, ἦτοι «προεξέχον ἐπάνω ἀπὸ τὴν θάλασσαν». Ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ, τὸ ῥῆμα **ἀνέχω** ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν Ἡρόδοτον· «σκόπελοι τε γὰρ ἐν τῷ Νείλῳ ὀξέες ἀνέχουσι καὶ χοιράδες πολλαί· εἰσι...» (2.26), ἤγουν: «Διότι καὶ σκόπελοι ὀξεῖς (μυτεροὶ) ὑπερέχουσι τῆς τοῦ Νείλου ἐπιφανείας καὶ ὕφαλοι πολλοὶ ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ».

Ἐπήδησαν εἰς εἰς ἕξω· ἐξεφόρτωσαν τὰς ἀποσκευὰς καὶ ἠλάφρουναν τὴν βάρκαν. Ἀνάμεσα εἰς τὸ μάρμαρον καὶ εἰς τὴν κρημνώδη ἀκτὴν ἐσχηματίζετο μικρὰ ἄμμουδιά, ὅση θὰ ἤρκει διὰ νὰ σύρη ἀλιεὺς τὴν ψαροπούλαν του, γυρμένην ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν ἐπὶ τῆς ἄμμου, καὶ νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν νὰ κοιμηθῇ θεωρῶν ⁷⁴τοὺς ἀστέρας.

— Τώρα νὰ σύρουμε τὴ βάρκα, παπά, εἶπεν ὁ μπαρμπα-Στεφανής, κ' ὕστερα οἱ ἄνδρες νὰ φορτωθοῦμε ὅλα τὰ πράγματα καὶ ν' ἀρχίσουμε σιγὰ-σιγὰ ν' ἀνεβαίνουμε. Ἄς πάρουν κ' οἱ γυναῖκες ὅ,τι μποροῦν.

— Νὰ τώρα τί ἄξιζε νὰ 'χα τὸ μ'λάρι μαζί μ', εἶπεν ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς· σοῦ εἶπα, μπαρμπα-Στεφανή, νὰ τὸ παρκάρουμε, δὲ θέλησες.

Ἔσυραν τὴν λέμβον. Ἦναψαν τὰ δύο φανάρια ποὺ εἶχαν⁷⁵. Ὁ Βασίλης ἔλαβε τὰ πτυάρια καὶ τὰς ἀξίνας του, καὶ ἀπομακρυνθεὶς προσωρινῶς ἤρχισε νὰ κατοπτεύῃ ποῦ θὰ εὗρισκε μονοπάτι ὅχι πολὺ πατημένον ἀπὸ τὴν χιόνα, ὥστε νὰ δύνανται ἄνθρωποι νὰ βαδίσωσιν. Ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο ὡς τὸ Κάστρον, τὸ ὁποῖον διεκρίνετο ὡς πελώριος ἀμαυρὸς ὄγκος ὑψηλὰ πρὸς Βορρᾶν, ἡ ὁδὸς δὲν θὰ ἦτο πλέον τῆς ὥρας, ἀλλ' εἰς ἣν κατάστασιν ἦτο τώρα ὁ δρόμος ἀπὸ τὰς χιόνας, τίς οἶδεν ἂν θὰ ἤρκει καὶ τὸ τριπλάσιον τοῦ χρόνου ὅπως φθάσωσιν. Ἐδείπνησαν ὅλοι ἐπὶ ποδὸς μὲ δίπτυρα καὶ μὲ ἐλαίας καὶ ἔπιον ὀλίγον οἶνον ἢ ρακήν.

Ὁ Βασίλης ἐπανελθὼν ἀνήγγειλεν ὅτι ἀνεῦρε τὸ μονοπάτι, πλακωμένον πολὺ ἀπὸ τὴν χιόνα, ἀλλ' ὅτι μὲ πολὺν κόπον, ἂν προπορεύωνται δύο ἄνθρωποι καὶ ξεχιονίζουν, ἐλπίζει νὰ φθάσουν εἰς τὸ Κάστρον τὸ γρηγορώτερον... ἕως τὰ μεσάνυκτα. Ἐφορτώθησαν τὰς ἀποσκευὰς. Ὁ κύρ Ἀλεξανδρής ἔλαβε τὸ ἓνα φανάρι καὶ μία τῶν γυναικῶν τὸ ἄλλο. Ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς, ὁ μπαρμπα-Στεφανής καὶ ὁ υἱὸς του, ἔλαβον τὰ πτυάρια καὶ τὰς ἀξίνας καὶ προπορευόμενοι ἤρχισαν νὰ ξεχιονίζωσιν. Ὁ δρομίσκος ἀνῆρχετο ἔρπων εἰς τὸν κρημνὸν κατ' ἀρχάς, εἶτα κατήρχετο εἰς ἓν παραθαλάσσιον κοίλωμα. Ἐπάτουν προσεκτικῶς, ὡς νὰ ἐμετροῦσαν τὰ βήματά των. Ἡ σελήνη εἶχεν ἀπαλλαγῇ τῶν νεφῶν καὶ προσεπάθει νὰ φέξῃ τὸν δρόμον μὲ τὸ κρυσθινὸν φῶς τῆς⁷⁶. Ἐνίστε ἔχαναν τὸ χάραγμα τοῦ δρόμου, ἀπεπλανῶντο κ'

⁷⁴ *θεωρῶν τοὺς ἀστέρας*, ἦτοι «παρατηρῶν τοὺς ἀστέρας».

⁷⁵ *Ἄνθρωπος ἐν εὐφρόνῃ φάος ἄπτεται ἐαυτῷ ἀποσβεσθεὶς ὄψεις...* «Ὁ ἄνθρωπος, μεσοῦσης τῆς νυκτός, ὅταν παύσῃται ὁρῶν, φῶς ἀνάπτει δι' ἐαυτόν...» (Ἡρακλείτου ἀπόσπασμα 52^ο).

⁷⁶ Ἡ φύσις ἐπὶ τέλους ὑπακούει τῆς τοῦ Θεοῦ βουλήσεως καὶ ἴσταται ἀρωγὸς τῶν εἰς τὸ Κάστρον ὁδοιπορούντων, καίτοι τὸ πρὶν κωλύσασα αὐτοὺς μὴ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ἄρξασθαι (ὄρα ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 35 ὑπομνήματι τοῦ παρόντος).

εὐρίσκοντο αἴφνης ἐπὶ τῆς κορυφῆς πελωρίων βράχων, κάτω τῶν ὁποίων ἄβυσσος ἤνοιγε τὸ στόμα της, καὶ πάλιν κατέβαινον μὲ τρεμουλιαστὰ γόνατα, κρατούμενοι ἐκ τῶν πετρῶν καὶ τῶν θάμνων. Ἀνεῖρπον εἰς τὸν κρημνὸν ὡς μικρὸν κοπάδιον αἰγῶν ἀποπλανηθὲν καὶ ἀπαγόμενον ὀπίσω εἰς τὴν μάνδραν ἀπὸ τοὺς δύο βοσκούς του, οἵτινες τὸ ἀνεζήτησαν κρατοῦντες φανάρια, καὶ μακρόθεν ἂν τοὺς ἔβλεπέ τις ἡδύνατο νὰ τοὺς ἐκλάβῃ ὡς συστρεφόμενον κρικωτὸν τέρας, φωσφορίζον τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν οὐρὰν, μὲ τοὺς δύο φανούς. Μὲ ὅλον τὸ ξεχιόνισμα, τὸ ὁποῖον ἐννοεῖ τις πόσον ἀτελῶς ἐνηργεῖτο, ἐπάτουν ἐνίοτε σφαλερῶς, κ' ἐχώνοντο ὡς τὸ γόνυ καὶ ὡς τὸν μηρὸν εἰς τὴν χιόνα.

Ἐπλησίαζε μεσάνυκτα, ὅταν ἔφθασαν ὑπὸ τὴν γέφυραν τοῦ Κάστρου, μισοπνιγμένοι, παγωμένοι, ἀλμυροὶ ἀπὸ θάλασσαν καὶ λευκοὶ ἀπὸ χιόνα, μελανιασμένοι τὰ χεῖλη, ἀλλὰ θερμοὶ τὴν καρδίαν.

* * *

Ἐκεῖ ἐπάνω, πρὶν διέλθωσι τὴν γέφυραν, ἀπὸ τὴν σιδερόπορταν τοῦ Κάστρου, ἠκούσθησαν φωναί:

— Ποιοὶ εἶστε; Ποιοὶ εἶστε;

Καὶ ἀντήχησε βαρὺς ὁ τριγμὸς τῶν ἐσκωριασμένων στροφέων, ὡς νὰ ἐδοκίμαζέ τις νὰ κλείσῃ ἔσωθεν τὴν σιδηρᾶν πύλην. Ἠκούσθη δὲ καὶ μικρὸς κρότος, ὡς ὁ τῆς ὑψώσεως σκανδάλης τουφεκίου.

— Καλοὶ! καλοὶ! πατριῶτες! ἀπήντησεν ὁ μπαρμπα-Στεφανής. Μὰ ἐσεῖς ποιοὶ εἶστε;

— Πέστε μας τὰ ὀνόματά σας!

— Ἡμεῖς εἴμαστε... ἤρχισεν ὁ μπαρμπα-Στεφανής, καὶ συγχρόνως διὰ τοῦ βλέμματος ἐσυμβουλευέτο τὸν παπάν.

— Μπά! αὐτὴ εἶναι ἡ φωνὴ τ' ἀδερφοῦ μου, ἀνέκραξεν ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς.

Καὶ εἶτα ἐντείνας τὴν φωνήν:

— Ἀργύρη! ἐγὼ εἶμαι!... ἐφώναξε.

— Τόσο καλύτερα... μᾶς ἔβγαλαν κι ἀπὸ ἕναν κόπο, ἐψιθύρισεν ὁ ἱερεὺς.

Ανέβησαν εἰς τὸ Κάστρον, ὅπου συνήντησαν τὸν Ἀργύρην τῆς Μυλωνοῦς καὶ τὸν σύντροφόν του τὸν Γιάννην τὸν Νυφιώτην. Οὗτοι ἐν ὀλίγοις διηγήθησαν πῶς τοὺς εἶχε κλείσει τὸ χιόνι ἐπάνω στὸ Στοιβωτό, ὅπου ἐτρύπωσαν δύο νύκτας εἰς μίαν σπηλιάν, καὶ πῶς τὴν προχθές, ἤτοι εἰς τὰς 22 τοῦ μηνός, ἐλθόντες τοὺς ἀπηλευθέρωσαν ἐκεῖθεν, ἐκτοπίσαντες μεγάλους ὄγκους χιόνος, δύο αἰγοβοσκοί, ὁ Γιαλῆς ὁ Κόνιζας καὶ ὁ Γιώργης ὁ Μπάντας, οἵτινες καὶ εὗρισκοντο τὴν στιγμὴν ταύτην μὲ ὅλον τὸ αἰπόλιόν των εἰς τὸ φρούριον.

Τὸ φρούριον τοῦτο, ὅπερ ἀλλαχοῦ περιεγράψαμεν, ἦτο γιγαντιαῖος βράχος φύτρωμένος ἐκεῖ παρὰ τὸ πέλαγος, προεκβολὴ τῆς γῆς πρὸς τὸν πόντον, ὡς νὰ ἔδειχνεν ἡ ξηρὰ τὸν γρόνθον εἰς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ τὴν προεκάλει· φοβερὸς μονοκόμματος γρανίτης ἀλίκτυπος⁷⁷, ὅπου γλαυκες καὶ λάροι ἤριζον περὶ κατοχῆς, διαφιλονικοῦντες ποῦ ἀρχίζει ἡ κυριότης τοῦ ἑνός καὶ ποῦ σταματᾷ ἡ δικαιοδοσία τοῦ ἄλλου. Προσφιλῆς σκοπὸς τοῦ Βορρᾶ καὶ τῶν γειτόνων του, τοῦ Καϊκίου καὶ τοῦ Ἀργέστου, ὧν τὸ στάδιον εὐρὺ ἐκτείνεται ἀναμέσον τῆς Χαλκιδικῆς, τοῦ Θερμαϊκοῦ, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Πηλίου· μεμονωμένος ὑψιτενῆς βράχος, ἐφ' οὗ οἱ κάτοικοι ἐξ ἀνάγκης εἶχον κλεισθῇ διὰ φύλαξιν κατὰ τῶν πειρατῶν καὶ τῶν βαρβάρων, ἐγκαταλιπόντες αὐτὸν ἔρημον μετὰ τὸ 1821, ὅτε ἐκτίσθη ἡ σημερινὴ μεσημβρινὴ πολίχνη.

Μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐσώζοντο ἀκόμη οἰκίαι τινὲς μὲ τὰς στέγας καὶ τὰ πατώματά των ἐντὸς τοῦ φρουρίου, ἀλλὰ τελευταῖον, ἡ ὀλιγωρία τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν, ὁ ὄκνος τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ νὰ ἐπισκέπτονται τὸ Κάστρον συχνότερα, καὶ ἡ ἀσυνειδησία ὀλίγων τινῶν συλαγωγῶν, πλεονεκτῶν ἢ οἰκοδόμων, εἶχε καταστήσει ἐρειπίων σωρὸν τὸ Κάστρον. Ἐντεῦθεν ἀμελήσαντες καὶ οἱ ἐφημέριοι τῆς σημερινῆς πολίχνης, ἄφηναν ἀπὸ ἐτῶν ἤδη ἀλειτούργητον τὸν ναὸν τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς.

Ὁ ναὸς τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως ἦτο ἡ παλαιὰ μητρόπολις τοῦ φρουρίου. Ὁ ναῖσκος, πρὸ ἑκατονταετηρίδων κτισθεὶς, ἴστατο ἀκόμη εὐπρεπὴς καὶ ὄχι πολὺ ἐφθαρμένος. Ὁ παπα-Φραγκούλης καὶ ἡ συνοδία του φθάσαντες εἰσῆλθον τέλος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ καρδιά των ἠσθάνθη θάλπος καὶ γλυκύτητα ἄφατον. Ὁ ἱερεὺς ἐψιθύρισε μετ' ἐνδομύχου συγκινήσεως τό, «Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου», κ' ἡ θεὸς τὸ Μαλαμῶ, ἀφοῦ ἥλλαξε τὴν φ'στίνα* τῆς τὴν βρεγμένην κ' ἐφόρσεσεν ἄλλην στεγνὴν καὶ τὸ γ'νάκι τῆς τὸ καλὸ, τὰ ὅποια εὐτυχῶς εἶχεν εἰς

⁷⁷ **ἀλίκτυπος** τοῦτ' ἔστιν «ὑπὸ τῆς θαλάσσης πληττόμενος».

ἀβασταγὴν⁷⁸ καλῶς φυλαγμένα ὑπὸ τὴν πρῶραν τῆς βάρκας, ἔδесе μέγα σάρωθρον⁷⁹ ἐκ στοιβῶν καὶ χαμοκλάδων καὶ ἤρχισε νὰ σαρώνη τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ, ἐνῶ αἱ γυναῖκες αἱ ἄλλαι ἤναπταν ἐπιμελῶς τὰ κανδήλια, καὶ ἤναψαν μέγα πλῆθος κηρίων εἰς δύο μανουάλια, καὶ παρεσκεύασαν μεγάλην πυρὰν μὲ ξηρὰ ξύλα καὶ κλάδους εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ, ὅπου ἐσχηματίζετο μακρὸν στένωμα παράλληλον τοῦ μεσημβρινοῦ τοίχου, κλειόμενον ὑπὸ σωζομένου ὀρθοῦ τοιχείου γείτονος οἰκοδομῆς, κ' ἐγέμισαν ἄνθρακας τὸ μέγα πύραυνον, τὸ σωζόμενον ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος, κ' ἔθεσαν τὸ πύραυνον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, ρίψασαι ἄφθονον λίβανον εἰς τοὺς ἄνθρακας. Καὶ ὠσφράνθη Κύριος ὁ Θεὸς ὁσμὴν εὐωδίας⁸⁰.

⁷⁸ **ἀβασταγή** [ή] [*ἀ* προθεματικὸν + *βασταγή* < *βαστάζω*] τὸ βασταζόμενον δέμα, τὸ δεμάτιον.

⁷⁹ **Σάρωθρον** (τὸ) *οὐσ*. [*σαρώνω*]. ἡ σκούπα.

⁸⁰ *Γένεσις 8.20.1.*: «*Καὶ ὠκοδόμησεν Νῶε θυσιαστήριον τῷ θεῷ καὶ ἔλαβεν ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν τῶν καθαρῶν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν πετεινῶν τῶν καθαρῶν καὶ ἀνήνεγκεν ὀλοκαρπώσεις ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. (8.21.) καὶ ὠσφράνθη κύριος ὁ θεὸς ὁσμὴν εὐωδίας, καὶ εἶπεν κύριος ὁ θεὸς διανοηθεῖς Οὐ προσθήσω ἔτι τοῦ καταράσασθαι τὴν γῆν διὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ἐγκείται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος: οὐ προσθήσω οὖν ἔτι πατάξαι πᾶσαν σάρκα ζῶσαν, καθὼς ἐποίησα.*»

Πάντα ταῦτα ἔπραξεν ὁ Νῶε μετὰ τὸ πέρας τοῦ Κατακλυσμοῦ, ὅτε, ὑποχωρησάντων τῶν ὑδάτων, ὁ βιβλικὸς Θεὸς εἶπε τῷ Νῶε ἐξελθόντι ἐκ τῆς κιβωτοῦ· «*Σὺ καὶ ἡ γυνή σου καὶ οἱ υἱοί σου καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν σου μετὰ σοῦ καὶ πάντα τὰ θηρία, ὅσα ἐστὶ μετὰ σοῦ, καὶ πᾶσα σὰρξ ἀπὸ πετεινῶν ἕως κτηνῶν, καὶ πᾶν ἐρπετὸν κινούμενον ἐπὶ τῆς γῆς ἐξάγαγε μετὰ σεαυτοῦ· καὶ αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε ἐπὶ τῆς γῆς.*» (*Γένεσις 8.15-8.18*).

Αἱ γυναῖκες τοῦ διηγήματος πρᾶττουσιν εἰς τὸ παρὸν ὅ, τι ὁ Νῶε ἔπραξεν εἰς τὸ ἀπώτατον παρελθόν πρὸς ἐξιλασμόν τοῦ Θεοῦ, πλὴν μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι αἱ μὲν γυναῖκες λίβανον καὶ σμύρναν προσφέρουσιν Αὐτῷ, ὁ δὲ Νῶε ὀλοκαρπώσεις. Καὶ ὁ βιβλικὸς Θεὸς τῷ ὄντι ἐξημενίσθη, καὶ ὠσφρανθεὶς τὴν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ἀναδύσαν ὁσμὴν ἀπεφήνατο ὅτι οὐ πάμπαν ἔτι ἔμελλε βλάψαι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ καθόλου, «*πᾶσαν σάρκα ζῶσαν*»:

«Οὐ προσθήσω οὖν ἔτι πατάξαι πᾶσαν σάρκα ζῶσαν, καθὼς ἐποίησα.»

Αἱ θυσίαι ἃς προσήνεγκεν ὁ Νῶε τῷ βιβλικῷ Θεῷ πρὸς ἐξευμένισιν Αὐτοῦ ὑπομνησκουσιν ἡμᾶς τὰς ἐκατόμβας ταύρων, αἵτινες προσηνέχθησαν τῷ Ἀπόλλωνι παρὰ τοῦ στρατεύματος τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἐνθα, καθὰ γέγραπται ἐν τῇ Ὀμήρου Ἰλιάδι, «*ἐλισσομένη περὶ καπνῶν*» ἀνῆλθεν εἰς οὐρανὸν ἢ «*κνῖσα*», ἡγουν ἡ ὁσμὴ τῆς ὀπτῆς σαρκὸς τῶν πρὸς θυσίαν τοῖς θεοῖς προσφερομένων θυμάτων (Ὀμήρου Ἰλιάς, Α', στ. 315)· ἐν θυσίαις γὰρ θυμάτων καὶ ἐκατόμβαις ὁ ἀρχέγονος ἄνθρωπος φαίνεται ἐνίοτε δυνάμενος οὐ μόνον τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν δυσωπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν γνώμην αὐτῶν μεταβάλλειν, ὅτι οὐκ ἀείποτε θυμῶδης ὁ νοῦς τῶν «*ἀθανάτων*» θεῶν· διὸ καὶ φησι Φοῖνιξ πρὸς Ἀχιλλεῖα:

*«Στρεπτοὶ δέ τε καὶ θεοὶ αὐτοὶ
τῶν περ καὶ μείζων ἀρετὴ τιμὴ τε βίη τε.
καὶ μὲν τοὺς θυέεσσι καὶ εὐχολῆς ἀγανῆσι*

Ἐλαμψε δὲ τότε ὁ ναὸς ὅλος, καὶ ἤστραψεν ἐπάνω εἰς τὸν θόλον ὁ Παντοκράτωρ μὲ τὴν μεγάλην καὶ ἐπιβλητικὴν μορφήν, καὶ ἠκτινοβόλησε τὸ ἐπύχρυσον καὶ λεπτοουργημένον μὲ μυριάς γλυφὰς τέμπλον, μὲ τὰς περικαλλεῖς τῆς ἀρίστης βυζαντινῆς τέχνης εἰκόνας του, μὲ τὴν μεγάλην εἰκόνα τῆς Γεννήσεως, ὅπου «Παρθένος καθέζεται τὰ Χερουβεὶμ μιμουμένη»⁸¹, ὅπου θεσπεσίως μαρμαίρουσιν αἱ μορφαὶ τοῦ Θεοῦ Βρέφους καὶ τῆς ἀμώμου Λεχοῦς, ὅπου ζωντανὰ παρίστανται αἱ ὄψεις τῶν ἀγγέλων, τῶν μάγων καὶ τῶν ποιμένων, ὅπου νομίζει τις ὅτι στίλβει ὁ χρυσός, εὐωδιάζει ὁ λίβανος καὶ βαλσαμώνει ἡ σμύρνα, καὶ ὅπου, ὡς ἐὰν ἡ γραφικὴ ἐλάλει, φαντάζεται τις ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὅτι ἀκούει τό, Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶ!⁸²

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ κρέμαται ὁ μέγας ὀρειχάλκινος καὶ πολύκλαδος πολυέλεος, καὶ ὁλόγυρα ὁ κρεμαστός χορός, μὲ τὰς εἰκόνας τῶν Προφητῶν καὶ Αποστόλων, ὑφ' ὃν ἐτελοῦντο τὸ πάλαι οἱ σεμνοὶ γάμοι τῶν χριστιανικῶν ἀνδρογύνων. Καὶ ὁλόγυρα αἱ μορφαὶ τῶν Μαρτύρων, Ὁσίων καὶ Ὁμολογητῶν. Ἰστανται ἐπὶ τῶν τοίχων ἡρεμοῦντες, ἀπαθεῖς, ὅποιοι ἐν τῷ Παραδείσῳ, εὐθὺ καὶ κατὰ πρόσωπον βλέποντες, ὡς βλέπουσι καθαρῶς τὴν Ἁγίαν Τριάδα. Μόνος ὁ Ἅγιος Μερκούριος, μὲ τὴν βαρεῖαν περικεφαλαίαν του, μὲ τὸν θώρακα, τὰς περικνημίδας καὶ τὴν ἀσπίδα, φαίνεται ὀλίγον τι ἐγκαρσίως βλέπων καὶ κινούμενος καὶ δρῶν, εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ ναοῦ, ἐκεῖ ὅπου διατρυπᾷ μὲ τὸ δόρυ του τὸν ἐπὶ θρόνου

*λοιβῇ τε κνίσῃ τε παρατρωπῶσ' ἄνθρωποι λισσόμενοι,
ὅτε κέν τις ὑπερβῇ καὶ ἀμάρτη·*

⁸¹ Ἦχος δ΄. Ἀνδρέου Ἱεροσολυμίτου.

*Εὐφραίνεσθε δίκαιοι· οὐρανοὶ ἀγαλλιᾶσθε·
σκιρτήσατε τὰ ὄρη, Χριστοῦ γεννηθέντος·
Παρθένος καθέζεται, τὰ Χερουβεὶμ μιμουμένη,
βαστάζουσα ἐν κόλποις,
Θεὸν Λόγον σαρκωθέντα.
Ποιμένες τὸν τεχθέντα δοξάζουσι.
Μάγοι τῷ Δεσπότη δῶρα προσφέρουσιν.
Ἄγγελοι ἀννυνοῦντες λέγουσιν·
Ἀκατάληπτε Κύριε, δόξα σοι.*

⁸² Πρόκειται περὶ τοῦ ὕμνου τῶν ἀγγέλων ἐπὶ τοῦ γεγονότος τῆς τοῦ Χριστοῦ Θείας Γεννήσεως, ὡς ἀπαντᾷ ἐν τῷ κατὰ Λουκάν Εὐαγγελίῳ, (2.10-2.14).

*«[...] καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος, Μὴ φοβεῖσθε, ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν
χαρὰν μεγάλην ἣτις ἐστὶ παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτὴρ ὃς
ἐστὶν Χριστὸς κύριος ἐν πόλει Δαυὶδ· καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ σημεῖον, εὐρήσετε
βρέφος ἐσπαργανωμένον καὶ κείμενον ἐν φάτνῃ. καὶ ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν τῷ
ἀγγέλῳ πλήθος στρατιᾶς οὐρανίου αἰνοῦντων τὸν θεὸν καὶ λεγόντων, Δόξα ἐν
ὑψίστοις Θεῶ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας.»*

καθήμενον ὠχρὸν Παραβάτην⁸³. Πελιδνὸς ὁ παράφρων τύραννος, μὲ τὸ βλέμμα σβήνον, μὲ τὸ στήθος αἰμάσσον, μάτην προσπαθεῖ ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸ στέρνον τοῦ τὸν ὀξὺν σίδηρον, καὶ ἐξεμεῖ μετὰ τῆς τελευταίας βλασφημίας καὶ τὴν μιαρὰν ψυχὴν τοῦ. Γείτων τῆς τρομακτικῆς ταύτης σκηνῆς παρίσταται γλυκεῖα καὶ συμπαθεστάτη εἰκὼν, ὁ Ἅγιος Κήρυκος, τριετίζον παιδίον, κρατούμενον ἐκ τῆς χειρὸς ὑπὸ τῆς μητρός του, τῆς Ἀγίας Ιουλίττης. Διὰ δώρων καὶ θωπειῶν ἐζήτει ὁ διώκτης Ἀλέξανδρος νὰ ἐλκύσῃ τὸ παιδίον, καὶ διὰ τοῦ παιδίου τὴν μητέρα. Ἀλλ' ὁ παῖς καλῶν τὴν μητέρα του καὶ ὑποψελλίζων τοῦ Χριστοῦ τὸ ὄνομα, ἔπτυσσε τὸν τύραννον κατὰ πρόσωπον, κ' ἐκεῖνος ἐξαγριωθεὶς ἐκρήμνισε τὸ παιδίον ἀπὸ τῆς μαρμαρίνης κλίμακος, ὅπου συνέτριψε τὸ τρυφερὸν καὶ διὰ στεφάνους πλασθὲν κρανίον.

Καὶ εἰς τὴν χιβάδα⁸⁴ τοῦ ἱεροῦ βήματος, ὑψηλά, ἐφαίνετο στεφανουμένη ὑπὸ ἀγγέλων ἢ τῶν Οὐρανῶν Πλατυτέρα. Καὶ κατωτέρω περὶ τὸ θυσιαστήριον ἴσταντο ἄρρητον σεμνότητα ἀποπνέουσai αἱ μορφαὶ τῶν μεγάλων Πατέρων, τοῦ Ἀδελφοθέου, τοῦ Βασιλείου, τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Θεολόγου, κ' ἐφαίνοντο ὡς νὰ ἔχαιρον διότι ἔμελλον ν' ἀκούσωσι καὶ πάλιν τὰς εὐχὰς καὶ τοὺς ὕμνους τῆς Εὐχαριστίας, οὓς αὐτοὶ ἐν Πνεύματι συνέθεσαν. Πέριξ δὲ καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτός, εἰκονίζετο περιτέχνως ὅλον τὸ Δωδεκάορτον, καὶ τὰ τάγματα τῶν Ἀγγέλων, καὶ ἡ Βρεφοκτονία, καὶ οἱ κόλποι τοῦ Ἀβραάμ καὶ ὁ Ληστής ὁ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὁμολογήσας.

* * *

Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸ Κάστρον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ, τόσον θάλλπος⁸⁵ ἐθώπευσε τὴν ψυχὴν των, ὥστε ἂν καὶ ἦσαν κατάκοποι, καὶ ἂν ἐνύσταζόν τινες αὐτῶν, ἡσθάνθησαν τόσον τὴν χαρὰν τοῦ νὰ ζῶσι καὶ τοῦ νὰ ἔχωσι φθάσει αἰσίως εἰς τὸ τέρμα τῆς πορείας των, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, ὥστε τοὺς ἔφυγε πᾶσα νύστα καὶ πᾶσα κόπωσης⁸⁶. Οἱ αἰπόλοι,

⁸³ Πρόκειται περὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ, τοῦ καὶ «Παραβάτου» ἐπικαλουμένου, γενομένου αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου περὶ τὰ ἔτη 361-363 μ.Χ..

⁸⁴ Εἰς τὴν *ἀχιβάδα*.

⁸⁵ *Θάλλπος* {τὸ} [θάλπω]· ἡ θαλπωρὴ, ζέσις, ζεστασιά.

⁸⁶ Ὑπὸ ἔποψιν μορφοσυντακτικὴν ἢ ἐνότητος αὕτη ἐμφανίζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, καὶ δὴ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ συνδέεσθαι τὰς τε κυρίας προτάσεις μετὰ τῶν δευτερευουσῶν ἅμα καὶ τὰς δευτερευούσας αὐτὰς πρὸς ἀλλήλας· πράγμα, ὃ καθίσταται δῆλον τὸ τεχνικώτατον τῆς γραφῆς.

Εἰδικώτερον δέ, ἡ χρονικὴ πρότασις «*ὅταν ἔφθασαν... καὶ εἰσῆλθον*» διορίζει ὡς ἐπιρρηματικὸς διορισμὸς (χρονικὸς) τὴν κυρίαν πρότασιν «*τόσον θάλλπος ἐθώπευσε τὴν ψυχὴν των*», ἥτις διορίζεται ἀκολουθῶς ὑπὸ τῆς συμπερασματικῆς προτάσεως «*ὥστε... ἡσθάνθησαν τόσον τὴν χαρὰν*», ἥπερ καὶ διορίζεται συνακολουθῶς ὑπὸ τῆς ὁμοειδοῦς αὐτῇ προτάσεως («*ὥστε τοὺς ἔφυγε πᾶσα νύστα...*»). Ἐν δὲ τῇ προτάσει «*ὥστε... ἡσθάνθησαν...*» παρεντίθενται δύο τὸν ἀριθμὸν προτάσεις, καλούμεναι *παραχωρητικαὶ* (ἢ ἄλλως καὶ *ἐνδοτικαὶ*), αἵτινες ἐκφράζουσιν

εύρόντες ἐνασχόλησιν καὶ πρόφασιν ὅπως καπνίζωσι καθήμενοι καὶ ἐνίοτε ὅπως ἐξαπλώνωνται καὶ κλέπτωσιν ἀπὸ κανένα ὕπνον τυλιγμένοι μὲ τὰς κάπες των παρὰ τὸ πῦρ, εἶχον ἀνάψει ἔξω δύο πυρσούς, τὸν ἕνα ἔμπροσθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος, τὸν ἄλλον πρὸς τὸ βόρειον μέρος. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἡ θερμότης ἦτο λίαν εὐάρεστος, τῇ βοηθείᾳ τῶν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν πυρῶν. Καὶ εἶχον σωρεύσει παμπόλλας δέσμας ξηρῶν ξύλων καὶ κλάδων, οἱ ἐκεῖ καταφυγόντες αἰπόλοι, μὲ τὰς ὀλίγας αἶγας καὶ τὰ ἐρίφιά των, ὅσα δὲν εἶχον ψοφήσει ἀκόμη ἀπὸ τὸν βαρὺν χειμῶνα τοῦ ἔτους ἐκείνου, οἱ τραχεῖς αἰπόλοι, οἵτινες εἶχον σώσει καὶ τοὺς δύο ὑλοτόμους ἐκ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς χιόνος. Καὶ εἴτα ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητὸν καὶ ἐψάλη ἡ λιτὴ τῆς μεγαλοπρεποῦς ἐορτῆς, μεθ' ὃ ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ἤρχισε τὰς ἀναγνώσεις, καὶ ὅσοι ἦσαν νυστασμένοι ἀπεκοιμήθησαν σιγὰ εἰς τὰ στασίδιά των (Ἄ! ἔμελλον ἄρα τοῦ Προφητάνακτος οἱ θεσπέσιοι ὕμνοι ἀπὸ ψαλμῶν νὰ καταντήσωσιν ἀνάγνωσις νυστακτική, καὶ ὡς ἀνάγνωσις νὰ παραλείπωνται ὅλως ὡς φορτικόν τι καὶ παρῆλκον⁸⁷), βαυκαλιζόμενοι ἀπὸ τὴν ἔρρινον καὶ μονότονον ἀπαγγελίαν τοῦ κύρ Ἀλεξανδρῆ. Ὁ ἀγαθὸς γέρων ἦτο ἐκ τοῦ ἀμιμήτου ἐκείνου τύπου τῶν ψαλτῶν, ὧν τὸ γένος ἐξέλιπε δυστυχῶς σήμερον. Ἐψαλλε κακῶς μὲν, ἀλλ' εὐλαβῶς καὶ μετ' αἰσθήματος. Κανὲν σχεδὸν κῶλον δὲν ἔλεγεν ὀρθῶς, οὔτε μουσικῶς οὔτε γραμματικῶς. Πότε ἐν καὶ ἤμισυ κῶλον τὰ ἥνου εἰς ἓν, πότε δύο καὶ ἤμισυ τὰ διήρει εἰς τέσσαρα. Ἀλλὰ προκριτωτέρα⁸⁸ ἢ ἀμάθεια τῆς δοκησιοφίας...

ἐπιρρηματικῶς σχέσιν ἐναντιώσεως πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ὑπ' αὐτῶν διακεκομμένης προτάσεως (**ὥστε... ἡσθάνθησαν τόσον τὴν χαράν**), μεθ' ἧς ἑκατέρω τῶν παραχωρητικῶν προτάσεων ἀποτελεῖ **ἐναντιωματικὸν ἢ παραχωρητικὸν ὑποθετικὸν λόγον**· πρὸς τούτοις δέ, αἱ αὐταὶ προτάσεις ἐκφράζουσι σχέσιν ἐναντιώσεως καὶ πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπομένης συμπερασματικῆς (**ὥστε τοὺς ἔφυγε πᾶσα νύστα...**). Τῶν ἐν λόγῳ παραχωρητικῶν προτάσεων ἡ μὲν πρώτη (**ἂν καὶ ἦσαν κατάκοποι**) εἰσάγεται διὰ τοῦ παραχωρητικοῦ (ἢ ἐνδοτικοῦ) συνδέσμου «**ἂν καί**» (ὅστις ἐγράφετο «**εἰ καί**» παρὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων = **ἂν καί, μολοντί**), δηλοῦσα παραχώρησιν (ἢ ἐναντίωσιν), γιγνομένην πρὸς τι θεωρούμενον παρὰ τῷ γράφοντι ὡς πραγματικόν (ἦτοι: «**μολοντί ἦσαν τῷ ὄντι κατάκοποι**», ἡγουν «**μολοντί ἦσαν πράγματι κατάκοποι**», τοῦθ' ὅπερ ὑπὸ πάντων ὁμολογεῖται, καὶ ὅπερ οὐδεὶς δύναται ἀμφισβητεῖν)· ἡ δὲ δευτέρα πρότασις εἰσάγεται διὰ τοῦ παραχωρητικοῦ συνδέσμου «**καὶ ἂν**» (καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον ἐγραφόν ποτε τον σύνδεσμον τοῦτον καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι: **καὶ ἂν, καὶ ἂν ἢ καῖν, καὶ ἦν** = **ἀκόμη καὶ ἂν, καὶ ἂν ἀκόμη**), δηλοῦσα παραχώρησιν πρὸς τι, ὅπερ ὁ γράφων νομίζει ἀβέβαιον (= «**καὶ ἂν ἀκόμη ἐνύσταζόν τινες αὐτῶν**»), διότι ἄδηλον ἦν τῷ γράφοντι εἴ τινες αὐτῶν νυστάζοιεν.

⁸⁷ **Παρέλκον** {τὸ} [**παρὰ καὶ ἔλκω**]· τὸ περιττεῖν.

⁸⁸ **Προκριτωτέρα** ἀντὶ «**προτιμωτέρα ἢ ἀμάθεια τῆς δοκησιοφίας**» || **δοκησιοφία** τὸ πεπλανημένως νομίζειν ἑαυτὸν σοφόν, τὸ ἐκ πλάνης οἶεσθαι ἑαυτὸν σοφὸν εἶναι, νοῦν ἔχειν καὶ μεγάλα λέγειν.

Αλλ' ὅτε ὁ ἱερεὺς ἐξελθὼν ἔψαλε τὸ «Δεῦτε ἴδωμεν πιστοί, ποῦ ἐγεννήθη ὁ Χριστός»⁸⁹, τότε αἱ μορφαὶ τῶν Ἀγίων ἐφάνησαν ὥς νὰ ἐφαιδρύνθησαν εἰς τοὺς τοίχους· «Ἀκολουθήσωμεν λοιπὸν ἔνθα ὁδεύει ὁ ἀστήρ»⁹⁰, καὶ ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ἐνθουσιῶν ἔλαβε τὴν ὑψηλὴν καλάμην καὶ ἔσεισε τὸν πολυέλεον μὲ τὰς λαμπάδας ὅλας ἀνημμένας. «Ἄγγελοι ὕμνουσιν, ἀκαταπαύστως ἐκεῖ»⁹¹, κ' ἐσείσθη ὁ ναὸς ὅλος ἀπὸ τὴν βροντώδη φωνὴν τοῦ παπα-Φραγκούλη μετὰ πάθους ψάλλοντος: «Δόξα ἐν ὑψίστοις λέγοντες, τῷ σήμερον ἐν σπηλαίῳ τεχθέντι»⁹², καὶ οἱ ἄγγελοι οἱ ζωγραφιστοί, οἱ περικυκλοῦντες τὸν Παντοκράτορα ἄνω εἰς τὸν θόλον, ἔτειναν τὸ οὖς, ἀναγνώρισαντες οἰκεῖον αὐτοῖς τὸν ὕμνον.

Καὶ εἶτα ὁ ἱερεὺς ἐπῆρε καιρὸν, καὶ ἤρχισε νὰ προσφέρει τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως.

* * *

Αἰφνης ἠκούσθησαν φωναὶ ἔξωθεν τοῦ ναοῦ. Ἐξῆλθόν τινες τῶν ἀνδρῶν νὰ ἴδωσι τί τρέχει. Ἐξῆλθε κ' ἡ θειὰ τὸ Μαλαμῶ, κι ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ἔμεινε μὲ τὰ γυαλιὰ εἰς τὰ ὄμματα βλέπων πρὸς τὴν θύραν ἀριστερὰ του, καὶ διέκοψε τὴν ψαλμωδίαν του. Ὁ παπὰς ἔρριπεν αὐστηρὸν βλέμμα πρὸς τὸν ψάλτην καὶ τὸν ἐκάρφωσεν εἰς τὴν θέσιν του.

Τὰς φωνὰς εἶχον ρήξει ὁ εἷς τῶν αἰπόλων καὶ ὁ εἷς τῶν ὑλοτόμων, οἵτινες ἔτυχον καθήμενοι παρὰ τὸν πυρσόν, ἀνατολικῶς τοῦ ναΐσκου. Διὰ

⁸⁹ Καθίσματα. Ἦχος δ'. Κατεπλάγη Ἰωσήφ.

Δεῦτε ἴδωμεν πιστοί, ποῦ ἐγεννήθη ὁ Χριστός·
ἀκολουθήσωμεν λοιπὸν, ἔνθα ὁδεύει ὁ ἀστήρ,
μετὰ τῶν Μάγων Ἀνατολῆς τῶν βασιλέων.
Ἄγγελοι ὕμνουσιν, ἀκαταπαύστως ἐκεῖ. Ποιμένες
ἀγραυλοῦσιν, ὥδην ἐπάξιον, Δόξα ἐν ὑψίστοις
λέγοντες, τῷ σήμερον ἐν Σπηλαίῳ τεχθέντι, ἐκ τῆς
Παρθένου, καὶ Θεοτόκου, ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας.
[= Ἐλᾶτε νὰ ἰδοῦμε, πιστοί, ποῦ ἐγεννήθη ὁ Χριστός·
ν' ἀκολουθήσουμε λοιπὸν ἐκεῖ ποῦ ὁδεύει ὁ ἀστέρας,
μαζὶ μὲ τοὺς Μάγους, τῆς Ἀνατολῆς τοὺς βασιλιάδες.
Ἄγγελοι ὕμνου ἀκαταπαύστως ἐκεῖ. Ποιμένες
στοὺς ἀγροὺς ψάλλουν ἐπάξια ὥδή. Δόξα ἐν ὑψίστοις,
λέγοντας, σ' αὐτὸν ποῦ σήμερον στὸ σπήλαιον ἐτέχθη
ἀπ' τὴν Παρθένο καὶ Θεοτόκο, στὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας.]

⁹⁰ Ἰδὲ αὐτόθι.

⁹¹ Ἰδὲ αὐτόθι.

⁹² Ἰδὲ αὐτόθι.

τῶν φωνῶν τούτων εἶχον ἀπαντήσῃ εἰς τινὰς κραυγὰς ἐλθούσας ἀπ' ἀντικρύ, ἐκ τῆς θαλάσσης.

Ἐκεῖ ἐν μέσῳ τοῦ Κάστρου καὶ τῆς βραχώδους ἀκτῆς τοῦ Κουρούπη ἐσχηματίζετο ἐπισφαλὲς ὄρμος, ὁ Μικρὸς Γιαλός. Αἱ κραυγαὶ ἤρχοντο ἀκριβῶς ἐκ τῆς γειτονίας τῶν ἀπεσπασμένων βράχων καὶ σκοπέλων ὑπὸ τὴν φοβερὰν ἀκτὴν τοῦ Κουρούπη.

Παρήλθε πολλὴ ὥρα ἕωσοῦ ἐννοήσωσι τί τρέχει. Ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐκκλησιαζόμενοι εἶχον ἐξέλθει τοῦ ναοῦ. Ἐμείναν μόνοι ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐκρατεῖτο ἀκλόνητος εἰς τὸ χρέος του, φορεμένος ἤδη τὰ ἱερὰ ἄμφια, ἐτοιμαζόμενος νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν προσκομιδὴν, καὶ ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς, τὸν ὁποῖον ἐκράτει τὸ βλέμμα τοῦ ἱερέως.

Ἐν τούτοις, κατ' εἰκασίαν μᾶλλον ἢ ἐκ βεβαίας πληροφορίας, ἐνόησαν ὅτι ἐκεῖ ὑπὸ τὸν Κουρούπη εἶχε προσαράξει πλοῖον ἀπὸ τοῦ πελάγους ἐρχόμενον. Ἡ σελήνη εἶχε δύσει, καὶ ὁ πυρσὸς δὲν ἔρριπτε πόρρω τὸ φῶς. Ἐβλεπον ἀμυδρῶς ἐκεῖ ἀπέναντι, εἰς ἀπόστασιν μιλίου σχεδόν, ἐπὶ τοῦ μαυρισμένου ὄγκου τῶν ἀλικτύπων βράχων, ἔβλεπον σῶμά τι ἀμυδρῶς κινούμενον, μελανώτερον τῶν βράχων. Ἀντήχουν ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτός, μεγεθυνόμεναι ἀπὸ τὰς ἡχούς, κραυγαὶ ἀγωνίας καὶ ταραχῆς, ὅμοιαι μ' ἐκείνας τὰς ὁποίας ἐκχύνουσι κινδυνεύοντες ἄνθρωποι ἢ ναυαγοὶ σαστισμένοι.

Οἱ ἄνδρες ἔσπευσαν νὰ ρίψωσιν ἐπὶ τῆς πυρᾶς ὅσα κλαδία εἶχον πρόχειρα ἀκόμη, σχηματίζοντες ὀγκωδεστέραν τὴν φλόγα. Ἄλλο μέσον βοηθείας δὲν εἶχον ταχύ.

Ἐν τούτοις ὁ Στεφανῆς ὁ πορθμεὺς καὶ ὁ Μπάντας καὶ ὁ Νυφιώτης ὁ Γιάννης καὶ ὁ Ἀργύρης καὶ ὁ ἀδελφός του, ἔλαβον ἀνὰ ἓνα δαυλὸν καὶ τὰ δύο φανάρια, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κατέλθωσι τρέχοντες εἰς τὸν Μικρὸν Γιαλόν. Ἀλλ' ἐὰν ὁ κρημνώδης δρομίσκος δὲν ἦτο χιονισμένος, θὰ ἐχρειάζετο σχεδὸν ἡμίσεια ὥρα διὰ νὰ κατέλθῃ τις ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ Κάστρου, καὶ τώρα ὅπου ἦτο χιονισμένος, καὶ ἦτο νύξ, τρίτῃ ὥρᾳ μετὰ τὰ μεσάνυκτα, οὔτε μία ὥρα δὲν θὰ ἤρκει. Εἰς μίαν δὲ ὥραν ἠδύναντο νὰ κατασυντριβῶσι δεκάδες πλοίων καὶ νὰ πνιγῶσιν ἑκατοντάδες ἀνθρώπων.

Οὐχ ἦττον οἱ ἄξεστοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι, ἐκ τῆς αὐθορμήτου ἐκείνης φιλανθρωπίας, ἣτις εἶναι οἷον εἰς φυσικὴ ὁρμή, ὡς συμπάθεια τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν σάρκα, καὶ εἶναι τὸ πρῶτον καὶ τελευταῖον αἶσθημα τὸ συγκινοῦν τὴν καρδίαν μετὰ τὴν πρώτην ἐκπληξιν, καὶ πρὶν προφθάσασα πνεύση ἢ παγερὰ πνοὴ τῆς φιλαυτίας καὶ ἀδιαφορίας, οἱ ἄνθρωποι, λέγω,

ἐκεῖνοι ἔλαβον τοὺς δαυλοὺς των, κ' ἔτρεξαν ἔξω τῆς πύλης καὶ τῆς γεφύρας, καὶ ἤρχισαν νὰ τρέχωσι τὸν κατήφορον.

Οἱ λοιποὶ, μείναντες ἐπάνω, ἡσυχολοῦντο ν' ἀνανεῶσιν ὅλον ἐν τὴν φλόγα, μὴ παύοντες νὰ ρίπτωσι ξηρὰ κλαδία εἰς τὸ πῦρ.

Ὁ ἱερεὺς ἐβράδυνεν ἐπίτηδες εἰς τὴν Πρόθεσιν, κ' ἐμνημόνευσε τὴν πρωϊαν ἐκείνην ὅσα ὀνόματα εἶχεν ἀποθαμένα, οὐ μόνον τὰ ἰδικά του καὶ τῶν ἐλθόντων πανηγυριστῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ἐνοριτῶν του, οὐ μόνον ὅσα εἶχε γραπτὰ, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐκ μνήμης ἐγνώριζεν· ἐγνώριζε δ' ἐκ μνήμης ὅλα τὰ ὀνόματα τῆς πολίχνης, ἀποθαμένα καὶ ζωντανά. Ἐδεήθη καὶ ὑπὲρ διασώσεως τοῦ κινδυνεύοντος πλοίου, περὶ οὗ, χωρὶς νὰ ζητήσῃ ἐξήγησιν, ἀμέσως εἶχεν ἐννοήσῃ τὰ συμβάντα.

Τέλος αἱ κραυγαὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν ἔπαυσαν, ἡσυχία ἐπῆλθεν. Ἐφάνη ὅτι βωβὴ συμφορὰ εἶχεν ἐνσκήψῃ ἢ ὅτι ἡ δυσχέρεια ἔλαβε πέρας. Δύο ἄλλοι ἄνδρες ἀνησυχήσαντες, ἐξῆλθον ἕως τὴν Ἀγίαν Κυριακὴν, πέραν τῆς ξυλίνης γεφύρας, μὲ δύο πυρσοὺς εἰς τὰς χεῖρας.

Παρηλθεν ὀλίγη ὥρα· ὁ ἱερεὺς ἀργὰ-ἀργὰ ἐμβῆκεν εἰς τὴν λειτουργίαν, ἐλπίζων νὰ ἤρχοντο ἐν τῷ μεταξὺ καὶ οἱ ἀπόντες. Ἀλλ' ἡ λειτουργία προυχώρει, καὶ ψυχὴ δὲν ἐφαίνετο. Τέλος, εἰς τὸ «Μετὰ φόβου Θεοῦ», ἐπέστρεψαν πρῶτοι οἱ τελευταῖοι ἐξελθόντες πρὸς ἐπισκόπησιν, εἴτα εἰσῆλθεν ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ καταβάντες εἰς τὸν αἰγιαλόν, καὶ μετ' αὐτὸν τρεῖς ἄγνωστοι μὲ ναυτικὰ ἐνδύματα καὶ μὲ κηρωτοὺς ἐπενδύτας. Ἐφθασαν ὅλοι ἀκριβῶς ὅπως ἀσπασθῶσι τὰς εἰκόνας καὶ λάβωσι τὸ ἀντίδωρον.

Ἐνῶ ὁ κύρ Ἀλεξανδρὴς ἀνεγίνωσκε τὸ «Εὐλογήσω τὸν Κύριον», οἱ ἄνδρες ἐξηγοῦντο ταπεινῇ τῇ φωνῇ τὰ συμβάντα. Τὸ ἐξοκεῖλαν πλοῖον ἦτο τὸ γολετὶ τοῦ καπετὰν Κωσταντῆ τοῦ Δημνιαραίου, αὐτοπροσώπως παρόντος ἐκεῖ. Ὁ ἴδιος, ἀνὴρ μεσηλιξ, βραχὺς τὸ σῶμα, μὲ ἀδρὸν μύστακα, διηγεῖτο τὰ ἐξῆς: Πρὸ δύο ἡμερῶν ἦτο προσωρμισμένος εἰς τὴν Δάφνην, τὸν μεσημβρινὸν ὄρμον τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἀλλ' ὁ βοριάς τὸν ἐξούριασε, αἱ ἄλυσίδες τῶν ἀγκυρῶν του ἐκόπησαν ὑπὸ τῆς βίας τοῦ ἀνέμου, καὶ παρεσύρθη διὰ μιᾶς δέκα μίλια μακράν. Μάτην προσεπάθησε μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὸν Κωφόν, τὸν γνωστὸν ὄρμον τῆς Συκιάς, τοῦ μεσαίου λαίμου τῆς Χαλκιδικῆς, ὅπου ἅμα εἰσπλεύσῃ τις δὲν βλέπει πλέον πόθεν εἰσέπλευσεν, ἀλλ' ὅπου δυσκόλως εἰσπλέει τις. Ὁ ὄρμος ὁμοιάζει μὲ λίμνην μεσόγειον, μὴ ἔχουσαν ὁρατὸν στόμιον, τόσον

εἶναι ἀσφαλῆς. Καὶ τὸ γολετὶ ξυλάρμενον μετὰ ματαίας προσπαθείας, παρεσύρθη ὑπὸ τῆς τρικυμίας πρὸς τὰς νήσους, ὅπου τὴν νύκτα ἐκείνην τῶν Χριστουγέννων, οἱ ἀγωνιῶντες ναυβάται εἶδον ἑξαφνα φῶς, ὡς φάρον ὁδηγοῦντα αὐτούς, τοὺς πυρσοὺς οὓς εἶχον ἀνάψει ἔμπροσθεν τοῦ ναῖσκου τοῦ Χριστοῦ οἱ τραχεῖς αἰπόλοι. Ὁ πυρσὸς ἐκεῖνος ἐφάνη πρὸς αὐτοὺς ὡς θεῖον πράγματι θαῦμα, ὡς νὰ ἐθερμαίνοντο περὶ αὐτὸν ἀγραυλοῦντες οἱ ποιμένες ἐκεῖνοι, οἱ ἀκούσαντες τὸ Δόξα ἐν ὑψίστοις⁹³. Ἐπλησίασαν φερόμενοι μᾶλλον ἢ πλέοντες πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, καὶ τότε ἐκινδύνευσαν νὰ κατασυντριβῶσιν εἰς τοὺς βράχους τοῦ Κουρούπη. Εὐτυχῶς, δι' ἐπιτηδείου χειρισμοῦ ἀπέφυγον τὴν καταστροφὴν, κ' ἐκάθισαν τὸ σκάφος εἰς τὰ ρηχά, ἐπὶ τῆς ἄμμου, ὅπου τόσο καλὰ ἦτο ἐξησφαλισμένον, ὅσον δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι μὲ τὰς δύο ἀγκύρας του, τὰς μεινάσας ὡς ὁμήρους εἰς τὸν βυθὸν τοῦ ὄρμου τῆς Δάφνης.

* * *

Ἐφεξεν ὁ Θεὸς τὴν χαρμόσυνον ἡμέραν, καὶ οἱ αἰπόλοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ σφάξωσι καὶ ψήσωσι δύο τρυφερά ἐρίφια, ἐνῶ οἱ δύο ὑλοτόμοι εἶχαν φέρει ἀπὸ τὸ βουνὸν πολλὰς δωδεκάδας κοσσύφια ἀλατισμένα· καὶ ὁ καπετὰν Κωσταντῆς ἀνεβίβασεν ἀπὸ τὸ γολετὶ, τὸ ὁποῖον οὐδένα κίνδυνον διέτρεχεν, ὅπως ἦτο καθισμένον, ἂν δὲν ἔπνεε νότος ἀπὸ τῆς ξηρᾶς νὰ τὸ ἀπωθήσῃ πρὸς τὸ πέλαγος, ἀνεβίβασε δύο ἀσκούς γενναίου οἴνου καὶ ἐν καλάθιον μὲ αὐγὰ καὶ κασκαβάλι τῆς Αἴνου, καὶ ἡμίσειαν δωδεκάδα ὄρνιθας καὶ μικρὸν βυτίον μὲ σκομβρία. Καὶ ἔφαγον πάντες καὶ ἠυφράνθησαν, ἐορτάσαντες τὰ Χριστούγεννα μετὰ σπανίας μεγαλοπρεπείας ἐπὶ τοῦ ἐρήμου ἐκείνου βράχου. Τὴν νύκτα ἐκοιμήθησαν ἐν μέσῳ ἀφθόνων πυρῶν, μὲ ἀρκετὰ δὲ σκεπάσματα καὶ καπότες, ὅσα καὶ οἱ ἐκ τῆς πολίχνης πανηγυρισταὶ εἶχαν φέρει μεθ' ἑαυτῶν, καὶ οἱ αἰγοβοσκοὶ εἶχαν εἰς τὸ Κάστρον, καὶ ὁ ἐκ Λήμνου φιλότιμος καραβοκύρης ἐκόμισεν ἀπὸ τὸ πλοῖόν του.

Τὴν ἐπαύριον ὁ ἄνεμος ἐκόπασε, τὸ ψῦχος ἠλαττώθη πολὺ, κ' ἐπαυφελούμενοι τὴν ἀνακωχὴν τοῦ χειμῶνος, ἀπεφάσισαν ν' ἀπέλθωσιν. Ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς καὶ ὁ υἱὸς του μετὰ δύο ἄλλων βοηθῶν ἐπανῆλθον

⁹³ Ἴδε προσφυῶς εἰς τὰ παρὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ διαλαμβανόμενα ἐν τῷ χωρίῳ 2.16-2.17 τοῦ ὁμωνύμου Εὐαγγελίου, ἔνθα τὸ Θεῖον βρέφος παρίσταται ἐσπαργανωμένον, «*κείμενον ἐν τῇ φάτνῃ*» παρὰ τῇ Μαριὰμ καὶ τῷ Ἰωσήφ:

«Οἱ ποιμένες ἐλάλουν πρὸς ἀλλήλους, Διέλθωμεν δὴ ἕως Βηθλέεμ καὶ ἴδωμεν τὸ ῥῆμα τοῦτο τὸ γεγονός· ὃ ὁ κύριος ἐγνώρισεν ἡμῖν. καὶ ἦλθον σπεύσαντες καὶ ἀνεῦρον τὴν τε Μαριὰμ καὶ τὸν Ἰωσήφ καὶ τὸ βρέφος κείμενον ἐν τῇ φάτνῃ· ἰδόντες δὲ ἐγνώρισαν περὶ τοῦ ῥήματος τοῦ λαληθέντος αὐτοῖς περὶ τοῦ παιδίου τούτου.»

εἰς τὴν μικρὰν ἁμμουδιὰν ὑπὸ τὰ Μποστάνια, καθείλκυσαν τὴν λέμβον, ἐπέβησαν αὐτῆς, καὶ κάμψαντες τὸ Κάστρον, τὴν ἔφεραν ἀπὸ Σοφρὰν εἰς τὸ βορειανατολικὸν μέρος. Τῇ βοηθείᾳ τῆς δυνατῆς βάρκας τοῦ μπαρμπα-Στεφανῆ καὶ τῆς μικρᾶς φελούκας τοῦ Λημνίου κυβερνήτου, τόσοι βραχίονες συμπονήσαντες, δὲν ἐβράδυναν νὰ ξεκαθίσωσιν ἀπὸ τὴν ἄμμον τὸ γολετί, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε πάθει τίποτε, ἀλλ' ἐφαίνετο ὡς μαλακῶς πλαγιασμένον καὶ ἀναπαυόμενον κατόπιν πολλῶν κόπων. Καὶ ἀποχαιρετίσαντες τοὺς αἰπόλους, ἐπεβιβάσθησαν οἱ μὲν εἰς τὸ γολετί, οἱ δὲ εἰς τὴν βάρκαν, πότε ρυμουλκουμένην, πότε ρυμουλκοῦσαν, καὶ μὲ ἰστία καὶ μὲ κώπας πλέοντες, διὰ τῆς βορειανατολικῆς ὁδοῦ τὴν φορὰν ταύτην, ὡς συντομωτέρας καὶ εὐπλωτέρας εἰς τὴν κάθοδον, ἔφθασαν αἰσίως εἰς τὴν πολίχνην.

(1892)

ΤΕΛΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Τριανταφυλλοπούλου Ν. Δ., *Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη Ἄπαντα, τόμος δεύτερος*, σ.σ. 275- 301, Ἀθήνα 1982.
- Βάμβα Ν., *Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς σημερινῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1849.
- Ζωσιμάδων, *Ἀπάνθισμα τοῦ τεχνολογικοῦ μέρους τῆς ἐλληνικῆς γραμματικῆς*, Αὐστρία 1802.
- Τζαρτζάνου Ἀ, *Συντακτικὸν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης*, Ἐν Ἀθήναις 1966, *Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης*, 1967.
- Ἀναγνωστοπούλου Βασιλείου Δ., *ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ*, ΑΘΗΝΑ.
- Τριανταφυλλίδη Μ., *Νεοελληνικὴ γραμματικὴ*, Θεσσαλονίκη 1946.
- Δημητράκου Δ., *ΜΕΓΑ ΛΕΞΙΚΟΝ ΟΛΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ*, 1964.
- ΑΝΘΙΜΟΥ ΓΑΖΗ, *ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΔΙΗΡΗΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΤΟΜΟΥΣ ΤΡΕΙΣ*: ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΡΩΤΗ, ἐπιστάσις καὶ διορθώσις Σπυρίδωνος Βλαντιῆ: *ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ: ΤΥΠΟΙΣ ΜΙΧΑΗΛ ΓΛΥΚΥ ΤΟΥ ΕΞ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*: 1809.
- LIDDELL & SCOTT, *ΜΕΓΑ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ*, ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, 1901.
- Τεγοπούλου- Φυτράκη, *ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ*, 1988.
- ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ Α., *Διηγήματα Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη*, Λευκωσία 2010.
- ΓΕΩΡΓΙΟΥ Μ. ΒΙΖΥΗΝΟΥ “*Αἱ συνέπειαι τῆς παλαιᾶς ἱστορίας*”: ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, 1874.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΩΡΑΪΤΙΔΟΥ «ΜΕ ΤΟΥ ΒΟΡΗΑ ΤΑ ΚΥΜΑΤΑ», *ΤΑΞΕΙΔΙΑ-ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ-ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ*: Σειρά Α': ΕΚΔΟΤΗΣ: Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ.

Ἡ Φιλοσοφία καὶ αἱ Φιλοσοφικαὶ Ἐπιστῆμαι ὑπὸ Ἀποστόλου Μακράκη: Τόμος Α': Ἐκδοσις 2^α: ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ- ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ «Χ. ΠΕΡΓΑΜΑΛΗ» Θ. ΑΡΑΠΟΓΙΑΝΝΗ, 1961.

P. Decharme: *Ἑλληνικὴ Μυθολογία*: Μετάφρασις Ἰωάννου Οἰκονομίδου, τ. καθηγητοῦ τῆς Βαρβακείου προτύπου Σχολῆς τοῦ Διδασκαλείου μέσης ἐκπαιδεύσεως: Ἐκδόσεις «Χρήσιμα βιβλία»: Ἀθῆναι 1959.

Κ. ΠΙΟΥΓΚ: *Αἰὼν, τὸ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΟΥ ΙΧΘΥΟΣ*: Μετάφρασις Σοφίας Ἀντζακά: Ἐκδόσεις ANTINEA, 1978.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΩΡΑΪΤΙΔΟΥ «Ο ΔΕΚΑΤΙΣΤΗΣ», *διήγημα*: ΕΚΔΟΤΗΣ: Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ: ΑΘΗΝΑΙ, 1914.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ-ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, *ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ*, Ἀθήνα 2011.

ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ (*Ἑβδομήκοντα*), «*Δανιήλ*»: Rahlfs, A.: Württembergische Bibelanstalt: Stuttgart, 1971.

Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ: ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΕΙΣ ΚΟΙΝΗΝ ΔΙΑΛΕΚΤΟΝ: Ἐτυπώθη παρὰ Ῥ. ΟΥΑΤΤΣ, ΕΝ ΛΟΝΔΡΑΙ, 1830.

Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ: Τὸ πρωτότυπον κείμενον μὲ νεοελληνικὴν μετάφρασιν: ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΡΙΔΟΣ: ΚΗΦΙΣΙΑ. Ἡ παρούσα ἔκδοσις ἐξετυπώθη ὑπὸ τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρίας, εἰδικῶς διὰ τὴν Ἱ. Μητροπόλιν Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος: The New Testament in modern Greek (Ancient with modern Greek translation), R263DI © UBS 1967.

Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου Ὁμιλία Η'. *Ὅτι πάντων ἡ κατὰ ψυχὴν ἀρετὴ προτιμότερα*. Τόμος 64: Dumortier, J. *Jean Chrysostome*: Cerf: Paris: 1966.

ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Τὸ πρωτότυπο κείμενο μὲ νεοελληνικὴ ἀπόδοσις τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Σεργίου καὶ Κοζάνης Διονυσίου (+1998)

ΟΜΗΡΟΣ: Ἰλιάδα (τόμοι Α-Β-Γ): *εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια* Ο. ΚΟΜΝΗΝΟΥ—ΚΑΚΡΙΔΗ: «Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ».

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ: *ΕΙΣΑΓΩΓΗ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ, ΣΧΟΛΙΑ*: ΑΔ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ: ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ «Π Α Π Υ Ρ Ο Σ»: ΑΘΗΝΑΙ — 1953.

π. Τιμόθεος Κ. Κιλίφης, «*Ἥθη, ἔθιμα καί... ἄλλα*».

ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ Ὑμνος 16^{ος} (6^{ος} μ.Χ. αἰών), Grosdidier de Matons, J.: vol. 4: Cerf: Paris, 1981.

«*Τοῦ μεγάλου λογοθέτου Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου Λόγος κατὰ Λατίνων*» (13^{ος} μ.Χ. αἰών): Heisenberg, A.: Teubner: Leipzig, 1903.

Μιχαήλ Ψελλοῦ *Θεολογικά* (11^{ος} μ.Χ. αἰών), τόμος 1^{ος}: Gautier, P, vol. 1: Teubner: Leipzig, 1989.

Πανσανίου Ἑλλάδος περιήγησις, Spiro, F.: Teubner: Leipzig, 1903.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ *ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ* (τόμοι 2): *Μετάφρασις- Σχόλια- Σημείωσις*: ΚΩΣΤΑ ΒΑΡΝΑΛΗ: ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ & Π. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ: ΑΘΗΝΑΙ- ΣΤΟΑ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ, 1939.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ *ΕΛΛΗΝΙΚΑ* (τόμοι 2): ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΡΟΔΗ ΡΟΥΦΟΥ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΑΛΑΞΙΑ»: Εκδοτική Ἑταιρία Ἀθηνῶν, 1966.

Πλουτάρχου *Κάτων*, 5.7.1. Ziegler K. : Teubner: Leipzig, 1964.

Farquharson, A.S.L., *The meditations of the emperor Marcus Aurelius*, vol. 1: Oxford: Clarendon Press, 1968.

Klostermann, E. *Neue Homilien des Macarius-Symeon*, Akademie Verlag, Berlin, 1961.

Ziegler K., *Plutarchi vitae parallelae*, Leipzig 1969.

Murray G., *Aeschylan tragedies*, Oxford 1960.

Latte K., *Hesychii Alexandrini lexicon*, **Kopenxagh** 1953.

Quandt W., *Orphei hymni*, Berlin 1973.

Metzger B. M., *The Greek New Testament*, Württemberg Bible Society, Stuttgart 1968.

Rahlfs, A., *Septuaginta*: Württemberg Bible Society, Stuttgart 1971.

Gaisford T., *Etymologigum magnum*, Oxford 1848.

Butcher, S.H. *Demosthenes orationes*, Oxford, Clarendon Press.

Von der Muhll, *ODYSSEA*, Basel, Helbing, Lichtenhahn